

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

**Μ.Π.Σ. ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Με θέμα:

<<ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ειδικό Καθεστώς>>

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΕΝΙΑΔΗ

Μεταπτυχιακού Φοιτητή

A.M:7114M039

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

ΒΛ. ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους διδάσκοντες καθηγητές μου στο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου <<**ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**>>, **κκ ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ-ΣΚΑΛΤΣΑ, ΒΛΑΣΙΟ ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, ΜΙΧΑΛΗ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟ, ΣΟΦΙΑ ΑΔΑΜ-ΜΑΓΝΗΣΑΛΗ, ΣΤΑΥΡΟ ΠΕΡΕΝΤΙΔΗ, ΗΛΙΑ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΟΥΡΝΟΥΤΟ, ΝΤΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ, ΣΤΕΛΙΟ ΚΟΥΤΝΑΤΖΗ και ΓΙΩΡΓΟ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ**, για την αγαστή συνεργασία, την πολύτιμη προσφορά τους και τις πολύτιμες παρατηρήσεις τους καθ' όλη τη διάρκεια της προγράμματος. Νιώθω την ανάγκη να επισημάνω ότι αυτή η συνεργασία χαρακτηρίστηκε από αμοιβαία εμπνεόμενο σεβασμό, αμέριστη και υψηλού επιπέδου παροχή γνώσεων και πολύ φιλικό κλίμα. **Ιδιαίτερα ευχαριστώ, τον επιβλέποντα αυτή την μελέτη, καθηγητή μου κ. ΒΛΑΣΙΟ ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, για όλες τις μορφές συμπαράστασης και αναντικατάστατης προσφοράς του.**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Τα ιδιαίτερα γεωπολιτικά χαρακτηριστικά των νησιωτικών περιοχών αποτελούν μόνιμα φυσικά εμπόδια για την επίτευξη ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας με βάση τα εμπειρικά δεδομένα κριτήρια που αναδεικνύουν αυτό που συνηθίζουμε να ονομάζουμε επιτυχημένο μοντέλο κοινωνικής ευημερίας. Έχουν υψηλό κόστος δημιουργίας υποδομών και παροχής υπηρεσιών για το κοινωνικό σύνολο, υψηλό κόστος παραγωγής προϊόντων για τις επιχειρήσεις, υψηλό κόστος ζωής των κατοίκων και μειωμένες επιχειρηματικές ευκαιρίες, σε σύγκριση πάντα με ότι συμβαίνει στην ηπειρωτική χώρα.

Η ηθική αλλά ταυτόχρονα και νομική βάση για μια νησιωτική πολιτική βασίζεται στο σεβασμό και μη παραβίαση των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας, όταν δεν αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο άνισες πραγματικές καταστάσεις και δεν δημιουργούνται ίσες ευκαιρίες, με σκοπό την οικονομική αλλά και πολιτιστική σύγκλιση και συνοχή των Ευρωπαϊκών λαών, χωρίς προηγουμένως να ληφθούν υπόψη οι παραπάνω αρχές.

Το Δικαστήριο της Ευρώπης έχει πλούσια νομολογία, μία πολιτική διαχείριση μη σύμφωνη με την επιταγή των παραπάνω αρχών αποτελεί μεροληπτικό χειρισμό και άσκηση πρακτικής αρνητικής διάκρισης (αποφάσεις της 23-1-1983 για την υπόθεση 08/82 και της 26-10-1993 για τις υποθέσεις 6/92 και 52/92). Συγκεκριμένα, αποτελεί αρνητική διάκριση σε βάρος των νησιωτικών περιοχών, η προσπάθεια εφαρμογής κοινών πολιτικών σε περιοχές με διαφορετικά φυσικά και μόνιμα χαρακτηριστικά που δεν πρόκειται να μεταβληθούν.

Η απόλυτη ομοιότητα, της εξέλιξης στο πέρασμα του χρόνου των φυσικών χαρακτηριστικών που αποτελούν τη νησιωτικότητα, έρχεται σε αντιπαράθεση με εκείνα τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά που έχει μια περιοχή και μπορούν ίσως να βελτιωθούν με την εφαρμογή της εξειδικευμένης πολιτικής.

Τα χαρακτηριστικά των νησιών που θεωρούνται σταθερά και αποτελούν στοιχεία της «νησιωτικότητας» είναι:

Η μικρή γεωγραφική έκταση, η εδαφική ασυνέχεια, η απομόνωση και η μεγάλη απόσταση από τα κέντρα λήψης των αποφάσεων. αυτά είναι που διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τη μικρή διαθεσιμότητα φυσικών πόρων, την περιορισμένη (μικρή) αγορά, με υπερτιμημένα προϊόντα και υπηρεσίες, καθώς και το μοναδικό αλλά ταυτόχρονα εύθραυστο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Η νησιωτικότητα περιλαμβάνει εκτός από τα φυσικά χαρακτηριστικά και ένα κοινωνικό: ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του νησιώτη, ο οποίος είναι μία αξιολογη μη μετρήσιμη παράμετρος, που εκφράζει τις ειδικές ηθικές αξίες με τις οποίες τα νησιά είναι συνδεδεμένα και επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο λήψης των αποφάσεων.

Η πλειοψηφία των ιδιαίτερων αυτών μεταβλητών, επηρεάζουν αρνητικά τις επιδόσεις των νησιών. Η «νησιωτικότητα» επηρεάζει σε καθοριστικό επίπεδο το οικονομικό μοντέλο που μπορούν να αναπτύξουν τα νησιά, ώστε να έχουν συναγωνίσιμες με τη γειτονική ηπειρωτική χώρα, δράσεις καθώς δεν επιτρέπει ανάπτυξη μεγάλης κλίμακας και απρόσκοπτη πρόσβαση, προκαλώντας δυσανάλογα υψηλό κόστος παραγωγής στις επιχειρήσεις, στη λειτουργία των υπηρεσιών του κράτους και στο κόστος διαβίωσης των κατοίκων.

Αντίθετα τα φυσικά και πολιτιστικά πλεονεκτήματα αποτελούν βασικό δυναμικό πόρων στο σύνολο σχεδόν των νησιών.

Όλα τα παραπάνω καταλήγουν στην αναγκαιότητα θέσπισης ειδικού καθεστώτος θετικής διαφοροποίησης των εφαρμοζόμενων πολιτικών για τις νησιωτικές περιοχές, που θα πρέπει να έχουν στόχο την αντιμετώπιση των παραγόντων ανάκαμψης της νησιωτικής ελκυστικότητας. Η αναγκαιότητα αυτή έχει προβληθεί τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Η Ελλάδα είναι μία καθαρά νησιωτική χώρα, για το λόγο αυτό ο Συνταγματικός νομοθέτης έλαβε μέριμνα ειδικής νομικής προστασίας των νησιών.

Το Σύνταγμα (του 1975) της χώρας μας στηρίζει την νησιωτικότητα, στο άρθρο 106 παρ. 1 ορίζει τα εξής:

<<Για την εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης και την προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας. Λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, από την ατμόσφαιρα και τα υπόγεια η υποθαλάσσια κοιτάσματα, για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και την προαγωγή ιδίως της οικονομίας των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών>>.

Είναι Συνταγματική υποχρέωση του Κράτους Δικαίου να λαμβάνει υπόψη του, κατά τη διαμόρφωση των πολιτικών που θεσπίζει, την ιδιαιτερότητα των νησιωτικών πολιτικών της χώρας.

Στο άρθρο 101 παρ 2 ορίζει:

<<Η διοικητική διαίρεση της Χώρας διαμορφώνεται με βάση τις γεωφυσικές, κοινωνικές και συγκοινωνιακές συνθήκες>>.

Ερμην. Δήλωση: Ο κοινός νομοθέτης και η διοίκηση όταν δρα κανονιστικά έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών περιοχών.

Η Συνταγματική προστασία αφορά τη δομή και τη λειτουργία του αποκεντρωτικού συστήματος της Χώρας και φυσικά όλα τα άλλα ουσιαστικά θέματα που αφορούν τις ιδιαιτερότητες των νησιωτικών περιοχών, ακόμη ότι αυτή η Συνταγματική προστασία συνιστά ειδικό κεφάλαιο της αιτιολογίας της διοικητικής πράξης και στοιχείο ελέγχου της Συνταγματικότητας των νόμων και της κανονιστικών πράξεων.

Αναγνωρίζετε γενικά, η υποχρέωση του Κράτους, δηλαδή του κοινού νομοθέτη και της δρώσας διοίκησης, να λαμβάνει ιδιαίτερα μέτρα προστασίας και στήριξης των νησιωτικών περιοχών, για τους ιδιαίτερους λόγους ότι για αυτές συντρέχουν ιδιαίτερες συνθήκες, υπάρχουν δηλαδή ιδιαίτερες δυσκολίες επικοινωνίας όχι μόνο με τις ηπειρωτικές περιοχές, αλλά και μεταξύ τους.

Ειδικότερα, η ειδική προστασία αφορά και τους υπηρετούντες σε νησιά η νησιωτικά συμπλέγματα δημοσίου υπαλλήλους, σε θέματα

υπηρεσιακών μεταβολών, όπως είναι η υπηρεσιακή μεταβολή της <<μετακίνησης>>, από νησί σε νησί, έστω και της ίδιας περιφέρειας, η οποία γίνεται με την αυστηρότερη διαδικασία της μετάθεσης (άρθρο 66 παρ. 4 ΥΚ 2007), κατόπιν απόφασης Υπηρεσιακού Συμβουλίου.

Το Ευρωπαϊκό δίκαιο συμπληρώνει το Ελληνικό δίκαιο.

Η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο άρθρο 2 ορίζει:

<<Η Ένωση θέτει ως στόχους να προωθήσει την οικονομική και κοινωνική πρόοδο... και να επιτύχει ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη... >> . Η υποχρέωση αυτή έχει επιβληθεί από το κοινοτικό δίκαιο επειδή η ευρωπαϊκή κοινότητα, κατά κύριο λόγο αποσκοπεί στην εξάλειψη των διαφορών μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των περιοχών της ευρωπαϊκής ένωσης και στη μείωση της καθυστέρησης ανάπτυξης μειονεκτικών περιοχών η νησιών (άρθρα 158 παρ 2 Συνθήκης ΕΚ και 174 παρ 3 Συνθήκης της Λισσαβόνας).

Η αρχή της "εδαφικής συνοχής" μπορεί να οριστεί σαν ο κοινοτικός στόχος, του οποίου ο σκοπός είναι να δοθεί η δυνατότητα στους κατοίκους νησιωτικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες και να επωφεληθούν κατά τρόπο ισότιμο από τις βασικούς κανόνες που θεσπίζονται στη Συνθήκη και εφαρμόζονται μέσω των κοινοτικών πολιτικών, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός, ότι στην πράξη η ικανότητα των ανθρώπων να μετακινούνται, η δυνατότητα πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, στα κεφάλαια και στη γνώση, επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τα γεωγραφικά η δημογραφικά χαρακτηριστικά των εδαφών αυτών.

Από τις παραπάνω διατάξεις προκύπτει ότι το Σύνταγμα απαιτεί όχι μόνο τη λήψη ειδικών νομοθετικών μέτρων αλλά και την εφαρμογή ειδικών πολιτικών που να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαιτερότητες των νησιωτικών περιοχών.

Έως σήμερα μόνο ο Ν.3852/2010 για την Αυτοδιοίκηση έλαβε ρητά υπόψη του την νησιωτικότητα:

Χορηγώντας περισσότερες αρμοδιότητες στους νησιωτικούς ΟΤΑ, πρώτου και δευτέρου βαθμού (άρθρα 204-205).

Εισάγοντας ειδικές διατάξεις στην διοικητική τους οργάνωση (άρθρα 206-207).

Συστήνοντας Ερευνητικό Ινστιτούτο Νησιωτικής Πολιτικής, με αρμοδιότητα συμβουλευτικού επιστημονικού οργανισμού του Κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης, για θέματα χάραξης και άσκησης νησιωτικών πολιτικών (άρθρο 208).

Επειδή μέχρι και σήμερα είναι ελάχιστη η πρόοδος που έχει γίνει στη χάραξη και προώθηση νησιωτικών πολιτικών, τόσο σε ευρωπαϊκό αλλά κυρίως σε εθνικό επίπεδο, υποχρεώνει την μόνιμη και χωρίς κυβερνητικές παλινδρομήσεις καθιέρωση και ενεργοποίηση του Υπουργείου Νησιωτικής Πολιτικής και Ναυτιλίας, που θα έχει την σχετική και υπεύθυνη αρμοδιότητα προς τη κατεύθυνση αυτή.

Τα νησιά της Ευρώπης αλλά και τα Ελληνικά δεν έχουν άλλη δυνατότητα διασύνδεσης με την ηπειρωτική Ευρώπη, την Ελλάδα, και τον λοιπό κόσμο, παρά μόνο μέσω των αεροπορικών και ακτοπλοϊκών συγκοινωνιών. Από τα 3500 νησιά που βρίσκονται στην Ελληνική επικράτεια, μόνο τα 124 από αυτά κατοικούνται από το 14% του πληθυσμού της και από αυτά περίπου τα μισά κατοικούνται από σημαντικό αριθμό κατοίκων που διατηρούν κάποιου είδους οικονομική δραστηριότητα, κυρίως στον τουριστικό τομέα και στη πρωτογενή γεωργία.

Παρά τις διαφορές που παρουσιάζουν μεταξύ τους τα νησιά, έχουν σχετική ομοιογένεια που αναδεικνύει όμως τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, κάνοντάς τα να ξεχωρίζουν σαφώς από την ηπειρωτική χώρα.

Η αδυναμίες των πολιτικών για τη νησιωτική ανάπτυξη που εφαρμόζονταν όλα αυτά τα χρόνια οδήγησαν λανθασμένα στο συμπέρασμα ότι οι ιδιαιτερότητες των νησιών αποτελούν μόνιμα και αξεπέραστα φυσικά μειονεκτήματα, τα οποία δεν είναι εύκολο να αντιστραφούν. Εύκολη πρόταση, για το σκοπό αυτό, ήταν η οικονομική επιδότηση κάθε λογής επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και η χωρίς ποιοτικό έλεγχο ανάπτυξη του τουρισμού και η άναρχη οικοδομική δραστηριότητα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1.1 ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Μια πρώτη εννοιολογική προσέγγιση του ορισμού τι είναι νησί έγινε από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία το 1994 στην οποία: *«Νησί θεωρείται κάθε έκταση μεγαλύτερη του 1 τ.χλμ., με απόσταση τουλάχιστον 1 χλμ. από την ηπειρωτική χώρα και χωρίς μόνιμη σύνδεση με αυτήν, δίχως την ύπαρξη ευρωπαϊκής πρωτεύουσας στην έκταση αυτή και με περισσότερους από 50 κατοίκους»* («Πορτραίτο των νησιών» EUROSTAT - European Commission, 1994, Portrait of the islands, Luxembourg).

Ο όρος νησί ετυμολογικά προέρχεται από την λατινική λέξη insula, που σημαίνει απομόνωση.

Παρά τους περιορισμούς που θέτει ο παραπάνω ορισμός νησιά με απόσταση μικρότερη του 1 χλμ. από την ηπειρωτική χώρα εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά και προβλήματα με απομακρυσμένα νησιά.

Ταυτόχρονα παραλείπονται αρχιπελάγη αποτελούμενα από πολλά μικρά νησιά, τα οποία εξαιρούνται μεμονωμένα από τον ορισμό αν και πληρούν τα κριτήρια στο σύνολο (ESPON, 2011α).

Το έτος 2010, στην 5η Έκθεση για την Ευρωπαϊκή Συνοχή, νησιά ορίζονται οι περιφέρειες επιπέδου Nuts 3, όπου η πλειοψηφία του πληθυσμού κατοικεί σε ένα ή περισσότερα νησιά, χωρίς αυτά να συνδέονται με την ηπειρωτική χώρα, για παράδειγμα με γέφυρα ή τούνελ (ESPON, 2011α).

Ανάλογες διαφοροποιήσεις διεθνώς εντοπίζονται και στην την τυπολογία των νησιών, με κύρια δυσκολία τις μεγάλες πληθυσμιακές διαφορές και την εδαφική ασυνέχεια του νησιωτικού χώρου. Στο Άνθρωπος και Βίοςφαιρα (διεπιστημονικό πρόγραμμα έρευνας και ανάπτυξης ικανοτήτων με στόχο τη βελτίωση της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον, σε παγκόσμιο επίπεδο UNESCO 1970) σαν «μικρά νησιά»

ορίζονται τα νησιά με επιφάνεια μικρότερη των 10.000 τ.χλμ. και σύνολο μόνιμων κατοίκων μικρότερο των 500.000.

Σε πρόγραμμα της UNESCO για την υδρολογία των μικρών νησιών σαν μικρό ορίζεται το νησί με έκταση μικρότερη των 2.000 τ.χλμ. (UNESCO, 1994).

Η Ελλάδα σε όλη τη μακραίωνη ιστορία της. Ήταν πάντοτε ένα κράτος της θάλασσας. Σε αυτό συντέλεσαν α) η γεωγραφική θέση της, β) το μεγάλο μήκος των ακτών της και γ) τα αναρίθμητα νησιά, νησίδες και βραχονησίδες που την περιβάλλουν.

Είναι φανερό ότι οι ορισμοί αυτοί δε έχουν εφαρμογή για την κατηγοριοποίηση του νησιωτικού χώρου της Ελλάδας λόγω κυρίως των μικρών μεγεθών, όπου το πλήθος των νησιών δεν ξεπερνά τους 10.000 μόνιμους κατοίκους, ενώ μόλις τρία νησιά υπερβαίνουν την έκταση των 1000 τ.χλμ. Αντικειμενικότερη είναι η τυπολογία που υιοθετούν οι σχετικές μελέτες: «Άτλαντας των Ευρωπαϊκών Νησιών» και «EUROISLANDS», οι οποίες διατυπώθηκαν από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο πλαίσιο του προγράμματος ESPON 2013.

Η τυπολογία των νησιών σύμφωνα με το πληθυσμιακό κριτήριο διακρίνεται στις παρακάτω κατηγορίες (ESPON, 2010- 2011β):

* Μεγάλα νησιά, με πληθυσμό πάνω από 50.000 μόνιμους κατοίκους.

** Μεσαία νησιά, με πληθυσμό από 5.000 έως και 50.000 μόνιμους κατοίκους.

*** Μικρά νησιά, με πληθυσμό από 50 έως και 5.000 μόνιμους κατοίκους.

**** Πολύ μικρά νησιά, με πληθυσμό λιγότερους από 50 μόνιμους κατοίκους.

Ο ορισμός μίας ακόμη έννοιας που είναι αναγκαία για τη διερεύνηση της αναπτυξιακής δυναμικής του νησιωτικού χώρου, είναι η αυτή η ίδια η έννοια της νησιωτικότητας.

Η έννοια της νησιωτικότητας, προσδιορίζεται από φυσικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, οι οποίοι σε αλληλεπίδραση με άλλους είναι η γεωγραφική και κοινωνική απομόνωση, η περιορισμένη πρόσβαση σε

υπηρεσίες, οι ελάχιστοι ποσοτικά παραγωγικοί πόροι, οι εποχικότητα του ανθρώπινου δυναμικού και της οικονομίας, καθώς και οι δημογραφικές ιδιαιτερότητες των νησιών.

Η νησιωτικότητα είναι ένα μόνιμο φυσικό φαινόμενο που προκαλεί δομικά προβλήματα στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό. Πρόκειται για έναν πρόσθετο παράγοντα ανασταλτικό της ανάπτυξης¹ που οφείλεται στη γεωγραφική ασυνέχεια του χώρου ο οποίος εντατικοποιείται όσο αυξάνεται η απόσταση από την ηπειρωτική χώρα και όσο μειώνεται το μέγεθος του νησιού. Στην Ελλάδα, μια κατ' εξοχή νησιωτική χώρα, όπου λόγω του κατακερματισμού του νησιωτικού χώρου, του πλήθους των νησιών της, του μικρού μεγέθους και της μεγάλης απόστασης των νησιών από την ηπειρωτική χώρα αυτό το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα έντονο.

Όλα τα παραπάνω, αλλά και το μοντέλο ανάπτυξης που έχει ακολουθηθεί μέχρι σήμερα, έχουν σαν αποτέλεσμα οι νησιωτικές οικονομίες να μειονεκτούν σημαντικά σε κατά κεφαλή εισόδημα, και ταυτόχρονα ο κοινωνικός ιστός σε σχέση με την απασχόληση - επιχειρηματικότητα είναι ιδιαίτερα εύθραυστος βασιζόμενος σε μονοποίκιλο τουρισμό, στην οικοδομική δραστηριότητα, σε μη εξυχρονισμένη πρωτογενή αγροτική παραγωγή και γενικότερα στην απουσία καινοτομιών.

Τα ποιοτικά δημογραφικά χαρακτηριστικά και τα ποσοτικά είναι στις περισσότερες περιπτώσεις αρνητικά αυτά έχουν άμεση σχέση με την πληθυσμιακή γήρανση, το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, απουσία σχολείων δεύτερης ευκαιρίας και διά βίου μάθησης.

---

¹ βλ (Μέργος Γ., Παπαδασκαλόπουλος Α., Χριστοφάκης Μ. (2005), «Αναπτυξιακή Στρατηγική για το Νησιωτικό Χώρο», *Επιστημονικές Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Ν. Κόνσολα*, Αθήνα: Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου).

Στα νησιά οι περιβαλλοντικές δυσκολίες είναι έντονες και συνεχώς αυξάνονται με προβλήματα στη ποιότητα του διαθέσιμου πόσιμου νερού, στην υποβάθμιση του εδάφους λόγω συνεχών πυρκαγιών και την επερχόμενη διάβρωση, ρύπανση, ελάττωση του δασικού πλούτου και τέλος την ερημοποίηση, στη μείωση της βιοποικιλότητας, στην υποβάθμιση του τοπίου και του δομημένου περιβάλλοντος κ.α. Επίσης, ο κατακερματισμός του νησιωτικού χώρου έχει σαν άμεση συνέπεια η οικονομική και κοινωνική λειτουργία κάθε νησιού να αποκτά τα χαρακτηριστικά “ντόμινο”. Την ίδια στιγμή, ο νησιωτικός χώρος χαρακτηρίζεται από έντονη περιθωριοποίηση. Το γεγονός αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την ύπαρξη σημαντικών αναπτυξιακών διαφοροποιήσεων σε σύγκριση με την ηπειρωτική χώρα, ανάμεσα σε μεγάλα και μικρότερα νησιά που ανήκουν στο ίδιο διοικητικό νησιωτικό σύμπλεγμα, αλλά και εντός των ίδιων νησιών, στις εσωτερικές μη παραθαλάσσιες ζώνες, λόγω της δύσκολης οδικής σε πολλές περιπτώσεις πρόσβασης σε συνδυασμό με το κακό οδικό δίκτυο.

Σ’ αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε ότι στο νησιωτικό χώρο οι εσωτερικές ανισότητες έχουν εντονότερα αρνητικά αποτελέσματα απ’ ότι στην ηπειρωτική χώρα, γιατί η φυσική απομόνωση που δημιουργεί η θάλασσα, δεν επιτρέπει σχεδόν καμιά συνδυαστική επικοινωνία μεταξύ γειτονικών η όχι νησιών, όπως γίνεται ανάμεσα στις πόλεις. Ακόμη, τυχών υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας² κάθε νησιού δεν μπορεί να εκτονωθεί σε γειτονικά, έτσι ώστε να ελαχιστοποιηθούν προβλήματα έλλειψης ανθρώπινων αλλά και φυσικών πόρων.

Σε κάθε περίπτωση, κάθε νησί πρέπει να αποτελεί βασική αυτοτελή μονάδα ανάλυσης και σχεδιασμού, προσαρμοζόμενο όμως στον γενικότερο περιφερειακό σχεδιασμό, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη και στο διοικητικό-οργανωτικό σύστημα, διαφοροποιώντας το από εκείνο της ηπειρωτικής χώρας.

---

²* Παπαγρηγορίου Βλ., (2011), << ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ, Εισαγωγή-Θεσμοί-πολιτική >>, Δ΄ Έκδοση, (Α΄ Μέρος: αρχή της αειφορίας η βιώσιμης ανάπτυξης), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ114.

Τα αρμόδια κυβερνητικά όργανα, αξιοποιώντας τις σχετικές προβλέψεις τόσο στην Εθνική όσο και την Κοινοτική νομοθεσία έχουν υποχρέωση να προωθήσουν μία ευρωπαϊκή αλλά και εθνική νησιωτική πολιτική, με στόχο «τις ίσες ευκαιρίες για τους νησιώτες και την αειφόρο ανάπτυξη» σε μια προσπάθεια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών να μην λειτουργούν σαν μειονεκτήματα αλλά να αξιοποιηθούν σαν πλεονεκτήματα.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ και ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ

Με την έναρξη της διαπραγμάτευσης, στα πλαίσια της ΕΕ, για το δημοσιονομικό πλάνο της νέας περιόδου 2014 - 2020, με έμφαση στην πολιτική της Κοινωνικής Συνοχής, η αρχή της "εδαφικής σύγκλησης" , που μπορεί να οριστεί σαν ο Κοινοτικός στόχος, του οποίου ο σκοπός είναι να δοθεί η δυνατότητα στους κατοίκους των διαφόρων νησιωτικών περιοχών της Ε.Ε. να επωφεληθούν, με ισότιμο τρόπο από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που καθορίζονται στη Συνθήκη και εφαρμόζονται μέσω των Κοινοτικών Πολιτικών, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι, πρακτικά, η ικανότητα των ανθρώπων να μετακινούνται απρόσκοπτα, η πρόσβασή τους στα αγαθά, στις υπηρεσίες, στα κεφάλαια και στη γνώση, επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τα γεωγραφικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των εδαφών αυτών.

Ειδικότερα διαμορφώνονται οι στόχοι, σύμφωνα με τις αρχές της Εδαφικής Συνοχής για:

*Την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή της Ε.Ε., καλύτερη ποιοτική διαχείριση της νησιωτικής ιδιαιτερότητας και εφαρμογή ενός περισσότερο ρεαλιστικού και αναπτυξιακού πλαισίου για την αντιμετώπιση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές νησιωτικές περιοχές. Έχοντας σαν στόχο όχι μόνο την ανταγωνιστικότητα αλλά και την κοινωνική διάσταση της οικονομίας.

*Ριζική βελτίωση των κριτηρίων ένταξης των νησιωτικών περιφερειών σε περισσότερο, ή λιγότερο ανεπτυγμένες, μη λαμβάνοντας υπόψη μόνο και κυρίως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αλλά με νέους πρόσφορους δείκτες οι οποίοι να αποτυπώνουν ευκρινέστερα τις κατά τόπο χωρικές ανισότητες.

*Ειδική φροντίδα για τις ευρωπαϊκές νησιωτικές περιοχές όχι μόνο μέσω της Περιφερειακής Πολιτικής, αλλά με όλες τις πολιτικές της Ε.Ε, που

έχουν σημαντικές εδαφικές συνέπειες στην ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών, όπως είναι οι πολιτικές ανταγωνισμού, περιβάλλοντος, επιδοτήσεων στις μεταφορές κλπ.

*Συμμετοχή όλων των συναρμόδιων φορέων, στη διαβούλευση για τη καθιέρωση ειδικού καθεστώτος για τα νησιά στο πλαίσιο της Πολιτικής Σύγκλησης. Συγκεκριμένα, να προβλέπεται οριζόντιο ενδιαφέρον για τη νησιωτικότητα στο Ευρωπαϊκό Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο και να θεσμοθετηθεί ειδικό κεφάλαιο για τη νησιωτική πολιτική στα επόμενα ΕΣΠΑ, για την παροχή κρατικών ενισχύσεων σε επιχειρήσεις με νησιωτική δραστηριότητα καθώς επίσης και την ανάπτυξη καινοτόμων εφαρμογών.

*Εφαρμογή των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας³, με σκοπό να ενισχυθεί η εδαφική συνοχή, γνωρίζοντας ότι η εφαρμογή μιας πολιτικής στα νησιά έχει υψηλότερο κόστος και μικρότερη απόδοση από ότι στην ηπειρωτική χώρα.

Για να υπάρξουν θετικά αποτελέσματα, είναι απαραίτητη η ανάληψη πρωτοβουλιών καθώς και ο συνεχώς εμπλουτιζόμενος διάλογος με όλους τους συναρμόδιους φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των άλλων κρατών μελών με την απαραίτητη συμμετοχή της χώρας μας σε όλα τα ευρωπαϊκά Φόρα που διαμορφώνουν πολιτικές σε σχέση με τα θέματα της εδαφικής συνοχής και νησιωτικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στοχεύοντας σε ένα ορισμό που θα περιλαμβάνει και κοινωνικό-οικονομική σημασία, θεώρησε ότι ένα νησί εκτός από το βασικό στοιχείο να περιβάλλεται από θάλασσα πρέπει επιπλέον να:

- **κατοικείται από μόνιμους κατοίκους σε ετήσια βάση**
- **μην έχει σταθερή σύνδεση με τη ξηρά (π.χ. γέφυρα)**
- **μην είναι το ίδιο και πρωτεύουσα κράτους**

---

³ βλ(*Μαρκαντωνάτου-Σκαλτσά Α., (2007), <<ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΤΕ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΕΚ>>, Η αρχή της αναλογικότητας, σελ 87-118 και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Η αρχή της ισότητας σελ 124-140,159-170)

Με βάση τον παραπάνω ορισμό υπάρχουν περίπου 450 νησιά στην Ευρωπαϊκή Ένωση που καλύπτουν το 4,5% του εδάφους της. Σ' αυτά δεν περιλαμβάνονται οι υπερπόντιες κτήσεις καθώς και τα βρετανικά νησιά που δεν αποτελούν ενωσιακό έδαφος.

Με βάση τον παραπάνω ορισμό στην έννοια του νησιού συμπεριλαμβάνονται γεωγραφικές ενότητες με έκταση που κυμαίνεται από 25.700 τετρ. χιλιόμετρα για παράδειγμα η Σικελία, μέχρι και λιγότερο από 1 τ.χ, που έχουν πληθυσμό πολλών δεκάδων χιλιάδων αλλά και μερικών δεκάδων κατοίκων, που απέχουν λιγότερο από ένα χιλιόμετρο από την ηπειρωτική Ευρώπη αλλά και μερικές χιλιάδες χιλιόμετρα. Από διοικητικής πλευράς υπάρχουν, από τη μια πλευρά 16 νησιωτικές περιφέρειες και από την άλλη μεγάλος αριθμός μικρών παράκτιων νησιών από τα οποία κάποια δεν αποτελούν ούτε αυτόνομη διοικητική μονάδα, όπως είναι πολλά νησιά της Βρετάνης.

Πίνακας 1. Ταξινόμηση των νησιών της Ευρώπης σύμφωνα με την έκτασή τους.

Κατηγορία	Έκταση	Αριθμός (1) (2)		Παραδείγματα
Πολύ μεγάλα	>5000τμ	4	1	Sicilia, Sardenga, Corse, Κρήτη
Μεγάλα	500-5000 τμ	21	6	Mallorca, Reunion, Gotland, Teneriffe, Fuerteventura, Λέσβος, Gran Canaria, Ρόδος, Κέρκυρα,
Μεσαία	100-500 τμ	31	20	Σάμος, Ζάκυνθος, Sao Jorge, Yell, Faro, Κέα, Αμοργός, Ανδρος, Κύθηρα
Μικρά	25-100 τμ	47	31	Μύκονος, Θήρα, Santa Maria, Gozo, Salina, Σέριφος, Μύκονος, Άγ. Ευστράτιος
Πολύ μικρά	<25 τμ	49	54	Vulcano, Δονούσα, Λειψοί, Stromboli, Μεγίστη

Πηγή: EURISLES.

(αριθμός 1 Ευρωπαϊκά νησιά, αριθμός 2 Ελληνικά νησιά).

Πίνακας 2. Ταξινόμηση των νησιών της Ευρώπης σύμφωνα με την πληθυσμό τους.

Κατηγορία	Πληθυσμός	Αριθμός (1) (2)		Παραδείγματα
Πολύ μεγάλη	500.000 >	7	1	Sicilia, Sardegna, Gran Canaria, Κρήτη, Mallorca
Μεγάλα	50.000 -500.000	17	5	Martinique, Sao Miguel,Κέρκυρα, Corse,Λέσβος, Ρόδος,
Μεσαία	10.000 - 50.000	21	9	Σάμος, Νάξος, Κάλυμνος, Saint Martin, Main land,
Μικρά	2.000 - 10.000	26	24	Άνδρος, Θήρα, San Pietro, Formentera
Πολύ μικρά	< 2000	82	73	Τος, Κύθνος, Whalsay, Unst, Faro, Σέριφος

Πηγή: EURISLES.

(αριθμός 1 Ευρωπαϊκά νησιά, αριθμός 2 Ελληνικά νησιά).

Παραλείποντας εκείνα τα νησιά τα οποία είναι πρωτεύουσες κράτους μέλους, όπως είναι το Ηνωμένο Βασίλειο (Λονδίνο), η Ιρλανδία (Δουβλίνο) κ.α, σχεδόν 13 εκατομμύρια πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ζουν σήμερα σε μια από τις 20 νησιωτικές περιφέρειες ή σε μεγάλο αριθμό παράκτιων νησιών που είναι διάσπαρτα στα παράλια των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επεκτείνοντας τα σύνορα στα νησιά της, η ΕΕ συνορεύει με πολλές Θάλασσες και Ωκεανούς της γης: τη Βαλτική, τη Βόρεια θάλασσα, τη Μεσόγειο, τον Ατλαντικό, τη Καραϊβική και τον Ινδικό Ωκεανό με τεράστιες πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις.

Παρά το γεγονός ότι ο πληθυσμός που κατοικεί μόνιμα σε νησιά στην Ευρώπη είναι σχετικά μικρός η γεωστρατηγική σημασία τους είναι τεράστια. Είναι αλήθεια ότι ορισμένα κράτη μέλη, κάνοντας χρήση των συνόρων των νησιών τους ελέγχουν τεράστιες θαλάσσιες ζώνες με σημαντικά αποθέματα αλιείας και ορυκτών αποθεμάτων. Τα νησιά αποτελούν πόλο έλξης για τον ευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο τουρισμό, παράγουν πολλά προϊόντα ειδικού ενδιαφέροντος, ενώ παράλληλα διαθέτουν πλούσια φυσικά οικοσυστήματα με σπάνια παγκοσμίως ενδημικά είδη και διαχρονικά σπουδαία πολιτιστικά στοιχεία που διαμόρφωσαν με το πέρασμα των αιώνων ποικιλομορφία και ισόρροπη ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις τα νησιά αποτελούν όχι μόνο τα εξωτερικά

σύνορα της ΕΕ αλλά τους προμαχώνες της στον υπόλοιπο κόσμο, παρέχοντας πλεονεκτήματα στρατηγικών θέσεων για την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων με τρίτες χώρες, την υποστήριξη των θαλάσσιων και εναέριων μεταφορών ή ακόμα και για την ίδια της την άμυνα.

Για να συνεχίσουν όμως τα νησιά να παίζουν το ρόλο τους, με επιτυχία και αποτελεσματικότητα στο πλαίσιο της συνεχώς διευρυνόμενης ΕΕ, είναι απαραίτητο όχι μόνο να μην υπολείπονται της ηπειρωτικής Ευρώπης, αλλά να βρίσκονται σε μια διαρκώς αναπτυξιακή διαδικασία.

Δεν υπάρχει αμφισβήτηση, ότι τα νησιά συμπεριλαμβάνονται μεταξύ των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών της ΕΕ. Πραγματικά, εξετάζοντας τους δείκτες που αφορούν το κατά κεφαλή ακαθάριστο προϊόν και τη διεξοδική ανάλυσή του ανά παραγωγικό τομέα, τη δημογραφία, το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων, την απασχόληση, τη παραγωγικότητα, τα κεφάλαια που έχουν επενδυθεί, τη πραγματοποιούμενη έρευνα κλπ, δηλαδή τους δείκτες που αναφέρονται στην ανταγωνιστικότητα και τη δυναμικότητα των οικονομιών, καταλαβαίνει ο καθένας ότι, με μικρές εξαιρέσεις, τα νησιά παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις από τις ηπειρωτικές περιφέρειες.

Η ίδια οικονομική κατάσταση που διαρκεί εδώ και αρκετές δεκαετίες, αποτελεί ταυτόχρονα αιτία και αποτέλεσμα μιας σειράς φαινομένων, όπως η διάλυση του τοπικού παραγωγικού ιστού, η πληθυσμιακή αιμορραγία (εσωτερική μετανάστευση στα αστικά ηπειρωτικά κέντρα, αλλά και στις μεγαλουπόλεις του εξωτερικού) και κοινωνική αποσταθεροποίηση, ο πολιτιστικός μαρασμός, η τεχνολογική και μόνιμη οικονομική εξάρτηση κλπ, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο στασιμότητας και έλλειψης εξέλιξης. Είναι λοιπόν σαφές ότι δεν πρόκειται για παροδικά προβλήματα συγκυριακής φύσης, αλλά για μόνιμα προβλήματα. Συνεπώς και οι πολιτικές που θα εφαρμοστούν, για να είναι αποτελεσματικές, θα πρέπει να έχουν στόχο τους τη διόρθωση των αιτίων του προβλήματος και όχι του αρνητικού μόνο αποτελέσματος.

Πίνακας 3 - Το κατά κεφαλή ΑΕΠ στις νησιωτικές περιφέρειες της ΕΕ

Νησιωτικές περιφέρειες	Πληθυσμός	Κατά κεφαλή ΑΕΠ (ΜΑΔ)	Κατά κεφαλή ΑΕΠ (ΕΕ15=100)
Ιόνια Νησιά (Ελλάδα)	195	8745	55
Βόρειο Αιγαίο (Ελλάδα)	188	7800	49
Νότιο Αιγαίο (Ελλάδα)	260	9815	62
Κρήτη (Ελλάδα)	548	8922	56
Βαλεαρίδες (Ισπανία)	730	15699	99
Κανάρια (Ισπανία)	1526	11990	76
Κορσική (Γαλλία)	252	12328	78
Γουαδελούπη (Γαλλία)	402	7343	39
Μαρτινίκα (Γαλλία)	366	8221	54
Ριγιούνιον (Γαλλία)	612	7426	49
Σικελία (Ιταλία)	5097	11302	71
Σαρδηνία (Ιταλία)	1685	12253	77
Αζόρες (Πορτογαλλία)	239	6679	42
Μαδέρες Νήσοι (Πορτογαλλία)	255	7120	45
Άλαντ (Φινλανδία)	25	19992	126

Πηγή: EUROSTAT, Per capita GDP in the European Union's regions, Statistics in focus, 1/96

1.2 ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Οι νησιωτικές περιφέρειες στα κείμενα των διαφόρων οργάνων της ΕΕ χαρακτηρίζονται με τον όρο περιφερειακές, όχι μόνο λόγω της μεγάλης απόστασης τους από τα αστικά και οικονομικά κέντρα της ηπειρωτικής Ευρώπης, αλλά και σαν περιθωριακές εξ αιτίας του δευτερεύοντος ρόλου που αναλαμβάνουν, για λόγους ουσιαστικής αδυναμίας, σήμερα στις παγκόσμιες οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές και τεχνολογικές εξελίξεις, και ακόμη σαν μειονεκτικές θεωρώντας ότι οι ιδιαιτερότητες τους αποτελούν καθοριστικά και ανυπέρβλητα εμπόδια σε σχέση με ότι αφορά την αναπτυξιακή τους εξέλιξη.

Παρά τις διαφορές που παρουσιάζουν μεταξύ τους, τα νησιά έχουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που συνθέτουν τη ταυτότητα τους, και τα διακρίνουν σαφώς από τις άλλες συνήθως αναφερόμενες ως προβληματικές περιοχές, όπως τις αγροτικές, τις παράκτιες, τις ορεινές.

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες⁴ :

α) το μικρό μέγεθος τόσο σχετικά με την έκταση, όσο και με το πληθυσμό. Με βάση το χαρακτηριστικό αυτό τα νησιά έχουν: 1) περιορισμένη ποικιλία και ποσότητα πρώτων υλών, μειώνοντας έτσι τις δυνατότητες για παραγωγικές δραστηριότητες ιδιαίτερα μεγάλης κλίμακας και 2) περιορισμένη φέρουσα ικανότητα από φυσική, οικονομική και κοινωνική πλευρά, “επιζητώντας” δραστηριότητες μικρής κλίμακας με μεγάλη διαφοροποίηση στη προσπάθεια για τη διατήρηση της ισορροπίας.

---

⁴βλ (Σπιλάνης,1993 <<Νησιωτική ανάπτυξη και δίκτυα συνεργασίας των νησιών της Ευρωπαϊκής κοινότητας>> Περιοδικό "Τόπος", τ 6, σελ.5-28.)

Η ευαίσθητη περιβαλλοντική ισορροπία που χαρακτηρίζει τα νησιωτικά οικοσυστήματα, σε συνδυασμό με την έλλειψη επαρκών φυσικών πόρων και ενδοχώρας, καθιστά επικίνδυνη για την οικολογική τους ισορροπία τη μονομερή ανάπτυξη, που θα είχε σαν αποτέλεσμα την εντατική χρήση ορισμένων φυσικών πόρων όπως είναι το νερό και το έδαφος, ενώ θα αλλοίωνε ένα βασικό χαρακτηριστικό στοιχείο του νησιωτικού φυσικού οικοσυστήματος που είναι η ποικιλομορφία του τοπίου και η μικρή κλίμακα.

Η ύπαρξη μικρής τοπικής αγοράς, σχετικά απομονωμένης, είχε και έχει ακόμη και σήμερα ανάγκη από την ανάπτυξη πολλών και διαφόρων δραστηριοτήτων και αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων μεγάλης κλίμακας για τη μείωση του κόστους παραγωγής και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, όπως απαιτεί το σύγχρονο μοντέλο ανάπτυξης. Παράλληλα η ποικιλία είναι απαραίτητη για να υπάρχει σταθερή ισορροπία στη τοπική οικονομία, γνωρίζοντας τους κινδύνους που συνεπάγεται μακροπρόθεσμα η εξειδίκευση σε μία μόνο βασική δραστηριότητα. Τέλος η μονοκαλλιέργεια έχει έντονες επιπτώσεις, συχνά αρνητικές, και στο κοινωνικό ιστό του νησιού (βλέπε επιπτώσεις από π.χ. τουρισμό, ναυτιλία).

β) την περιφερειακότητα και την απομόνωση. Στο στοιχείο της περιφερειακότητας, που χαρακτηρίζει τη μεγάλη πλειοψηφία των νησιών, προστίθεται και εκείνο της φυσικής τους απομόνωσης λόγω της εδαφικής ασυνέχειας. Στη περίπτωση των νησιωτικών συμπλεγμάτων παρατηρείται το φαινόμενο της “εκτεταμένης νησιωτικότητας” των μικρότερων νησιών που λειτουργούν σαν δορυφόροι των μεγαλύτερων στη πληθώρα των ευρωπαϊκών αρχιπελάγων όπως στις Αζόρες νήσους, στα Κανάρια νησιά, στις Κυκλάδες, στα Δωδεκάνησα, στις Βαλεαρίδες νήσους κ.α.

Ο συνδυασμός των παραπάνω συνεπάγεται αυξημένο κόστος που εκφράζεται ως:

- κόστος χρηματικό τόσο σε ότι αφορά τη λειτουργία των επιχειρήσεων και σε ότι αφορά τη ζωή των κατοίκων. Αυτό οφείλεται κύρια στο αυξημένο μεταφορικό κόστος που συνεπάγεται η μεταφόρτωση και η

χρήση πολλαπλών μεταφορικών μέσων, καθώς και η ασυνεχής ροή των μεταφορικών μέσων λόγω της παρεμβολής της θάλασσας που επιβάλλει αυξημένα αποθέματα. Τέλος η αδυναμία δημιουργίας οικονομιών κλίμακας και συγκέντρωσης, λόγω του κατακερματισμού του χώρου, έχει σαν αποτέλεσμα υπερτιμημένα παραγόμενα και προσφερόμενα προϊόντα και υπηρεσίες.

- κόστος δημιουργίας έργων και υπηρεσιών υποδομής λόγω των αρνητικών οικονομιών κλίμακας που δημιουργούνται. Η φυσική κερματισμός του χώρου δημιουργεί την ανάγκη για ύπαρξη σε κάθε νησί, όλων των βασικών τουλάχιστον υποδομών και υπηρεσιών που είναι αναγκαίες για την επιβίωση τους σε επίπεδο ανάλογο με εκείνο των άλλων περιοχών, όπως είναι η παραγωγή ενέργειας, βασικές υπηρεσίες μεταφορών και επικοινωνιών, η εκπαίδευση, η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια περίθαλψη, αλλά και εκείνων που είναι απαραίτητες για την οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη, όπως επαγγελματική κατάρτιση, τραπεζικές υπηρεσίες, σύγχρονες τηλεπικοινωνίες, πολιτιστικές υποδομές και υπηρεσίες ψυχαγωγία κλπ, σε κάθε νησί ακόμη και αν ο αριθμός των κατοίκων δεν το δικαιολογεί, δεδομένης της αδυναμίας ουσιαστικής εξυπηρέτησης από τις υποδομές που υπάρχουν σε γειτονικά νησιά ή στην ηπειρωτική χώρα.

- κόστος ευκαιριών γιατί δεν είναι εύκολο κανείς να επωφεληθεί από τις ευκαιρίες που προσαρμόζονται στον οικονομικό αλλά και στους άλλους τομείς.

- κόστος ενημέρωσης, γιατί η ενημέρωση δεν φτάνει ποτέ η φτάνει με καθυστέρηση στις απομακρυσμένες περιοχές και επιπλέον χρειάζεται μεγαλύτερο κόστος ιδιαίτερα για την απόκτηση εξειδικευμένης πληροφόρησης.

γ) τις ιδιαίτερες πολιτιστικές αξίες και το χαρακτήρα του νησιώτη, που έχουν επηρεαστεί από την ιδιαιτερότητα του νησιού - η νησιωτικότητα - που δημιουργεί μια “περιρρέουσα ατμόσφαιρα” μέσα στην οποία αποκτά βιωματικές εμπειρίες ο νησιώτης, η οποία επηρεάζει πολύ το τρόπο σκέψης

και δράσης του και αυτό επειδή αντιμετωπίζει διαφορετικές προοπτικές και έχει άλλες προσδοκίες από τον κάτοικο της ηπειρωτικής περιοχής, καθώς και το ιδιόμορφο, πλούσιο αλλά και εύθραυστο περιβάλλον που έχει ανάγκη ιδιαίτερης διαχείρισης μέσα στη λογική της αειφόρου ανάπτυξης.

Οι ιδιαιτερότητες που παρουσιάστηκαν παραπάνω αποτελούν “μειονεκτήματα”: δηλαδή μόνιμους και μη αντιστρέψιμους παράγοντες μιας αναπτυξιακής διαδικασίας όπως συχνά αναφέρονται;

Θα πρέπει να θυμίσουμε, ότι πολλά από τα νησιά που σήμερα χαρακτηρίζονται σαν υπανάπτυκτα υπήρξαν σε παλαιότερες εποχές της παγκόσμιας ιστορίας κοιτίδες του πολιτισμού και σημαντικά εμπορικά κέντρα ανάπτυξης. Η νησιωτικότητα δεν μπορεί κατά συνέπεια να θεωρηθεί *argiori* συνώνυμο της υπανάπτυξης⁵ και αρνητικό μόνο πρόσημο, ούτε τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των νησιωτικών πολιτισμών, που έχουν αφήσει λαμπρά στοιχεία δημιουργικότητας, πρωτοβουλίας και φαντασίας και πολιτισμού, σαν αίτια της καθυστέρησης ή της αναστολής της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Όμως πραγματικά, οι ιδιαιτερότητες αυτές έρχονται σε αντίθεση με τα βασικά χαρακτηριστικά του γνωστού κυρίαρχου μοντέλου ανάπτυξης που χαρακτηρίζεται από οικονομίες υψηλής κλίμακας πχ ομοιόμορφη μαζική παραγωγή μεγάλης κλίμακας και χαμηλού κόστους, οικονομίες συγκέντρωσης πχ αστικοποίηση και οικονομική αποτελεσματικότητα. Η έλλειψη πόρων σε μεγάλη ποσότητα, που θα μπορούσαν να είναι αντικείμενο μαζικής παραγωγής ικανής να ανταγωνιστεί παρόμοια προϊόντα που παράγονται στην ηπειρωτική χώρα τους δημιουργεί σοβαρό μειονέκτημα.

---

⁵βλ (Σοφούλης (επιστ. υπεύθυνος), 1990, <<Για ένα κοινοτικό πρόγραμμα ανάπτυξης των νησιών>>, πρακτικά συνεδρίου, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη).

Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής, σε συνδυασμό με τις σημαντικές αλλαγές που σημειώθηκαν στις μεταφορές (μείωση του ρόλου των θαλάσσιων μεταφορών και διαφοροποίηση των θαλάσσιων δρόμων) - είναι η περιθωριοποίηση των νησιών⁶. Η αντιστρεψιμότητα ή μη των “μειονεκτημάτων” εξαρτάται από την οπτική γωνιά που βλέπουμε την ζητούμενη ανάπτυξη. Φωτίζοντας στο βάθος του χρόνου παρατηρούμε ιστορικά την εξέλιξη της αναπτυξιακής πορείας των νησιών, βλέπουμε ότι η επικράτηση της οικονομίας της αγοράς και του συγκεκριμένου μοντέλου ανάπτυξης που χαρακτηρίζεται από ομοιόμορφη παραγωγή μεγάλης κλίμακας, οικονομίες συγκέντρωσης, οικονομική αποτελεσματικότητα και άριστη κατανομή των πόρων, οδήγησε στην περιθωριοποίησή τους. Πράγματι τα βασικά χαρακτηριστικά του αναπτυξιακού μοντέλου του 21ου αιώνα έρχονται σε ευθεία αντίθεση με τα χαρακτηριστικά των νησιών όπως τα αναλύσαμε προηγούμενα.

Η περιθωριοποίηση των νησιών που είναι ταυτόχρονα οικονομική, δημογραφική, τεχνολογική, πολιτιστική και πολιτική έχει σαν αποτέλεσμα τη συρρίκνωση της παραγωγικής βάσης των νησιών, την απροθυμία του Κράτους και των ιδιωτών να επενδύσουν αναπτυξιακά κεφάλαια λόγω της χαμηλής παραγωγικότητας και την εγκατάλειψη των νησιών από τα πλέον παραγωγικό ανθρώπινο δυναμικό τους νέους που οδηγήθηκαν σε εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση. Η περιθωριοποίηση των νησιών, είχε σαν συνέπεια αρνητικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς, οδηγώντας τα νησιά στο μαρασμό που παρατηρούμε σήμερα. Οι επιπτώσεις αυτές, λόγω της μεγάλης έντασης και της γενίκευσης τους σε όλους τους νησιωτικούς χώρους, μεταμορφώθηκαν σε μόνιμα και αναλλοίωτα χαρακτηριστικά των νησιών, που τις περισσότερες φορές παρουσιάζονται σαν φυσικές και μη ανατρέψιμες μειονεξίες, ενώ αποτελούν τις δευτερογενείς επιπτώσεις από την εφαρμογή του συγκεκριμένου μοντέλου ανάπτυξης. Η κατάσταση αυτή είναι ανατρέψιμη, με τον όρο ότι θα μεταβληθούν οι πολιτικές εκείνες που τη δημιούργησαν.

---

⁶βλ (Σπιλάνης Γ.,1995,<<Το πλαίσιο μιας πολιτικής για τα ευρωπαϊκά νησιά>>, Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης Μυτιλήνη, σελ.31).

Το γεγονός ότι, δεν πρέπει να θεωρούμε τις ιδιαιτερότητες των νησιών σαν μειονεξίες και σταθερούς ανασταλτικούς παράγοντες κάθε αναπτυξιακής διαδικασίας, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών. Υπάρχουν, όπως αντίστοιχα υπάρχουν και εκείνα των αστικών, των ορεινών, των αγροτικών και των παράκτιων περιοχών και σαν τέτοια πρέπει να τα υπολογίζουμε στις εφαρμοζόμενες πολιτικές, έτσι ώστε αυτές να συμβάλλουν θετικά και αποτελεσματικά στο κοινό στόχο που είναι η ολοκληρωμένη και αειφόρος ανάπτυξη. Όπως φανερώνουν οι ειδικές παρεμβάσεις της ΕΕ, με προγράμματα για τις αστικές, τις αγροτικές και τις περιφερειακές περιοχές αναγνωρίζει την απόλυτη ανάγκη για διαφοροποιημένη προσέγγιση χώρων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

1.3 ΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ακόμα, αν και μέχρι σήμερα δεν έχουν εξολοκλήρου ανατραπεί οι βασικές αρχές του μοντέλου που κυριάρχησε τον 20^ο αιώνα από τη δεκαετία του '20 μέχρι τη δεκαετία του '70, έχουν επέλθει σημαντικές αλλαγές που επηρεάζουν τις δυνατότητες ανάπτυξης των νησιών⁷.

Μεταξύ των άλλων θα πρέπει να αναφέρουμε:

Τις τεχνολογικές αλλαγές που επιτρέπουν να επανεκτιμηθεί η βαρύτητα αρχών όπως οι οικονομίες υψηλής κλίμακας και οι οικονομίες συγκέντρωσης, όσον αφορά στην οργάνωση του χώρου και της παραγωγικής διαδικασίας.

---

⁷βλ όπ.π (Σπιλάνης Γ., 1995, <<Το πλαίσιο μιας πολιτικής για τα ευρωπαϊκά νησιά>>).

Η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στους τομείς των επικοινωνιών και της πληροφορικής δεν καθιστούν υποχρεωτική τη φυσική παρουσία στο χώρο εργασίας πχ. τηλεδιάσκεψη, τηλεργασία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι παύει πλήρως η ανάγκη συνεύρεσης των ανθρώπων. Η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στον τομέα της παραγωγής αναβαθμίζει τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που μπορούν με την τεχνολογική αυτή εξέλιξη να ενσωματωθούν περισσότερο εύκολα στο παραγωγικό ιστό μιας περιφερειακής και μικρής κλίμακας οικονομίας και τους επιτρέπει να προβάλουν σαν φορείς που ενσωματώνουν γρήγορα τις νέες τεχνολογίες και τα μηνύματα της αγοράς, ενώ παράλληλα δημιουργούν θέσεις εργασίας ανταγωνιζόμενες στο σημείο αυτό τις μεγάλες επιχειρήσεις. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις μπορούν μέσα στο νέο καθεστώς της ευέλικτης συσσώρευσης να αποτελέσουν τη κινητήρια δύναμη των περιφερειών προς μια νέα αναπτυξιακή διαδικασία.

Οι τεχνολογικές αλλαγές, όπως αυτές της ανάπτυξης νέων μορφών ενέργειας, τις τεχνολογίες μερικής υποκατάστασης φυσικών πόρων, η πρόοδος στο τομέα των μεταφορών κλπ, που περιορίζουν τις επιπτώσεις που προέρχονται από το μικρό μέγεθος και την απομόνωση και εδαφική ασυνέχεια των νησιών.

Ο αναντικατάστατος ρόλος που διαδραματίζουν σήμερα οι υπηρεσίες στο σχηματισμό του εθνικού πλούτου, γεγονός που απελευθερώνει τα νησιά από τους περιορισμούς που επιβάλλει η έλλειψη επαρκών φυσικών πόρων, η μικρή φέρουσα ικανότητα τους αλλά και ακόμη η μικρή τοπική αγορά, αφού η παραγωγή των υπηρεσιών επηρεάζεται λιγότερο από το κόστος που επιβάλλει η απόσταση.

Οι σημαντικές αλλαγές που καταγράφονται σχετικά με τις ανθρώπινες επιδιώξεις υπέρ των ποιοτικών στόχων όπως η διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος, η προτίμηση για προϊόντα "βιολογικά", και όχι μαζικής παραγωγής αλλά υψηλής ποιότητας, η διάθεση προσέγγισης τοπικών πολιτισμών, η βελτίωση του πλαισίου της καθημερινής ζωής με στροφή προς τις μικρές κλίμακες. Τα φαινόμενα αυτά χαρακτηρίζουν συχνά τις μικρές και

απομονωμένες νησιωτικές κοινωνίες δημιουργώντας ανάλογα πλεονεκτήματα.

Η συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση που εκφράζουν εργαζόμενοι με υψηλό επίπεδο εξειδίκευσης και ανώτερες διοικητικές θέσεις, όπως ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων, επιστήμονες, καλλιτέχνες κ.α, για εγκατάσταση τους σε χώρους με υψηλής ποιότητας φυσικό και δομημένο περιβάλλον αλλά και υψηλή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών. Το παραπάνω πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τα νησιά αποτελούν χώρους με ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον λόγω της πολυπλοκότητας των συστημάτων τους, φυσικών και ανθρώπινων, που συνδυάζεται άνετα με τη μικρή κλίμακα και τον σαφώς μικρότερο χώρο.

Η συνεχώς αυξανόμενη σημασία που έχει στον οικονομικό τομέα ο ελεύθερος χρόνος και οι δραστηριότητες που συνδέονται με αυτόν.

Την ενίσχυση του περιφερειακού και τοπικού επιπέδου σαν του καταλληλότερου επιπέδου λήψης αποφάσεων για τη ρύθμιση των θεμάτων της αγοράς με στόχο την αποτελεσματικότερη διαχείριση των τοπικών προβλημάτων, υποκαθιστώντας στο ρόλο αυτό το κεντρικό κράτος, γεγονός που λειτουργεί σαν αντίβαρο στη παγκοσμιοποίηση των οικονομιών.

Από όλα όσα αναφέραμε παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το περιβάλλον μέσα στο οποίο εξελίσσονται τα νησιά έχει αλλάξει σημαντικά και συνεχίζει να αλλάζει με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να δημιουργούνται συνεχώς νέες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη τους. Ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών, που μέχρι τώρα εθεωρούντο σαν φυσικά μη αναστρέψιμα μειονεκτήματα και κατά συνέπεια σαν εμπόδια στην ανάπτυξη, αντιστρέφονται σε πλεονεκτήματα ή δεν επηρεάζουν την παραγωγική και κοινωνική ζωή του τόπου. Πολλά από τα νησιά διαθέτουν σε αφθονία αρκετούς από τους θησαυρούς εκείνους που επιθυμεί να απολαύσει ο σημερινός κάτοικος των μεγαλουπόλεων, δημιουργώντας με το τρόπο αυτό και αντίστοιχα συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Το κρίσιμο ερώτημα που υπάρχει είναι κατά πόσο οι “θεωρητικές” δυνατότητες για αυτόνομη αναπτυξιακή διαδικασία που έχουν δημιουργηθεί μπορούν να αξιοποιηθούν από τις νησιωτικές περιοχές χωρίς την διατάραξη της φέρουσας ικανότητας και κάτω από ποιες προϋποθέσεις;

Αποτελεί το όραμα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όπως αυτή εξελίσσεται σήμερα το κατάλληλο πλαίσιο;

ΕΛΛΑΔΑ και ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στην Ελλάδα υπάρχουν 6.000 νησιά, νησίδες και βραχονησίδες. Από το σύνολο αυτών των νησιών μόνον τα 117 κατοικούνται. Από αυτά, μόνον τα 79 έχουν πληθυσμό πάνω από 100 κατοίκους και μόλις 53 πάνω από 1.000.

Τα περισσότερα Ελληνικά νησιά βρίσκονται στο Αιγαίο πέλαγος, λιγότερα στο Ιόνιο και ελάχιστα στο Λιβυκό.

Τα νησιά του Αιγαίου πελάγους χωρίζονται σε επτά συμπλέγματα:

Κρήτη, το μεγαλύτερο από τα Ελληνικά νησιά, μαζί με αριθμό νησιών τα οποία βρίσκονται κοντά στις ακτές της, σημαντικότερα από τα οποία είναι η Γαύδος, η Δία, η Χρυσή, τα Κουφονήσια και η Σπιναλόγκα.

Εύβοια, το δεύτερο σε έκταση Ελληνικό νησί, μαζί με αριθμό νησιών τα οποία βρίσκονται κοντά στις ακτές της, σημαντικότερο από τα οποία είναι η Μεγαλόνησος Πεταλιών.

Νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, σημαντικότερα των οποίων είναι η Λέσβος, η Χίος, η Σάμος, η Λήμνος, η Θάσος, η Ικαρία, η Σαμοθράκη, οι Φούρνοι, οι Οινούσες, τα Ψαρά, ο Άγιος Ευστράτιος, η Θύμαινα και τα Αντίψαρα.

Βόρειες Σποράδες, με σημαντικότερα νησιά τη Σκιάθο, τη Σκόπελο, τη Σκύρο, την Αλόνησο, τα Γιούρα, την Κυρά Παναγιά, την Περιστέρα, τα Σκάντζουρα, το Πιπέρι και την Σκυροπούλα.

Νησιά του Αργοσαρωνικού, σημαντικότερα των οποίων είναι η Σαλαμίνα, η Αίγινα, ο Πόρος, οι Σπέτσες, η Ύδρα, το Αγκίστρι και η Δοκός.

Κυκλάδες, με σημαντικότερα νησιά τη Σύρο, τη Νάξο, τη Θήρα (Σαντορίνη), την Πάρο, την Άνδρο, τη Μύκονο, την Τήνο, τη Μήλο, τη Σίφνο, την Κέα (Τζια), την Ίο, την Αμοργό, την Κύθνο, τη Σέριφο, την Αντίπαρο, την Κίμωλο, τη Φολέγανδρο, τα Κουφονήσια, την Ανάφη, τη Σίκινο, τη Σχοινούσα, τη Δονούσα, την Ηράκλεια, τη Θηρασία, τη Δήλο, τη Μακρόνησο, τη Γυάρο, την Πολύαιγο, την Κέρο και την Ρήνεια.

Δωδεκάνησα, με σημαντικότερα νησιά τη Ρόδο, την Κω, την Κάλυμνο, τη Λέρο, την Κάρπαθο, την Πάτμο, τη Σύμη, την Αστυπάλαια, την Κάσο, τη Νίσυρο, τους Λειψούς, την Τήλο, το Καστελόριζο, τη Χάλκη, το Αγαθονήσι, την Ψέριμο, το Φαρμακονήσι, την Τέλενδο, τους Αρκιούς, τα Λεβίθα, το Γυαλί, την Καλόλιμνο, τη Σαρία, την Κίναρο, την Σύρνα, την Αλίμια και τον Νίμο.

Τα νησιά του Ιονίου πελάγους αποτελούν ένα σύμπλεγμα:

Επτάνησα, με σημαντικότερα νησιά την Κέρκυρα, τη Ζάκυνθο, την Κεφαλονιά, τη Λευκάδα, τα Κύθηρα, την Ιθάκη, τους Παξούς, το Μεγανήσι, την Ερεικούσσα, τον Κάλαμο, τους Οθωνούς, το Μαθράκι, τον Καστό, τις Στροφάδες, τα Αντικύθηρα, τους Αντίπαξους, την Άτοκο, το Αρκούδι, τον Πεταλά και την Οξεία.

Υπάρχει ακόμη μια πληθώρα νησιών τα οποία δεν εντάσσονται σε κάποιο σύμπλεγμα και βρίσκονται σε πολύ κοντινή απόσταση από την ηπειρωτικές ακτές, σημαντικότερα από τα οποία είναι η Ελαφόνησος στο νοτιοανατολικό άκρο της Πελοποννήσου, η Αμμουλιανή στον κόλπο του Αγίου Ορους, το Παλαιό Τρικέρι στον Παγασητικό και τα Τριζόνια Φωκίδας στον Κορινθιακό κόλπο.

Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν τα νησιά των εσωτερικών υδάτων, όπως σε λίμνες, φυσικές ή τεχνητές, ποταμούς, υδροταμιευτήρες κλπ, με σημαντικότερα τη Νήσο των Ιωαννίνων στη λίμνη Παμβώτιδα και τον Άγιο Αχίλλειο στη λίμνη Μικρή Πρέσπα, ενώ πολλά ακόμη νησιά υπάρχουν στις εκβολές και στα δέλτα ποταμών και στις λιμνοθάλασσες με σημαντικότερο την Τουρλίδα στη Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου.

Σε εθνικό επίπεδο, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή προγραμματισμένης και όχι αποσπασματικής νησιωτικής πολιτικής αποτέλεσε μόνιμο αίτημα των κατοίκων των νησιών όλης της χώρας.

Η χάραξη νησιωτικής πολιτικής θα πρέπει να στηριχθεί στις παραδοχές ότι τα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία αποτελούν μια επιπλέον δυνατότητα για έναν σημαντικό αριθμό νησιών, ενώ η ανταγωνιστικότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγονται στα νησιά δεν θα πρέπει να αναζητείται κύρια από το χαμηλό κόστος παραγωγής, αλλά με βάση άλλα χαρακτηριστικά, όπως η ποιότητα, η ιδιαιτερότητα, η μονοπωλιακή θέση σε συγκεκριμένη αγορά κλπ.

Για μια ολοκληρωμένη και επιτυχημένη νησιωτική πολιτική είναι απαραίτητος ο αποτελεσματικός συντονισμός όλων των εμπλεκόμενων φορέων σε εθνικό αλλά και τοπικό επίπεδο με σκοπό τη βελτίωση της παροχής υπηρεσιών προς τους νησιώτες, την ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών, τη στήριξη της κοινωνικής ζωής, τη μέριμνα για το περιβάλλον, την προστασία από έκτακτες ανάγκες, όπως θεομηνίες κλπ.

Στο πλαίσιο των ανωτέρω, η πολιτεία πρέπει άμεσα να προχωρήσει στη χάραξη συγκεκριμένων πολιτικών, όπως:

Σε οργανωμένη διαβούλευση με τους κοινωνικούς και επιχειρηματικούς φορείς, προκειμένου να αποφασιστούν τα κριτήρια εξισορρόπησης, για να αντιμετωπιστεί όσο γίνεται πιο αποτελεσματικά στο πλαίσιο της υφιστάμενης οικονομικής κατάστασης της χώρας, ο κίνδυνος που ελλοχεύει η κρίση για τον κοινωνικό και επιχειρηματικό ιστό των νησιών μας.

Να ζητήσει την ουσιαστική ενεργοποίηση του Ερευνητικού Ινστιτούτου Νησιωτικής Πολιτικής (άρθρο 208 του Ν.3852/2010), και την συντονισμένη ευρύτερη συνεργασία με πανεπιστήμιο νησιωτικού χώρου για τη χάραξη στρατηγικών πολιτικών.

Να υπάρξουν φορολογικά και άλλα κίνητρα, όπως η διατήρηση του μειωμένου ΦΠΑ στα νησιά μας, η κατάργηση του ΦΠΑ στις μεταφορές και η εξέταση κατάργησης κρατήσεων υπέρ τρίτων στα εισιτήρια.

Να συσταθεί το Συμβούλιο Νησιωτικής Πολιτικής με τη συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και, επαγγελματικών & νησιωτικών φορέων.

Συντονισμός και οργάνωση του νομοθετικού έργου των Υπουργείων και εντοπισμός και προώθηση των ρυθμίσεων που μπορούν να

λειτουργήσουν σαν αναπτυξιακοί μοχλοί, καθώς και εκείνων που λειτουργούν σαν τροχοπέδη.

Στην ανάπτυξη και ευρεία χρήση των τοπικών πηγών ενέργειας, στην ουσιαστική εκπαίδευση και στην αναβάθμιση της Τεχνικής Εκπαίδευσης με τη παράλληλη κατάρτιση ενός σχεδίου επιμόρφωσης των δημοσίων και των δημοτικών υπαλλήλων στα νησιά.

Να σχεδιαστεί αναπτυξιακό σχέδιο δράσης για τους νέους στη νησιωτική μας χώρα, προκειμένου όχι μόνο να παραμείνουν σε αυτά, αλλά και να δοθούν κίνητρα που θα προσελκύσουν και άλλους νέους στην επιλογή της αξιοποίησης των δυνατοτήτων των νησιών μας.

Να προστατευθεί η Ελληνική μας ταυτότητα και η πολιτιστική μας κληρονομιάς. Για το σκοπό αυτό, θα βοηθούσε ιδιαίτερα, η ολοκληρωμένη προβολή της Αιγαιοπελαγίτικης πολιτιστικής δεξαμενής, με την παράλληλη υποστήριξη των φορέων για τη διατήρηση, διαχείριση και ενιαία προβολή της λαμπρής πολιτιστικής κληρονομιάς σε επίπεδο νησιού και τουριστικού προορισμού. Οι κινήσεις αυτές σε συνδυασμό με την υποστήριξη φορέων για ένταξη στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών στις λίστες παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, καθώς με την προετοιμασία φακέλου για συνολική ένταξη των νησιών του Αιγαίου στη λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς, θα βοηθούσε σημαντικά στην επίτευξη των εθνικών μας στόχων.

Ολοκλήρωση των μελετών διαχείρισης προστατευομένων περιοχών με παράλληλη διατήρηση της αυτοτέλειας των φορέων διαχείρισης αυτών στο νησιωτικό χώρο, καθώς και εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Κανονισμού για τη προστασία του τοπίου, ενώ κρίνεται αναγκαία η εξέταση δημιουργίας και διαχείρισης Θαλασσίων Πάρκων & Αλιευτικών Αποθεμάτων.

Συντονισμένη οργάνωση της διαμόρφωσης πράσινης ενεργειακής επάρκειας των νησιών μας, με την ανάπτυξη των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και των Έξυπνων Ενεργειακών Συστημάτων. Ολοκληρώνοντας το σχεδιασμό της διαχείρισης των υδάτων, μέσω των προγραμμάτων διαχείρισης θαλασσίων και εσωτερικών υδάτων, με την παράλληλη αξιοποίηση των προγραμμάτων διαχείρισης στερεών αποβλήτων στα νησιά μας (βιολογικοί καθαρισμοί), και την αναβάθμιση της ενεργειακής κατάστασης των κτιρίων των νησιών μας, θα εξοικονομήσουμε σημαντικά

χρηματικά ποσά, ενώ δεν θα επιβαρύνουμε περαιτέρω το φυσικό μας περιβάλλον, βελτιώνοντας ταυτόχρονα το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων.

Προγράμματα στήριξης της απασχόλησης των ανέργων και των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων στα νησιά μέσω τοπικών σχεδίων για την απασχόληση, την αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων στον νησιωτικό χώρο, όπως η ανακαίνιση ξενοδοχειακών μονάδων, στην αυτοδιοίκηση κλπ και τον επανασχεδιασμό δομών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας για την εξυπηρέτηση εργαζομένων, ανέργων και γενικότερα πολιτών στον χώρο αυτό.

Πρώθηση προϊόντων ποιότητας στα νησιά, μέσω της ανάπτυξης σχεδίου για την εφαρμογή ειδικών ρυθμίσεων στα νησιά, στο πλαίσιο των λιγότερο ευνοημένων περιοχών.

Στο χώρο της υγείας:

- Αναβάθμιση α) της πρωτοβάθμιας φροντίδας: για τους μόνιμους κατοίκους και τους επισκέπτες των νησιών μας, η οποία επικεντρώνεται κυρίως στην αντικατάσταση των υποχρεωτικά υπηρετούντων αγροτικών ιατρών με ιατρούς ειδικότητας γενικής ιατρικής, στην εξασφάλιση τουλάχιστον του απαραίτητου εξοπλισμού των ιατειρών (αιματολογικό, καρδιολογικό, ακτινολογικό), για αποτροπή άσκοπης μετακίνησης ασθενών στη πρωτεύουσα και τα άλλα αστικά κέντρα, σύνδεση με κεντρικά νοσοκομεία για εξετάσεις-γνωματεύσεις, κινητές μονάδες προληπτικής ιατρικής για κάλυψη μικρών νησιών αλλά και β) της δευτεροβάθμιας υγείας που στοχεύει στη διατήρηση της μέγιστης αυτονομίας και αυτοτέλειας των νησιωτικών νοσοκομείων.

- Να δοθούν κίνητρα στελέχωσης από γιατρούς όλων των ειδικοτήτων και εξειδικευμένου νοσηλευτικού προσωπικού, των νησιωτικών μας νοσοκομείων.

- Να θεσπιστούν κριτήρια αξιολόγησης των μονάδων υγείας στα νησιά.

- Να γίνει επανασχεδιασμός του συστήματος επείγουσας διακομιδής των ασθενών.

Για την επάρκεια ύδατος στα άνυδρα νησιά:

Στόχος μας πρέπει να είναι η δημιουργία μικρών τοπικών φραγμάτων και λιμνοδεξαμενών, με την προϋπόθεση ότι έχουν προηγηθεί μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων και μόνο σε απόλυτα επιτακτικές περιπτώσεις η εγκατάσταση και η λειτουργία μονάδων αφαλάτωσης, έτσι ώστε να σταματήσει η μεταφορά νερού με υδροφόρα πλοία, καθώς και ο έλεγχος παράνομης άντλησης υπόγειων υδάτων για πισίνες κλπ.

Για το περιβάλλον:

- Προώθηση Προεδρικών Διαταγμάτων και Υπουργικών Αποφάσεων που προωθούν τα ρυμοτομικά σχέδια και τις πολεοδομικές μελέτες σε διάφορα νησιά του Αιγαίου, ανάρτηση των δασικών χαρτών και ορισμό των εκτάσεων του δημοσίου.

- Σε συνεννόηση με το Υπουργείο Περιβάλλοντος, επαναφορά του από 2009 σχεδίου χωροταξικού σχεδιασμού για το νησιωτικό και παράκτιο χώρο⁸, με γνώμονα ότι καθόριζε τις χρήσεις γης, θέσπιζε όρους δόμησης του παράκτιου χώρου και γενικότερα αντιμετώπιζε πολλές από τις ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες των νησιών μας.

- Προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος, καθαρή ναυσιπλοΐα, συνεχής έλεγχος και διαχείριση αποβλήτων των πλοίων.

---

⁸ΦΕΚ 1138/Β/2009, <<Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού>>.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

2.1. ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΕΙΔΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ένα κύριο γνώρισμα σχετικά με τη βιωσιμότητα των νησιών είναι η αποκλίνουσα οικονομική ανάπτυξη των νησιών: από τα νησιά της υψηλής απόδοσης, όπως είναι τα νησιά Ωλαντ (Åland) της Φινλανδίας και Άιλλις (Illes Balears) Βαlearίδων νήσων Ισπανίας, σε σύγκριση με εκείνα των χαμηλών επιδόσεων, όπως το Γκόζο (Gozo) Μάλτας, τα Ιόνια Νησιά και τα νησιά του Βόρειου Αιγαίου. Το σύνολο των νησιών δεν κατατάσσονται πια στις πιο φτωχές περιφέρειες της διευρυμένης Ευρωπαϊκής Ένωσης: σε πολλές περιφέρειες των νέων κρατών-μελών, το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι μικρότερο του 75% ή ακόμη και κάτω από το 50% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Από τις νησιωτικές περιοχές, μόνο οι επιδόσεις του Saaremaa είναι κάτω από 50%. Παρ' όλα αυτά, η πλειονότητα των νησιών έχουν χαμηλές επιδόσεις ανάπτυξης συγκριτικά με τα αντίστοιχα κράτη μέλη στα οποία ανήκουν και με μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στο μόλις 79,2% του ευρωπαϊκού. Αυτό το γεγονός όμως, κατατάσσει πολλές από τις νησιωτικές περιφέρειες σε κάποιες περιπτώσεις, στις πολύ αναπτυγμένες περιοχές, σε πάνω από το 90% του μέσου κοινοτικού ΑΕΠ, και σε κάποιες άλλες στις μεσαίας ανάπτυξης περιφέρειες, από το 75 έως και το 90% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ, με αποτέλεσμα να λαμβάνουν περιορισμένες επιχορηγήσεις και για μόνο εξειδικευμένες οικονομικές δραστηριότητες.

Εκείνα τα νησιά που διαθέτουν τις καλύτερες οικονομικές επιδόσεις εντάσσονται σε δύο κατηγορίες: στην πρώτη, περιλαμβάνονται τα νησιά με μια πολύ στοχευμένη οικονομική δραστηριότητα σε χαμηλής προστιθέμενης αξίας οικονομικές δράσεις, όπως είναι ο τομέας του τουρισμού πχ οι

Βαλεαρίδες νήσοι, η Κύπρος, οι Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησος, η Ζάκυνθος κ.α και στη δεύτερη, νησιά όπως τα Åland, Shetland και Orkney που ειδικεύονται σε κάποια άλλη παραγωγική δραστηριότητα με διεθνή προσανατολισμό όπως είναι οι μεταφορές ή η παραγωγή ενέργειας. Ένας πολύ σημαντικός δημόσιος τομέας, με συμμετοχή υψηλότερη από 30%, υποστηρίζει την απασχόληση και το ΑΕΠ στα περισσότερα από τις νησιά της Βορείου Ευρώπης: σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως το Gotland είναι η πιο σημαντική δραστηριότητα που αγγίζει το 44%. Ελάχιστα είναι τα νησιά που αναπτύσσουν σημαντική πρωτογενή παραγωγή στην γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία και την μεταποίηση. Οι μακροπρόθεσμες προοπτικές ανάπτυξης δεν είναι σταθερές, ακόμα και σε εκείνα τα νησιά με υψηλές επιδόσεις, λόγο κυρίως της επικράτησης δραστηριοτήτων χαμηλής προστιθέμενης αξίας, που βασίζονται σε εξαιρετικά μεγάλη εξάρτηση από ευαίσθητους φυσικούς πόρους όπως ο τουρισμός, η γεωργική παραγωγή και ο ορυκτός πλούτος σε ένα συνεχώς και πιο ανταγωνιστικό διεθνές οικονομικό περιβάλλον⁹

Η διαφορά στο ανθρώπινο δυναμικό είναι έντονη και σε ότι αφορά την εξέλιξη του πληθυσμού, έτσι έχουμε το φαινόμενο κάποια από τα νησιά να παρουσιάζουν υγιή δημογραφικά στοιχεία όπως νεαρό παραγωγικό πληθυσμό, ενώ αντιθέτως κάποια άλλα συνεχίζουν να χάνουν σημαντικό μέρος του ενεργού πληθυσμού τους. Τα θετικά αυτά στοιχεία δεν είναι συνέπεια της θετικής φυσικής μεταβολής, αλλά από μεταγίσεις και αφομοιώσεις μεταναστών, που με τον τρόπο αυτό συμβάλλουν θετικά στην εξέλιξη και εμπλουτισμό του συνολικού πληθυσμού, αλλά και την τροποποίηση της ηλικιακής πυραμίδας, καθώς οι μετανάστες είναι εργασιακά παραγωγικότεροι και σε ηλικία τεκνοποίησης, αλλά και με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης. Εξαιρέση αποτελούν η Μάλτα και η Κύπρος, νησιά που έχουν ένα σημαντικό ποσοστό γεννήσεων και νεαρού πληθυσμού, πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

---

⁹βλ (*Blue Plan Notes (2012), *20 years of sustainable development in the Mediterranean: review and outlook*, Sophia Antipolis, France: Plan Bleu).

Η καθαρή μετανάστευση, τις περισσότερες φορές, από ανθρώπους που προέρχονται από την Ασία και την Αφρική, καταγράφεται σε όλα σχεδόν τα νησιά. Η σημαντικά υψηλή παράτυπη μετανάστευση είναι μια πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν όλα τα νησιά στα ευρωπαϊκά σύνορα της Μεσογείου.

Έρευνες σχετικά με τον παραγωγικά ενεργό πληθυσμό φανερώνουν ότι υπάρχουν έντονες διαφορές μεταξύ των σκανδιναβικών νησιών και των νησιών της Μεσογείου που προβάλλουν γενικά τις διαφορές μεταξύ Ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου. Οι γυναίκες στο Νότο είναι λιγότερο οικονομικά ενεργές και συγκεντρώνουν περισσότερες πιθανότητες από τους άνδρες να είναι άνεργες ή έστω υποαπασχολούμενες. Η σταθερά υψηλή εποχικότητα της τουριστικής δραστηριότητας ενισχύει ακόμη περισσότερο το φαινόμενο αυτό. Είναι γνωστό ότι σε γενικές γραμμές, τα ποσοστά απασχόλησης στα νησιά της Μεσογείου είναι ιδιαίτερα χαμηλά σε σύγκριση με εκείνα της ηπειρωτικής Ευρώπης. Η ανεργία, των νέων και κυρίως των γυναικών, είναι μεγάλη.

Ο φυσικός πλούτος είναι ένα πολύτιμο κεφάλαιο και πολύ σημαντικό για τα νησιά, ειδικά για εκείνα στην λεκάνη της Μεσογείου, όπου η βιοποικιλότητα και γενικά η ποιότητα του περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα πλούσιες¹⁰. Οι περιβαλλοντικές πιέσεις είναι πολύ διαφορετικές μεταξύ των ευρωπαϊκών νησιών, καθώς η πυκνότητα του πληθυσμού κυμαίνεται από λιγότερο από 1 έως και άνω των 1000 κατοίκων ανά τετραγ. χλμ, στη Μάλτα και τα Ιταλικά παράκτια νησιά, και αυξάνεται με άμεσες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον.

---

¹⁰βλ>(*Χατζημιχάλης Κ, 1996, <<Τα νότια άκρα της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση>>, Τόπος, 11/96, σελ.3-22).

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι επίσης αρκετά διακριτά μεταξύ Βορρά και Νότου: η αυθαίρετη δόμηση και λόγω του τουρισμού αλλά και της ανάγκης κατασκευής παραθαλάσσιας δεύτερης κατοικίας, η διάβρωση των ακτών, η έλλειψη πόσιμου νερού, οι πυρκαγιές και ο υψηλός κίνδυνος διάβρωσης του εδάφους και η μείωση της βιοποικιλότητας είναι τα κύρια προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν σε βορρά και νότο. Η υπερανάπτυξη της χλωρίδας στη θάλασσα, εξαιτίας της απόρριψης ανεξέλεγκτων ποσοτήτων οργανικών αστικών αποβλήτων, όπως συμβαίνει με τις αποικίες φυκιών, είναι ένα σοβαρό πρόβλημα κυρίως στις βόρειες θάλασσες, όπως επίσης και η διάβρωση των ακτών με την συνεχώς αυξανόμενη άνοδο της στάθμης της θάλασσας. Ένα κοινό πρόβλημα είναι η μείωση του όγκου και της ποικιλίας των αλιευτικών αποθεμάτων, λόγω υπερεντατικής αλίευσης, πιο έντονη στο βορρά, με άμεσες οικονομικές και γενικότερες κοινωνικές επιπτώσεις στις κοινωνίες των νησιών. Τέλος, η παρατηρούμενη εδώ και αρκετά χρόνια κλιματική αλλαγή (το φαινόμενο του θερμοκηπίου) αποτελεί ένα σοβαρότατο παγκόσμιο πρόβλημα καθώς τα νησιά είναι περισσότερο ευάλωτα από την ηπειρωτική ενδοχώρα¹¹.

Η νησιωτικότητα επηρεάζει αρνητικά την προσβασιμότητα, ανεξάρτητα εάν πρόκειται για μόνιμους κατοίκους ή επισκέπτες των νησιών. Όλα τα νησιά έχουν χαμηλότερο δείκτη προσβασιμότητας από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ακόμα και αν οι θαλάσσιες μεταφορές δεν λαμβάνονται υπόψη. Το κόστος πρόσβασης, σε χρόνο και χρήμα, όπως και οι περιορισμοί σε επιλογές, είναι σαφώς πολύ υψηλότεροι στα νησιά απ ότι για την ηπειρωτική ενδοχώρα.

Η απουσία, σε μεγάλο βαθμό, στο έδαφος των νησιών μεγάλων λειτουργικών Αστικών Περιοχών είναι ένα σημαντικό πρόβλημα ανάπτυξης.

---

¹¹ βλ>(*Natura 2000 NetworkViewer (2014).

Ο όρος λειτουργική αστική περιοχή, εισάγεται για πρώτη φορά στην ευρωπαϊκή βιβλιογραφία (functional urban region) το 1989, σε μια προσπάθεια χωρικού προσδιορισμού της οικονομικής εμβέλειας των αστικών κέντρων¹².

Οι πολιτικές που παράγονται σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο απευθύνονται πλέον σε διευρυμένες αστικές περιοχές. Αυτό συμβαίνει λόγω της συνεχώς αυξανόμενης τάσης των πολιτών να επιλέγουν ως τόπο κατοικίας περιαστικές περιοχές, οι οποίες προσφέρουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Σαν ενιαίος ορισμός για τις ΛΑΠ, για την ευρωπαϊκή επικράτεια, ορίζεται: οι χωρικές ενότητες που αποτελούνται από έναν πυρήνα αστικών συγκεντρώσεων και μια περιαστική ζώνη (όχι απαραίτητα του ίδιου αστικού χαρακτήρα) μέσα στα οποία πραγματοποιούνται καθημερινές μετακινήσεις ανθρώπινου δυναμικού με σκοπό κυρίως την εργασία, αλλά και το εμπόριο, τις αγορές αγαθών, τη διασκέδαση ή την ψυχαγωγία. Οι ΛΑΠ θεωρούνται λοιπόν αποτέλεσμα της μόνιμης ή πρόσκαιρης εγκατάστασης αστικού εργατικού δυναμικού στα προάστια, η κάποιων οικονομικών δραστηριοτήτων (π.χ. βιομηχανικά πάρκα, διοικητικά κέντρα κ.α) σε περιαστικές περιοχές. Αν μια ορισμένη κατηγορία εργαζομένων κατοικούν στα προάστια και μετακινούνται καθημερινά στο πλησιέστερο αστικό κέντρο, ή αντίστοιχα κατοικούν μέσα στο αστικό κέντρο και εργάζονται σε μια περιαστική περιοχή, τότε η συγκεκριμένη περιοχή θεωρείται ότι συνδέεται λειτουργικά με την πόλη και αποτελεί ένα αναπόσπαστο τμήμα της ΛΑΠ. Βασικότερη προϋπόθεση χαρακτηρισμού μιας αστικής περιοχής σαν λειτουργικής είναι να έχει πληθυσμό άνω των 50000 κατοίκων, ενώ ο πυρήνας της να έχει πάνω από 15000.

---

¹² βλ (Διπλωματική εργασία Γιώργου Δωρή, Μηχανικού Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφ. Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας 2008).

Τα ευρωπαϊκά νησιά με τουλάχιστον μία Λειτουργική Αστική Περιοχή είναι μόλις 25. Μόνο σε δύο νησιά οι πόλεις τους Πάλμα Μαγιόρκα και Βαλέτα Μάλτα, έχουν υψηλότερο οικονομικό δείκτη λειτουργιών από το μέσο όρο των ευρωπαϊκών πόλεων.

Στον Ελλαδικό χώρο, τα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου πελάγους, λόγω πληθυσμιακών κριτηρίων, δεν εμπίπτουν στα κριτήρια λειτουργίας αστικής περιοχής στο έδαφός τους.

Στη περιφέρεια της Κεντρικής Ελλάδος, λειτουργική αστική περιοχή αποτελεί η πόλη της Χαλκίδος εκτεινόμενη κυρίως βόρεια των ορίων της και φτάνει μέχρι τους δήμους από την πλευρά του Αιγαίου αποκλειόμενης της περιοχής της Καρύστου. Στη περιφέρεια της Κρήτης, όλες οι πόλεις, εκτός του Αγίου Νικολάου, αποτελούν λειτουργικές αστικές περιοχές εκτεινόμενες προς κάθε κατεύθυνση, με μεγαλύτερη αυτή του Ηρακλείου.

Σε κάθε περίπτωση, η νησιωτικότητα σημαίνει μικρές και απομονωμένες αγορές, τα μονοπώλια και τα ολιγοπώλια τις περισσότερες φορές είναι η συνηθέστερη κατάσταση, από ό,τι η ελεύθερη ανταγωνιστική αγορά. Έτσι, οι τιμές για τις μεταφορές και τα εμπορεύματα είναι σημαντικά υπερτιμημένα, σε σύγκριση με τις τιμές στην ηπειρωτική ενδοχώρα. Για τους ίδιους ακριβώς λόγους, μικρή κλίμακα και εδαφική ασυνέχεια, η παροχή ιδιωτικών υπηρεσιών αλλά και δημοσίων υπηρεσιών είναι εξαιρετικά άνηση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, κυρίως στις βόρειες ευρωπαϊκές χώρες και στα νησιά της Σκωτίας, το κράτος αναλαμβάνει την κάλυψη του επιπρόσθετου κόστους με την παροχή ενός ελάχιστου επιπέδου υπηρεσιών.

Το ανθρώπινο δυναμικό είναι ένα ακόμα κρίσιμο πρόβλημα για τα νησιά, και ιδιαίτερα σχετικά με ότι συμβαίνει στις ηπειρωτικές χώρες: το μορφωτικό επίπεδο του νησιωτικού πληθυσμού είναι ιδιαίτερα χαμηλό, ακόμα και για τα νησιά με υψηλό κατά κεφαλήν ακαθάριστο εθνικό προϊόν (ΑΕΠ)¹³ και στις περιπτώσεις με πανεπιστημιακό ίδρυμα στο έδαφός τους, λόγω έλλειψης τοπικής επαγγελματικής αποκατάστασης.

---

¹³βλ. (*Ελληνική Στατιστική Αρχή, ΕΛ. ΣΤΑΤ 2014).

Η μικρή συμμετοχή στη δια βίου μάθηση επιδεινώνει την ήδη επιβαρυσμένη κατάσταση, προσδίνοντας στα νησιά ακόμη λιγότερες ανταγωνιστικές δυνατότητες.

Στα νησιά της βόρειας Ευρώπης, το ανθρώπινο δυναμικό έχει περισσότερα εφόδια για να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις, αλλά και εκεί η μεταστροφή από τα παραδοσιακά επαγγέλματα στα πιο σύγχρονα αποτελεί μια πρόκληση.

Η καθημερινά και περισσότερη διείσδυση της πληροφορικής και γενικότερα οι νέες δραστηριότητες έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης ακολουθούν την ίδια πορεία: οι δείκτες ανάπτυξης για τα μεσογειακά νησιά είναι χειρότεροι από αυτούς των κρατών στα οποία ανήκουν, σε σχέση με αυτούς του ευρωπαϊκού βορρά, αλλά και από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Εξαίρεση αποτελούν η Κρήτη και η Κορσική, που είναι τα μόνα Μεσογειακά νησιά με σχετικά υψηλές τιμές.

Οι διάφορες συνιστώσες του επίπεδου ικανοποίησης ζητημάτων δημόσιου χαρακτήρα, το ενδιαφέρον και η συμμετοχή στα κοινά, τα επίπεδα της κοινωνικής εμπιστοσύνης και η συμμετοχή σε κοινωνικά δίκτυα, δείχνουν σημαντική διαφορά σε σύγκριση μεταξύ βορρά και νότου, σε όλες τις παραμέτρους, εκτός από μία: την εμπιστοσύνη στους θεσμούς. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο το αίσθημα πολιτικής ασφάλειας είναι υψηλότερο σε μικρά νησιά. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι αυτό το αίσθημα της ασφάλειας αποτελεί μία από τις λίγες παραμέτρους που λαμβάνει ένα θετικό αποτέλεσμα.

Τα νησιά είναι σημαντικά κάστρα προφύλαξης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, όπως βιοτόπων, παραδοσιακών οικισμών ενδημικών ειδών, μνημείων, ιστορικών περιοχών, και τοπίων. Θέματα που όμως βρίσκονται υπό πίεση, επειδή το κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης που βασίζεται κυρίως στο μαζικό τουρισμό και την κατασκευαστική βιομηχανία δεν αποδίδει μεγάλη προτεραιότητα στη διαχείριση και στη διατήρησή τους.

Τα στοιχεία επιβεβαιώνουν ότι τα νησιά παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαμηλή επίδοση για όλες τις μεταβλητές που αναλύθηκαν. Αυτό φαίνεται να είναι η αιτία των χαμηλών επιδόσεων των νησιών σε σχέση με την ηπειρωτική

Ευρώπη. Προσέλκυση κεφαλαίων και ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι ακόμα χαμηλότερες για τα μικρά νησιά. Ενώ αντιθέτως τα φυσικά και πολιτιστικά πλεονεκτήματα αποτελούν βασικό δυναμικό πόρων στα περισσότερα νησιά.

Τέλος, τα πορίσματα ερευνών στους μόνιμους κατοίκους για τους παράγοντες ελκυστικότητας, φανερώνουν ότι οι νησιώτες θεωρούν την ποιότητα του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης, τη συχνότητα των δρομολογίων, τις ευκαιρίες απασχόλησης, την προγραμματισμένη συχνότητα εφοδιασμού πόσιμου νερού, την ποιότητα ζωής και την ποιότητα της εκπαίδευσης τους σημαντικότερους παράγοντες της ελκυστικότητας για την εγκατάσταση στα νησιά. Οι σημαντικότεροι παράγοντες για τις επιχειρήσεις είναι οι εξής: η συχνότητα των δρομολογίων, τα φορολογικά κίνητρα, ο εφοδιασμός με πόσιμο νερό, σχέδιο τοπικής ανάπτυξης, ο επαρκής εφοδιασμός σε ενέργεια όπως επίσης το κόστος μεταφορών και μετακινήσεων¹⁴.

2.2 Η ΧΑΡΑΞΗ ΜΙΑΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η νησιωτικότητα είναι απαραίτητο να θεωρηθεί μόνιμο φυσικό στοιχείο που επηρεάζει αρνητικά, έμμεσα και άμεσα, την μικρή δυνατότητα ύπαρξης ανταγωνιστικών υποδομών στα νησιά και στη συνέχεια, τις επιδόσεις τους σε ότι αφορά τη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη. Αυτά τα χαρακτηριστικά των νησιών δεν συνάδουν με τις αρχές προσέλκυσης επιχειρηματικής δραστηριότητας και επενδυτικών κεφαλαίων σύμφωνα με το επικρατέστερο μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη ποσοτική παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων και γνώσης υψηλού επιπέδου, ιδιαίτερα σε αστικές οικονομίες με πολλαπλές ειδικεύσεις.

---

¹⁴βλ(* Επιμελητήρια των Νησιωτικών περιοχών της ΕΕ, 1995, Μανιφέστο “Για μια κοινοτική πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης των νησιωτικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης”, 27-28 Οκτωβρίου, Palma de Mallorca)

Οι παραγωγικές δραστηριότητες στα νησιά:

1) δεν μπορούν να έχουν το προνόμιο των οικονομιών υψηλής κλίμακας, ακριβώς για τον λόγο ότι τα νησιά χαρακτηρίζονται από περιορισμένη ποικιλία αλλά και μικρή ποσότητα φυσικών πρώτων υλών,

2) δεν έχουν εύκολη και συνεχή σύνδεση με την ηπειρωτική χώρα και χαμηλό κόστος διακίνησης ανθρώπων και μεταφοράς των παραγόμενων σ'αυτά προϊόντων σε αστικές αγορές, καθώς τα νησιά είναι απομονωμένες και απομακρυσμένες περιοχές,

3) δεν μπορούν να επωφεληθούν από οικονομίες συγκέντρωσης, καθώς τα νησιά έχουν λίγο πληθυσμό, μικρές εμπορικές αγορές και ελάχιστες επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Οι πολιτικές που εφαρμόζονται προκύπτει να έχουν, στην καλύτερη περίπτωση, περιορισμένα θετικές επιπτώσεις και σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις τα αποτελέσματα είναι μικρά ή ακόμη και αρνητικά.

Πιο συγκεκριμένα:

* Οι χαρασσόμενες πολιτικές από τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμβάλλουν περισσότερο συμπτωματικά στην εδαφική σύγκληση, και επομένως ελάχιστα για την προσέλκυση ανθρώπινου δυναμικού και στην βιωσιμότητα των νησιών,

* Οι πολιτικές της Ευρώπης και τα αποτελέσματά τους δεν είναι επαρκή, ή έστω αρκετά ισχυρά για την θετική αλλαγή στην ελκυστικότητα και την γενικότερη κατάσταση των νησιών,

* Κατά προσέγγιση, οι περισσότερες τομεακές πολιτικές της ΕΕ αντιμετωπίζουν όλες τις περιοχές της ΕΕ με ενιαίο τρόπο, ανεξάρτητα από τις ξεχωριστές ιδιαιτερότητές τους και αυτό συνιστά αρνητική διάκριση απέναντι σε εδάφη με ιδιαιτερότητες, όπως των νησιών,

* Οι πολιτικές της ΕΕ έχουν τομεακούς στόχους, όπως είναι η πολιτική μεταφορών, η μείωση των εκπομπών ρύπων για την ενεργειακή αλλά και την περιβαλλοντική πολιτική και γενικά τους στόχους για το επίπεδο συνολικά της ΕΕ, όπως είναι η αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας. Με την γενική εφαρμογή των

πολιτικών αυτών, η μη θετική απόδοση τους και των αρνητικών σε πολλές περιπτώσεις επιπτώσεων τους σε διαφορετικές περιοχές είναι αναμενόμενη, αφού δεν εξετάζεται καθόλου η ιδιαιτερότητά τους,

* Οι πολιτικές της ΕΕ δεν έχουν τον απαιτούμενο εδαφικό συντονισμό και ολοκληρωμένη θεώρηση, με αποτέλεσμα τα μέτρα των διαφόρων πολιτικών να έχουν και αντίθετα αποτελέσματα και επιπτώσεις ή καθόλου θετικά αποτελέσματα, αφού αυτά αντιμετωπίζουν επί μέρους μόνο μερικά από τα προβλήματα της ελκυστικότητας.

Προτεινόμενες επιλογές για τη χάραξη πολιτικής.

Η περίπτωση των νησιών, τα οποία έχουν φυσικά ιδιαίτερα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και μόνιμες δυσκολίες δεν πρέπει να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τα νησιά είναι μειονεκτικές περιοχές που δεν μπορούν να έχουν υψηλό επίπεδο διαβίωσης και ανάπτυξης. Αντίθετα, είναι απαραίτητο να στηρίξουμε την άποψη ότι για τα νησιά απαιτείται η εφαρμογή εξειδικευμένα κατάλληλης στρατηγικής, προκειμένου να αξιοποιήσουν τα χαρακτηριστικά αυτά στο ευρωπαϊκό πλαίσιο και το παγκόσμιο περιβάλλον σαν φυσικά προσόντα. Η στρατηγική αυτή πρέπει να προβάλλει και να αξιοποιήσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας, σαν πλεονεκτήματα και ευκαιρίες εναλλακτικής ανάπτυξης, και να μην τα θεωρεί σταθερά διαρθρωτικά μειονεκτήματα και φυσικά ελαττώματα.

Σε ότι αφορά τα δυνατά στοιχεία των νησιών, τα κυριότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα τους είναι: η ποιότητα της ζωής, η ποιότητα των φυσικών πόρων τους, η υψηλή πυκνότητα του φυσικού κεφαλαίου, η τεράστια πολιτιστική προσφορά τους, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τα νησιά έχουν ελάχιστο φυσικό κατακερματισμό από ανθρωπογενείς χρήσεις.¹⁵

---

¹⁵ βλ(*Σπιλάνης Γ., <<Ευρωπαϊκά Νησιά και Πολιτική Συνοχή>>, Νησιωτική πολιτική με στόχο την αξιοποίηση των ειδικών χαρακτηριστικών της νησιωτικότητας σελ.28, Αποκαλύπτοντας τα ισχυρά σημεία και τις ευκαιρίες των νησιών σελ.157). Εκδόσεις GUTENBERG.

Αυτό το πλεονέκτημα απειλείται από την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του τουρισμού και της παραθεριστικής κατοικίας και δεν αξιοποιείται για τη δημιουργία νέου πλούτου και απασχόλησης υψηλής προστιθέμενης αξίας, όπως είναι τα πολιτιστικά επαγγέλματα η διαχείριση του περιβάλλοντος και η παραγωγή ποιοτικών τροφίμων ονομασίας προέλευσης.

Σχετικά με τα παθητικά στοιχεία, η νησιωτικότητα επηρεάζει αρνητικά, άμεσα και μόνιμα κάποιες από τις σημαντικότερες παραμέτρους της ελκυστικότητας των νησιών: την προσβασιμότητα, τις υπηρεσίες δημοσίου συμφέροντος, τις ιδιωτικές υπηρεσίες και τα δίκτυα, τις οικονομίες κλίμακας και την οργάνωση της αγοράς. Σε δεύτερο βαθμό επηρεάζει το επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού, την διείσδυση νέων τεχνολογιών και ειδικά αυτές που αφορούν τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας, έρευνας και καινοτομίας, καθιστώντας τις οικονομίες των νησιών μη ανταγωνιστικές ειδικά συγκρινόμενες με εκείνες της ηπειρωτικής Ευρώπης.

Είναι απαραίτητο οι επενδυτικές ευκαιρίες που παρουσιάζονται να αξιοποιήσουν την ανάγκη για αναβάθμιση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος μέσω άυλων υποδομών: όπως οι τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφοριών, στην ενημέρωση, στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στην ανακύκλωση των πόρων κλπ., η ανθρώπινη ανάγκη της αναψυχής, η ανθρώπινη επιθυμία για την ποιότητα και το περιβάλλον μπορούν και πρέπει να χρησιμοποιηθούν με σεβασμό στη φέρουσα ικανότητα και στο πλαίσιο της νέας αειφόρου αναπτυξιακής στρατηγικής για τα νησιά.

Έτσι κάθε είδους απειλή, όπως η κλιματική αλλαγή, η έλλειψη επαρκών ενεργειακών πόρων, οι αυξημένοι κίνδυνοι λειψυδρίας κλπ, που είναι αρκετά κοινές για όλα τα νησιά, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους, την τοποθεσία και το επίπεδο ανάπτυξης τους, πρέπει να αντιμετωπιστούν με οργάνωση και την απαιτούμενη σοβαρότητα εφαρμόζοντας πιστά τις κατάλληλες προληπτικές και αντισταθμιστικές πολιτικές.¹⁶

---

¹⁶βλ (Ν.3201/2003, ΦΕΚ 282/Α/2003, *Αποκατάσταση, προστασία και ανάδειξη του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος των νησιών που υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Αιγαίου*).

Μετά τα όσα είπαμε παραπάνω ίσως να αναρωτηθούμε, ποια πρέπει και μπορεί να είναι η νέα ευρωπαϊκή αναπτυξιακή στρατηγική για τα νησιά; Αυτή η στρατηγική χρειάζεται να προσαρμόσει τις κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής 2015 - 2020 στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των νησιών.

Προτεραιότητες της στρατηγικής αυτής για τα νησιά θα μπορούσαν να είναι:

Άριστη ποιότητα παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Σε αντίθεση με τις συνέπειες του μεγέθους και του νησιωτικού χαρακτήρα (μικρή αγορά, χαμηλή προσβασιμότητα κλπ), υπάρχουν πολλά παραδείγματα όπου τα προϊόντα των νησιών που βασίζονται σε τοπικούς πόρους και παραδοσιακή τεχνογνωσία είναι απόλυτα ανταγωνιστικά. Η επιτυχία αυτή μπορεί να επεκταθεί και στις υπηρεσίες, όπως ο τουρισμός, αντί για την σπάταλη κατανάλωση των περιορισμένων πόρων των νησιών από μαζικές και χαμηλού ποιοτικού επιπέδου δραστηριότητες. Ο συνδυασμός πρακτικής εφαρμογής των νέων γνώσεων σε παραδοσιακές συνταγές, η καινοτομία και το εξειδικευμένης εκπαίδευσης ανθρώπινο δυναμικό αποτελούν προϋποθέσεις για την επιτυχία μιας τέτοιας στρατηγικής που πρέπει να απευθύνεται στοχευμένα σε ειδικές μικρές αγορές.

Σεβασμός στη φέρουσα ικανότητα κάθε νησιού: είναι μια προτεραιότητα που συνδέεται με την ύπαρξη περιορισμένων φυσικών πόρων στα νησιά.¹⁷

Η στρατηγική αυτή βασίζεται στη μειωμένη χρήση των ανεπαρκών πόρων όπως το νερό, η γη, η ενέργεια και στην ανακύκλωση των αποβλήτων που παράγονται τόσο από τις επιχειρήσεις όσο και από τον τοπικό πληθυσμό.

---

¹⁷βλ>(*Παπαγρηγορίου Βλ., (2011), << ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ, Εισαγωγή-Θεσμοί-πολιτική >>, Δ΄ Έκδοση, (Α΄ Μέρος: αρχή της αειφορίας η βιώσιμης ανάπτυξης), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 13).

Προσφορά ίσων ευκαιριών: είναι μια προτεραιότητα που συνδέεται με το στόχο την ίση πρόσβαση όλων των ευρωπαίων πολιτών στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος, οι οποίες θεωρούνται προϋπόθεση για ποιότητα ζωής και ανταγωνιστική επιχειρηματικότητα (βλ. Σχέδιο Ευρωπαϊκής Χωροταξικής Ανάπτυξης). Η σημασία των υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή υπογραμμίζεται στη Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 14 και στο πρωτόκολλο 26).

Η εφαρμογή μιας διαφορετικής στρατηγικής για τα νησιά, απαιτεί και την κατάλληλη προσαρμογή της πολιτικής σε όλα τα επίπεδα: ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό. Σε αυτό το πλαίσιο, με βάση την αρχή της επικουρικότητας (βλ. Η αρχή της επικουρικότητας είναι μια από τις βασικές αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου, μαζί με την αρχή ειδικής εξουσιοδότησης, την αρχή αναλογικότητας και την αρχή κοινοτικής καλής πίστης. Ορίζει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να δρα σε τομείς που δεν αποτελούν αρμοδιότητα της μόνο όταν η δράση της εξασφαλίζει καλύτερο αποτέλεσμα από αυτό των εθνικών κυβερνήσεων ή περιφερειακών ολοκληρώσεων).

Στο άρθρο 5 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ορίζεται:

Η Κοινότητα δρα μέσα στα όρια των αρμοδιοτήτων που της αναθέτει και των στόχων που της ορίζει η παρούσα συνθήκη.

Στους τομείς που δεν υπάγονται στην αποκλειστική της αρμοδιότητα, η Κοινότητα δρα σύμφωνα με την αρχή επικουρικότητας, μόνον εάν και στο βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη και δύνανται συνεπώς, λόγω των διαστάσεων ή των αποτελεσμάτων της προβλεπόμενης δράσης, να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.

Ένα σύνολο σχετικών πολιτικών επιλογών μπορεί να σχηματίσει ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής για την ανάπτυξη της νησιωτικότητας στην

Ευρώπη, στην αντιμετώπιση της ιδιαίτερης κατάστασής των νησιών και των προβλημάτων που προκύπτουν από μόνιμα φυσικά ή δημογραφικά μειονεκτήματα τους, όπως και να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που πηγάζουν από το πλούσιο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά. Στόχοι αυτού του ευρωπαϊκού πλαισίου πολιτικής θα πρέπει να είναι:

Η προαγωγή της ελκυστικότητας των νησιών, δίνοντάς τους την ευκαιρία να ανταγωνιστούν με ίσους όρους, στο πλαίσιο της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, τις περιφέρειες της ηπειρωτικής Ευρώπης¹⁸

Η διασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξής τους, δηλαδή ότι η εφαρμοζόμενη στρατηγική δεν θα έχει στόχο μόνο άμεσα οφέλη, θέτοντας σε κίνδυνο το μέλλον των νησιών.

Εκτός από την αρχή της επικουρικότητας πρέπει να τηρούνται και άλλοι κανόνες για την επίτευξη της εδαφικής συνοχής. Όπως είναι: α) η αυστηρή τήρηση των διατάξεων της Συνθήκης της Λισαβόνας για τις περιφέρειες με μόνιμα φυσικά ή δημογραφικά μειονεκτήματα (άρθρο 174), β) την δυνατότητα για ίσες ευκαιρίες σε όλους τους Ευρωπαίους πολίτες, ώστε να επιτύχουν τους στόχους τους, γ) η εφαρμογή των αρχών της αναλογικότητας και δ) η ενδυνάμωση της ενδογενούς ανάπτυξης.

Πέρα από τους παραπάνω κανόνων, σ'ένα πλαίσιο πολιτικής για τα Ευρωπαϊκά νησιά θα πρέπει να γίνονται σεβαστές οι διαφορές μεταξύ των νησιών, που προκύπτουν από τη διαφορετική γεωγραφική θέση, την ένταση με την οποία η νησιωτικότητα επιδρά στην ελκυστικότητα και στη συνολική ανάπτυξη των νησιών. Η βαρύτητα των επιλογών κάθε πολιτικής, το ύψος των κονδυλίων και τα ποσοστά χρηματοδότησης, πρέπει να προσαρμόζονται ανάλογα.

---

¹⁸βλ(*Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001), *Οι διαρθρωτικές πολιτικές και τα εδάφη της Ευρώπης - Τα νησιά και οι παράκτιες περιοχές*, Λουξεμβούργο Geodata (2014).

Αυτό τον καιρό που η ΕΕ επαναφέρει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με τα κράτη μέλη την Πολιτική Συνοχής για να συμπεριλάβει και την εδαφική διάσταση, θα ήταν εξαιρετικά αναγκαίο να εξετάσει με ποιον τρόπο συγκεκριμένες περιοχές με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως τα νησιά και οι ορεινές περιοχές, θα μπορούσαν να επωφεληθούν από μια διαφορετική αντιμετώπιση που θα λαμβάνει υπόψη το θέμα της ελκυστικότητάς τους στο πλαίσιο μιας ευρωπαϊκής πολιτικής, έτσι ώστε και αυτές οι περιοχές να είναι σε θέση να εκπληρώσουν τους στόχους αειφορίας τους. Οι πολιτικές και τα χρηματοδοτικά μέσα που θα υιοθετηθούν θα πρέπει να προσαρμοστούν με τρόπο ώστε να ληφθούν υπόψη αυτές οι τοπικές ιδιαιτερότητες και ανάγκες.

Με βάση τις αρχές που αναφέρθηκαν προηγουμένα, ένα ευρωπαϊκό σχέδιο πολιτικής δράσης για τα νησιά θα μπορούσε να αποτελείται από τους παρακάτω τρεις βασικούς άξονες:

A. Συντονισμός και καλύτερη προσαρμογή των ευρωπαϊκών πολιτικών, ιδιαίτερα μεταξύ αυτών που έχουν ισχυρό εδαφικό αντίκτυπο, με σκοπό να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι δυνατότητές των νησιών.

Ιδιαίτερα προτείνεται:

Ο σχεδιασμός και υλοποίηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων και παρεμβάσεων στο επίπεδο νησιού, με στόχο να επιτευχθεί η μέγιστη συμβολή των δράσεων και ο μέγιστος αντίκτυπος για τη στοχευόμενη νησιωτική περιοχή, αυξάνοντας με τον τρόπο αυτό την ελκυστικότητά της για μόνιμη εγκατάσταση ανθρώπων και άσκηση επιχειρηματικότητας.

Η καθιέρωση πρότερης εκτίμησης εφαρμογών και επιπτώσεων για κάθε πολιτική και πρόγραμμα της ΕΕ με εδαφικές συνέπειες, όπως για παράδειγμα μεταφορές, ενέργεια, αγροτική ανάπτυξη - αλιεία, περιβάλλον, έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη και συνοχή, θα πρέπει να περιλαμβάνει τα νησιά σαν ειδική κατηγορία ευαίσθητων περιοχών.

Η θέσπιση ειδικής επιτροπής για την Εδαφική Συνοχή, που να αποτελείται από αντιπροσώπους των διαφόρων γενικών διευθύνσεων, με σκοπό τον συντονισμό των ευρωπαϊκών πολιτικών και να εξετάζει ιδιαίτερα τις

επιπτώσεις στις περιοχές με ειδικά φυσικά χαρακτηριστικά, όπως είναι οι νησιωτικές, οι ορεινές και οι αραιοκατοικημένες.

Η κατάρτιση ενός πληρέστερου συστήματος κριτηρίων για την χρηματοδότηση των λιγότερο αναπτυγμένων ή των περιοχών με τα πλέον ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Επιπρόσθετα, οι κανόνες επιλεξιμότητας που περιλαμβάνονται στους κανονισμούς θα πρέπει να εφαρμόζονται στην περίπτωση των νησιωτικών περιοχών, με τέτοιο τρόπο που να οδηγούν σε πλήρη επιλεξιμότητα και για κάθε κατηγορία δράσεων που είναι απαραίτητες για τα νησιά και συνδέονται με την νησιωτικότητα και την ελκυστικότητα, όπως είναι η προσπελασιμότητα, χωρίς να περιορίζονται, όπως συμβαίνει συνήθως στους κανονισμούς των διαρθρωτικών ταμείων, ανάλογα με την κατάταξη των περιοχών σε διαφορετικές κατηγορίες ενίσχυσης.

B. Συμμόρφωση ορισμένων ευρωπαϊκών τομεακών πολιτικών με σαφή χωρική διάσταση, με στόχο να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών.

Οι κυριότερες πολιτικές είναι :

Πολιτική Μεταφορών: η προσβασιμότητα είναι ένα άμεσο και ζωτικής σημασίας θέμα για τη βελτίωση της ελκυστικότητας μιας νησιωτικής περιοχής, και τα Ευρωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας και Μεταφορών πρέπει να συμπεριλάβουν ένα πραγματικά πολυμορφικό σύστημα μεταφορών που να έχει προσαρμοσμένη εφαρμογή και στα νησιά. Η δημιουργία των θαλάσσιων και αεροπορικών διαδρόμων ανάμεσα στην ηπειρωτική Ευρώπη και τα νησιά, με τη χρηματοδότηση των σταθερών και κινητών υποδομών, μπορεί να συμβάλει προς αυτή την κατεύθυνση. Η μείωση του κόστους μεταφοράς προσώπων και εμπορευμάτων, με την εφαρμογή της αρχής της εδαφικής συνέχειας, πρέπει επίσης να αντιμετωπιστούν.

Πολιτική επαρκούς πράσινης ενέργειας: ένας συνδυασμός της ενεργειακά αυτόνομης και αποδοτικής Ευρώπης και των σχεδίων της πράσινης και υψηλής τεχνολογίας θα πρέπει να υιοθετηθεί με βάση, αποδοτικότερα ενεργειακά νησιά που οδηγούν σε μείωση της κατά κεφαλήν κατανάλωσης ενέργειας, τα έξυπνα δίκτυα και την ανάπτυξη της τεχνολογίας

για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας με τρόπο ώστε να αυξηθεί η χρήση τους σε μη διασυνδεδεμένα νησιά και με επενδύσεις τοπικού χαρακτήρα, με νέες βιομηχανίες σχετικά με την ανάπτυξη πράσινων πηγών ενέργειας, όπως η αιολική, η ηλιακή ενέργεια, η παλιρροϊκή ενέργεια, η γεωθερμική ενέργεια ειδικά στα ηφαιστιογενή νησιά (Σαντορίνη κ.α.) και βιομάζα που θα πρέπει να εντάξουν στη κλίμακα των νησιών και το γεγονός ότι τα φυσικά και πολιτιστικά τοπία και η βιοποικιλότητα είναι αυτά τα χρόνια τα πιο σημαντικά στοιχεία του ενεργητικού που έχουν τα νησιά και τέλος η σταθερή σύνδεση των νησιών με το δίκτυο της ηπειρωτικής Ευρώπης όταν κρίνεται σαν αποδοτική λύση.

Πολιτική Περιβάλλοντος: έχοντας υπόψη ότι στα νησιά οι περιβαλλοντικοί (φυσικοί) πόροι, όπως το νερό, η γη, οι υγρότοποι και γενικά το τοπίο, είναι πολύτιμοι και περιορισμένοι και ταυτόχρονα είναι οι κύριες πηγές πλούτου των νησιών για υψηλής προστιθέμενης αξίας, ανταγωνιστικά, ποιοτικά και πράσινα νησιά. Μια ολοκληρωμένη μελέτη θα πρέπει να συνταχθεί για την επίτευξη αειφόρου χρήσης των ευαίσθητων αυτών φυσικών πόρων και για την ικανοποίηση των αναγκών του τοπικού πληθυσμού. Η προσαρμογή των ευρωπαϊκών περιβαλλοντικών προτεραιοτήτων είναι αναγκαίο να λάβει υπόψη τις ειδικές ανάγκες των μικρών και απομονωμένων πληθυσμών μέσα σε ένα πλούσιο, αλλά εύθραυστο περιβάλλον: μείωση της χρήσης και ανακύκλωση των περιορισμένων φυσικών πόρων, όπως το νερό ύδρευσης και κυρίως του πόσιμου τους θερινούς μήνες, το έδαφος, τη στοχευμένη μείωση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας, τη προστασία του τοπίου, τις διαδικασίες διαχείρισης στερεών αποβλήτων μέσω ολοκληρωμένων βιολογικών προσεγγίσεων, αλλά και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας των δημόσιων επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, που θα πρέπει να είναι επίσης προτεραιότητες. Τέλος η αποτροπή των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στα νησιά, μέσα από προληπτικές δράσεις, θα πρέπει να ενταχθεί στις άμεσες προτεραιότητες.

Πολιτική αγροτικής ανάπτυξης: η ενίσχυση της αγροτικής ανάπτυξης και ιδιαίτερα η λήψη μέτρων που αφορούν τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές, με στόχο την ενίσχυση της παραγωγής υψηλής ποιότητας και υψηλής προστιθέμενης αξίας βιολογικών προϊόντων διατροφής μέσα σε ένα περιβάλλον και τοπίο υψηλής ποιότητας, θα μπορούσε να είναι ο

κύριος στόχος. Επιπρόσθετα, η υποστήριξη της πολυδιάστατης δραστηριότητας, της καινοτομίας, της διά βίου μάθησης, της δικτύωσης εντός και μεταξύ των νησιών και της τοπικής αυτοδιοίκησης, σε επίπεδο νησιού και διοικητικής περιφέρειας, θα πρέπει να προωθηθούν. Ο όρος «Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές» θα μπορούσε να ορίζει συγκεκριμένες περιοχές με μόνιμα φυσικά μειονεκτήματα για να είναι με τον τρόπο αυτό επιτρεπτή και η αποτελεσματικότερη χρηματοδότησή τους.

Επιχειρηματικές Κρατικές Ενισχύσεις: Η συνθήκη για τη λειτουργία της ΕΕ (άρθρο 107, παρ 3, περ γ) επιτρέπει τη χορήγηση ενισχύσεων με σκοπό να χρησιμοποιηθούν για να διευκολύνουν την ανάπτυξη ορισμένων περιοχών στις οποίες δεν θίγεται ο υγιής ανταγωνισμός. Σε αυτήν την κατηγορία υπάγονται περιοχές με κατά κεφαλήν ΑΕΠ, κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, περιοχές με ανεργία υψηλότερη του 15% από τον εθνικό μέσο όρο ή περιοχές με τις μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές καθώς και περιφέρειες με μόνιμα εμπόδια όπως για παράδειγμα νησιά με πληθυσμό έως και 5000 κατοίκους ή και λιγότερο, περιοχές αραιοκατοικημένες κλπ. Όπως εφαρμόζεται, η αρχή αυτή σημαίνει ότι ένα νησί των 6000 κατοίκων επηρεάζει τον ανταγωνισμό περισσότερο από μια κεντρική ηπειρωτική περιοχή με κάποια εκατομμύρια κατοίκους και υψηλό ποσοστό ανεργίας. Τα κριτήρια αυτής της κατηγορίας πρέπει να επανεξεταστούν, προκειμένου να ληφθεί υπόψη το επίπεδο του πληθυσμού και της ελκυστικότητας των διαφόρων περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μια τέτοια τροποποίηση θα οδηγήσει στο να ενταχθούν όλες οι νησιωτικές περιοχές της ΕΕ σε αυτή την κατηγορία μαζί με τις άλλες περιοχές με μόνιμα φυσικά εμπόδια όπως οι ορεινές και αραιοκατοικημένες. Το ποσό της βοήθειας προς τις επιχειρήσεις των περιοχών αυτών πρέπει επίσης να αυξηθεί και να διαμορφώνεται ανάλογα με το επίπεδο της ελκυστικότητας.

Γ. **Επιδότηση** σαν αποζημίωση για το αυξημένο κόστους λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες και οι κάτοικοι των νησιών προκειμένου να απολαμβάνουν το ίδιο επίπεδο υπηρεσιών και αγαθών, όπως και κάτοικοι της ηπειρωτικής Ευρώπης και όπου αναφέρεται στην κατασκευή των βασικών υποδομών και για την παροχή βασικών δημόσιων υπηρεσιών, όπως:

Υπηρεσίες γενικής οικονομικής φύσης (υποδομές σταθερές και κινητές και λειτουργίες), όπως οι μεταφορές, επικοινωνία, υγεία, μόρφωση, ενέργεια, διαχείριση υδάτινου πλούτου και βιολογική επεξεργασία των αποβλήτων, έχοντας σαν βάση για τον υπολογισμό τους το κόστος του νησιωτικού χαρακτήρα, τις αρχές της «εδαφικής συνέχειας» και της «αναλογικότητας».

Εγκατάσταση και λειτουργία μικρών επιχειρήσεων που αποτελούν το καθεστώς στα νησιά με ένα σύστημα κρατικών περιφερειακών ενισχύσεων που θα "ξεχωρίσει θετικά" τις μικρές νησιωτικές επιχειρήσεις οικογενειακού χαρακτήρα και την αυτοαπασχόληση, ειδικότερα όταν αυτές εστιάζονται σε ποιοτικά και βιολογικά προϊόντα και ενσωματώνουν καινοτομίες και πράσινη ανάπτυξη. Η μείωση και όχι η αύξηση του ΦΠΑ για τις παραγωγικές δραστηριότητες που επιχειρούνται στα νησιά, προκειμένου να αντισταθμίσει μέρος του πρόσθετου λειτουργικού κόστους είναι ένα επιβεβλημένο μέτρο που θα μπορούσε να υποστηρίξει τις επιχειρήσεις που είναι χωροθετημένες στα νησιά.

Παροχή επιχειρηματικών συμβουλών μέσω της δημιουργίας μόνιμων δομών και δικτύων πληροφόρησης στους επιχειρηματίες, τη διαχείριση και τον σχεδιασμό νέων προϊόντων και υπηρεσιών, τη πρόσβαση σε νέα κεφάλαια και νέες αγορές, κλπ.

Απόκτηση υπηρεσιών που δεν μπορούν να αναπτυχθούν σε τοπικό επίπεδο, όπως η πρόσβαση σε νοσοκομείο ή το πανεπιστήμιο, τις πολιτιστικές δραστηριότητες, τη πληροφόρηση, την τεχνολογική υποστήριξη κλπ.

Συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και δια βίου μάθηση των εργοδοτών, των αυτοαπασχολούμενων, των υπαλλήλων και των άνεργων προσαρμοσμένα για τους μικρούς και απομονωμένους πληθυσμούς.

Ενίσχυση των παραδοσιακών τομέων και δραστηριοτήτων, όπως η αλιεία, η γεωργία, η κτηνοτροφία, η χειροτεχνία, η βιοτεχνική παραγωγή, κλπ., που είναι στενά συνδεδεμένες με την ταυτότητα και την ποιότητα της ζωής των νησιών, αλλά και οι οποίες δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τις αντίστοιχες επιχειρήσεις στις μεγάλες ηπειρωτικές περιοχές.

Είναι εύκολο να καταλάβουμε ότι το «κόστος νησιωτικότητας» δεν είναι ίδιο σε όλα τα νησιά, ανεξάρτητα των φυσικών και των δημογραφικών τους χαρακτηριστικών και επομένως θα πρέπει να υπάρχουν διαφορετικές για κάθε περίπτωση παρεμβάσεις.

Τα παραπάνω μέτρα πολιτικής με χρηματοδότηση από τα διαρθρωτικά ταμεία μπορούν να βελτιώσουν αποτελέσματα που επηρεάζουν διάφορες παραμέτρους της ελκυστικότητας των νησιών. Οι προτεινόμενες επιλογές πολιτικής εστιάζονται περισσότερο στις αναγκαίες διαρθρωτικές αλλαγές (π.χ. επιχειρηματικότητα, ανθρώπινο κεφάλαιο, προστασία των φυσικών πόρων κ.λπ.) που μπορεί να έχουν μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα θετικές επιπτώσεις στη βιωσιμότητα των νησιών. Δεν υιοθετήθηκαν προτάσεις για αύξηση του εισοδήματος που μπορεί να έχουν άμεσο θετικό αντίκτυπο για τον τοπικό πληθυσμό, αλλά που δεν παράγουν πραγματική ανάπτυξη και απασχόληση και δεν είναι βιώσιμες μακροχρόνια αφού, όταν η μεταφορά των πόρων δεν είναι πλέον δυνατή αυτές οι πολιτικές έφθασαν στο τέλος τους.

βλ>(*Μέργος, Γ., Παπαδασκαλόπουλος, Α., Χριστοφάκης, Μ. (2005), Αναπτυξιακή Στρατηγική για το Νησιωτικό Χώρο, *Επιστημονικές Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Ν. Κόνσολα*, Αθήνα: Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου).

2.3. Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Τα διάφορα όργανα της ΕΕ όπως η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, η Επιτροπή των Περιφερειών και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχουν από το 1984 και μετά εκδώσει ψηφίσματα όπου αναγνωρίζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών και ζητείται η εφαρμογή ολοκληρωμένης νησιωτικής πολιτικής.

Σε αντίστοιχη λογική κινούνται και οι δύο κεντρικές διαπεριφερειακές οργανώσεις: η επιτροπή των νησιών της διάσκεψης παράκτιων περιφερειακών περιοχών της Ευρώπης που δραστηριοποιείται από το 1980, καθώς και η Ένωση Νησιωτικών Ευρωπαϊκών Επιμελητηρίων που δραστηριοποιείται από το 1994. Ακόμη υπάρχει το Δίκτυο των Μικρών Ευρωπαϊκών Νησιών που υποστηρίζει ιδιαίτερα τα συμφέροντα των μικρών νησιών της Ευρώπης. Και οι τρεις αυτοί διαπεριφερειακοί οργανισμοί, εκτός από το να λειτουργούν σαν ομάδες πίεσης προς τα εθνικά και ευρωπαϊκά όργανα για την εφαρμογή ευνοϊκών για τα μέλη τους πολιτικών, αναλαμβάνουν την οργάνωση διαπεριφερειακών προγραμμάτων υποστηρίζοντας τις τοπικές και περιφερειακές αρχές.

Το νεότερο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στο πλαίσιο του οποίου λειτουργεί η επιτροπή του άρθρου 174 που αφορά τις περιοχές με μόνιμα φυσικά και πληθυσμιακά εμπόδια, που εκδόθηκε το Σεπτέμβριο 2010, το οποίο: *«Υπογραμμίζει ότι ο στόχος της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης σε αυτές τις ειδικές ανάγκες των μειονεκτικών περιφερειών μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την αποτελεσματική διαμόρφωση των ειδικών προγραμμάτων και δράσεων της ΕΕ προσαρμοσμένων σε κάθε περιφέρεια, με σκοπό την επίτευξη της διαρθρωτικής προσαρμογής των περιφερειών αυτών, καθιστώντας τις πιο ανταγωνιστικές και ικανές να αντιμετωπίσουν τις κύριες υφιστάμενες προκλήσεις, και επίσης με τον αποτελεσματικό συντονισμό και την υλοποίηση δράσεων των τεσσάρων Διαρθρωτικών Ταμείων, του Ταμείου Συνοχής και άλλων χρηματοδοτικών μέσων, όπως αυτοί που προβλέπονται από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (άρθρο 6)»* ζητώντας ένα ευέλικτο και ολοκληρωμένο πλάνο πολιτικής χρησιμοποιώντας όχι μόνο τη Περιφερειακή Πολιτική αλλά και τις άλλες πολιτικές που έχουν σημαντικές

εδαφικές επιπτώσεις για την ανάπτυξη αυτών των περιοχών (άρθρο 4). Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το παραπάνω αίτημα δεν επικεντρώνεται μόνο στις νησιωτικές περιοχές αλλά περιλαμβάνει και τις άλλες περιοχές με μόνιμα φυσικά και δημογραφικά εμπόδια του άρθρου 174 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης, όπως είναι οι ορεινές και οι ιδιαίτερα αραιοκατοικημένες περιοχές, δημιουργώντας μία ευρύτερη και κατά συνέπεια πολιτικά ισχυρότερη ομάδα πίεσης.

Η Πέμπτη έκθεση για την Οικονομική, Κοινωνική και Εδαφική Συνοχή που δημοσιεύθηκε τον Νοέμβριο 2010, δεν αναγνωρίζει την αναγκαιότητα για ειδική πολιτική και ανάλογα χρηματοδοτικά εργαλεία για τις περιοχές αυτές, αλλά δέχεται την υιοθέτηση ειδικών ρυθμίσεων για τις περιοχές (που υπάγονται στο άρθρο 174) επειδή παρουσιάζουν ιδιαίτερα αναπτυξιακά προβλήματα λόγω των ειδικών τους χαρακτηριστικών. Η Πέμπτη (5^η) έκθεση για την Οικονομική, Κοινωνική και Εδαφική Συνοχή δεν είναι η μόνη, και άλλες μελέτες, όπως είναι η Territories with Specific Geographical Features το 2009, θεωρούν ότι οι αναπτυξιακές διαφορές των νησιών αλλά και των άλλων περιοχών με ιδιαίτερα εμπόδια είναι τόσο μεγάλες που δεν είναι εφικτό να ενταχθούν σε μια ενιαία ειδική πολιτική.

Πέρα από τους διαπεριφερειακούς ευρωπαϊκούς οργανισμούς με ειδική αρμοδιότητα τα νησιά, άμεσα ενδιαφερόμενοι εταίροι είναι ορισμένα κράτη μέλη και οι νησιωτικές περιφέρειες. Ενδεικτικό του ενδιαφέροντος τους είναι η συμμετοχή πολλών από αυτούς σαν εταίροι στη μελέτη που πρότεινε η Ελληνική Κυβέρνηση. Σαν τέτοιοι αναφέρονται τα νησιωτικά κράτη Κύπρος και Μάλτα, χώρες με νησιά όπως η Ιταλία και η Σουηδία και περιφερειακές η τοπικές αρχές από την Ιταλία (Σαρδηνία), από την Φινλανδία (Åland), από τη Δανία (Bornholm), από την Εσθονία (Saaremaa) και από την Ισπανία (Balearic Islands). Ειδικότερα οι Βαlearίδες νήσοι κατά τη διάρκεια της πρόσφατης ισπανικής προεδρίας το πρώτο εξάμηνο του 2010, προώθησαν την υιοθέτηση κειμένου με τίτλο *«Προτάσεις για τη βελτίωση του τρόπου με τον οποίο οι νησιωτικές περιοχές λαμβάνονται υπόψη από την Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική»* που υιοθέτησαν τόσο η Επιτροπή Νησιών όσο και τα Ευρωνησιωτικά Επιμελητήρια.

Με βάση τα προηγούμενα και με δεδομένο ότι ξεκίνησαν ήδη οι διεργασίες για την επόμενη προγραμματική περίοδο 2014-2020, όπου θα

εξειδικευτούν τα προγράμματα για τη Πολιτική Συνοχής, το περιεχόμενο και ο τρόπος χρηματοδότησης των Διαρθρωτικών Πολιτικών είναι απαραίτητο να αναληφθούν πρωτοβουλίες για:

*συνεργασία με τα Υπουργεία που είναι αρμόδια για τις σχετικές διαπραγματεύσεις και την δημιουργία κοινής ευρωπαϊκής αντίληψης σχετικά με τη στρατηγική που θα αναπτυχθεί και τις προτάσεις που θα κατατεθούν. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει να αποφασιστεί αν η Ελλάδα θα προωθήσει θέσεις μόνο για τα νησιά ή για όλες τις περιοχές με ειδικά χαρακτηριστικά παίρνοντας υπόψη ότι έτσι διευρύνονται οι πιθανοί σύμμαχοι σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και ότι η χώρα μας θα επωφεληθεί και σαν ορεινή χώρα της ΕΕ.

*ενημέρωση των εκπροσώπων της Ελλάδας σε όλα τα Ευρωπαϊκά όργανα, των Ευρωπαϊκών Κομμάτων, των Επιτρόπων που χειρίζονται σχετικά θέματα, κυρίως του Επιτρόπου Περιφερειακής Πολιτικής για τις θέσεις σχετικά με τα θέματα των νησιών και γενικότερα των περιοχών με ειδικά χαρακτηριστικά

*διενέργεια επαφών με διαπεριφερειακούς οργανισμούς και ενδιαφερόμενες χώρες και περιφέρειες για συντονισμένες ενέργειες.

Η ΕΘΝΙΚΗ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

2.4. ΑΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Σε εθνικό επίπεδο, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή ολοκληρωμένης νησιωτικής πολιτικής αποτελεί μόνιμο στόχο και αίτημα των κατοίκων της νησιωτικής Ελλάδας.

Είναι γνωστό, ότι πρώτη η Ελλάδα έθεσε σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Συμβούλιο Κορυφής, Ρόδος 1988) την ιδιαιτερότητα του θέματος της ανάπτυξης των νησιών και της αναγκαιότητας κατάρτισης ειδικής ευρωπαϊκής πολιτικής για το θέμα αυτό, παρά την τότε συντονισμένη προσπάθεια, ποτέ μέχρι σήμερα δεν έχει θεσμοθετηθεί μια υπεύθυνη εθνική νησιωτική πολιτική,

παρά το γεγονός ότι υπάρχει σχετική πρόβλεψη σε επίπεδο συνταγματικού κειμένου. Μέχρι σήμερα είχαν υιοθετηθεί μέτρα σε επιμέρους κλαδικές πολιτικές, όπως ο μειωμένος ΦΠΑ, το αφορολόγητο σε κατοίκους και επιχειρήσεις νησιών με πληθυσμό μικρότερο των 3100 κατοίκων, ποσοστιαία αυξημένη χρηματοδότηση νησιωτικών ΟΤΑ, ενιαίο τιμολόγιο ΔΕΗ σε ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα ανεξάρτητα του αυξημένου κόστους παραγωγής, επιδοτήσεις αγόνων ακτοπλοϊκών γραμμών κ. α, που όμως σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να χαρακτηριστούν σαν ολοκληρωμένη νησιωτική πολιτική. Η μόνη προσπάθεια προς αυτή τη κατεύθυνση που έγινε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο το 1992, με τη σύσταση και λειτουργία διακομματικής επιτροπής η οποία κατέληξε σε κοινό πόρισμα, χωρίς όμως να υπάρξει καμία συνέχεια σε επίπεδο υιοθέτησης πολιτικής.

Ακόμα και η τροποποίηση του Συντάγματος, το 2001 με την ερμηνευτική διάταξη του άρθρου 101 και το άρθρο 106, δεν άλλαξε την κατάσταση με αποτέλεσμα έως και τις μέρες μας :

- να μην έχει εκπονηθεί καμία αναπτυξιακή στρατηγική για τα ελληνικά νησιά, τα οποία κατά βάση στηρίζουν την όποια αναπτυξιακή τους πορεία στην άναρχη ανάπτυξη του τουρισμού και του παραθερισμού με όποια θετικά και αρνητικά στοιχεία αυτό περιλαμβάνει.

- να μην υπάρχει καμία ειδική πρόβλεψη στις κανονιστικές ρυθμίσεις για τα νησιά, εκτός του νόμου για την σε δεύτερο βαθμό τοπική αυτοδιοίκηση (Καλλικράτης), ούτε να υπάρχει πρόβλεψη εκτίμησης επιπτώσεων των μέτρων που κάθε φορά λαμβάνει το Κοινοβούλιο για τις νησιωτικές περιοχές

- να μην υπάρχει ιδιαίτερη πρόνοια στα επιχειρησιακά προγράμματα που συντάσσουν όργανα της ΕΕ, με σκοπό να λαμβάνονται υπόψη τα χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες των ελληνικών νησιών. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ στην εθνική πρόταση της Ελλάδας για το τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, υπήρχε πρόβλεψη για ειδικό αναπτυξιακό πρόγραμμα των ελληνικών νησιών, όπως και των ορεινών περιοχών και έγινε η σχετική προμελέτη (1999), δεν δόθηκε καμία συνέχεια.

Οι σχεδιαζόμενες πολιτικές για να πετύχουν την αειφόρο νησιωτική ανάπτυξη, πρέπει να στοχεύουν να αντιμετωπίσουν 6 κύριες πηγές απειλής, οι οποίες είναι:

- Οι κλιματικές αλλαγές, οι οποίες επιδρούν στην άνοδο της θερμοκρασίας του πλανήτη και σε ακραία καιρικά φαινόμενα, με δραματικές επιπτώσεις στα νησιά.
- Οι κίνδυνοι για τη δημόσια υγεία από ασθένειες ανθεκτικές στα αντιβιοτικά (εισαγωγή ισχυρών στελεχών λόγω του προσφυγικού προβλήματος που βιώνει η χώρα μας), αλλά και από τη συχνή χρήση χημικών ουσιών στην καθημερινή ζωή.
- Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός σαν αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης.
- Η γήρανση του πληθυσμού και η μετανάστευση της νεολαίας.
- Η ολοένα αυξανόμενη πίεση στους ζωτικούς φυσικούς πόρους και η μείωση της βιοποικιλότητας.
- Το πρόβλημα των μεταφορών και η σύνδεση με τα αστικά κέντρα.

2.5. ΕΘΝΙΚΑ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

A. Το πλάνο βάσης της πολιτικής «Πράσινα Νησιά» συνδέεται με την πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν οι πολύ μικρές νησιωτικές επιχειρήσεις, να μπορούν να παραμένουν ανταγωνιστικές στην εθνική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια αγορά. Με δεδομένο ότι οι επιχειρηματικές προσπάθειες για ποσοτική χαμηλού κόστους παραγωγή προϊόντων είναι αποδεδειγμένα καταδικασμένη σε αποτυχία στα νησιά, για τους γνωστούς λόγους των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των νησιών (μικρό μέγεθος, μικρή αγορά, περιορισμένοι φυσικοί και ανθρωπίνι πόροι, χαμηλή προσβασιμότητα, ιδιαίτερο αλλά εύθραυστο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον), μόνο επώνυμα προϊόντα ονομασίας προέλευσης και υπηρεσίες βασισμένα σε τοπικούς πόρους και συνδυαζόμενη παραδοσιακή αντίληψη με σύγχρονη τεχνογνωσία μπορούν να είναι ανταγωνιστικά σε ειδικές αγορές καταναλωτών. Η καινοτομία, με την εφαρμογή των σύγχρονων τεχνολογιών,

των επικοινωνιών και των μεταφορών που μειώνουν την απομόνωση και με ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό είναι οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιτυχία μιας τέτοιας πολιτικής και επομένως θα πρέπει να υπάρξει συνδυασμός δράσεων ώστε να εξασφαλιστούν οι αναγκαίες και ικανές προϋποθέσεις επιτυχίας.

Ενδεικτικά προτείνω τις ακόλουθες δράσεις που συνάδουν με την προτεραιότητα αυτή:

- Στροφή σε ποιοτικά προϊόντα και υπηρεσίες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών αγορών.

- Αξιοποίηση των φυσικών τοπικών πόρων για τη παραγωγή ασφαλών τροφίμων και ποτών (μαστίχα, μεταλλικό νερό κλπ). Υποστήριξη τοπικών επιχειρήσεων για τη παραγωγή και τη διακίνηση τους.

- Αξιοποίηση τοπικών ιδιαιτεροτήτων, φυσικών και πολιτιστικών (σπήλαια, θρησκευτικός τουρισμός κ.α), για τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και ανάπτυξη δραστηριοτήτων που συνδέονται με τουρισμό ειδικού ενδιαφέροντος πχ. μεσογειακή διατροφή, Κρητική κουζίνα περιπατητικός, φυσιολατρικός, πολιτιστικός τουρισμός.

- Αναβάθμιση των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών, από τουριστικές επιχειρήσεις με έμφαση στα τοπικά χαρακτηριστικά. Καθιέρωση ειδικού Σήματος Τοπικής Ποιότητας και Υπευθυνότητας πχ Aegean Quality – Islands' Quality, με στόχο την ικανοποίηση του επισκέπτη τουρίστα, την οικονομική ικανοποίηση των εργαζομένων, την στήριξη της τοπικής οικονομίας, τη προστασία του τοπικού περιβάλλοντος και προβολή του νησιώτικου πολιτισμού αλλά και την ικανοποίηση των επιχειρηματιών.

- Ποιοτική βελτίωση των παρεχόμενων διοικητικών και όχι μόνο υπηρεσιών από την αυτοδιοίκηση. εμπορικό σήμα ποιότητας σε επίπεδο νησιού, δημοτικών και τοπικών κοινοτήτων με βάση την καλύτερη εξυπηρέτηση και πληροφόρηση των επισκεπτών τουριστών.

- Συνεργασία τοπικών τουριστικών και μη επιχειρήσεων για επίτευξη οικονομιών κλίμακας.

- Ενδυνάμωση και ανάπτυξη της πολιτιστικής δημιουργίας.

- Προφύλαξη και ανάδειξη του δομημένου περιβάλλοντος και της ιδιαίτερης νησιωτικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

– Διατήρηση, ανάδειξη και αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος.

Η δημιουργική σύνθεση όλων των παραπάνω προτάσεων σε τομείς δράσης μπορεί να εκτεθεί περιληπτικά:

– ανάπτυξη ποιοτικών τοπικών προϊόντων, βασισμένων στη τοπική παράδοση.

– ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων, βασισμένων στα φυσικά περιβαλλοντικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των νησιών και αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

– σύνδεση νησιωτικών πανεπιστημιακών και τεχνολογικών ιδρυμάτων με τη νησιωτική επιχειρηματικότητα και παραγωγικότητα, για οριζόντια εισαγωγή καινοτομιών αντιμετώπισης των προβλημάτων των νησιών σε πολλούς τομείς και ειδικά όσων σχετίζονται με την νησιωτικότητα, και ειδικότερα την ανάπτυξη εξ αποστάσεων δράσεων εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου εκπαίδευσης, καινοτομίας του ανθρώπινου δυναμικού, σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τα κατά τόπους εμπορικά και βιοτεχνικά επιμελητήρια, συλλόγους και φορείς.

B. Η πολιτική προτεραιότητα «Πράσινα Νησιά» συνδέεται με την ύπαρξη περιορισμένων φυσικών πόρων στα νησιά. Το πολιτικό πλαίσιο αυτό βασίζεται στη μείωση της χρήσης κρίσιμων, ευρισκόμενων σε φυσική ανεπάρκεια και «ακριβών» πόρων όπως το νερό, η ενέργεια, το γόνιμο έδαφος με παράλληλη πρόβλεψη ανακύκλωσης κάθε είδους αποβλήτων που παράγονται από τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά. Η αύξηση των αιτημάτων από τα νησιά για υδάτινα φράγματα, δημιουργία λιμνοδεξαμενών, μονάδων αφαλάτωσης νερού και επαύξησης των μονάδων παραγωγής ενέργειας είναι ενδεικτικό στοιχείο. Η αειφόρος παραγωγική διαδικασία είναι επίσης τμήμα της πολιτικής ποιότητας που αναφέρθηκε προηγούμενα, αλλά αναφέρεται και χωριστά για τον λόγο της ιδιαίτερης σημασίας που έχει για τα νησιά.

Προτείνω ενδεικτικές δράσεις που συνάδουν με την προτεραιότητα αυτή:

– Εφαρμογή περιβαλλοντικών συστημάτων εξοικονόμησης πόρων στις επιχειρήσεις.

– Αποφυγή κάθε σπατάλης ενέργειας στις κατοικίες και στα δημόσια κτίρια. Εφαρμογή πιστοποιητικών ενεργειακής απόδοσης κατά προτεραιότητα στα νησιά.

– Εξέλιξη αποκεντρωμένων συστημάτων παραγωγής εναλλακτικών μορφών ενέργειας μικρής κλίμακας, που να καλύπτουν τις τοπικές ανάγκες και λαμβάνουν υπόψη την κλίμακα και την εύθραυστη ισορροπία των νησιωτικών οικοσυστημάτων.

– Αξιοποίηση, προστασία και ανάδειξη των περιβαλλοντικών πόρων, όπως είναι για παράδειγμα περιοχές ειδικού φυσικού κάλους και υψηλής βιοποικιλότητας.

– Ολοκληρωμένη διαχείριση υδατικών πόρων πχ. μικρά φράγματα-αναβαθμίδες για την ανάσχεση της ροής προς τη θάλασσα και εμπλουτισμό με τον τρόπο αυτό του υδροφόρου ορίζοντα, προστασία υδροφόρου ορίζοντα από την απόρριψη σ' αυτόν τοξικών ουσιών, επαναχρησιμοποίηση υγρών αποβλήτων μετά από βιολογικό καθαρισμό για εμπλουτισμό του υδροφόρου ορίζοντα και έργα περιορισμένης αφαλάτωσης νερού.

– Υποστήριξη στην εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων διαχείρισης στερεών αποβλήτων (ανακύκλωση, ΧΥΤΥ, αδρανή υλικά, αποκατάσταση χλωματερών) ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε νησιού.

– Δημιουργία συστήματος παρακολούθησης της μόλυνσης και προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και σχεδιασμός δράσεων απορρύπανσης σε περίπτωση ατυχήματος.

Η σύνθεση των παραπάνω προτάσεων ανά κατηγορία δράσης μπορεί να εκτεθεί περιληπτικά:

- ολοκληρωμένη διαχείριση - ανακύκλωση νερού & αποβλήτων
- αξιοποίηση προστατευόμενων περιοχών
- εξοικονόμηση ενέργειας, επενδύσεις σε Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας.
- προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση οικιστικού αποθέματος (Μεστά - Χίου) και λοιπού δομημένου περιβάλλοντος

Γ. Η πολιτική «Νησιά Ίσων Ευκαιριών», η οποία έχει στόχο την παροχή στους κατοίκους των νησιωτικών περιοχών και σε όσους ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα σ'αυτά, ευκαιρίες ισοδύναμου αποτελέσματος με εκείνο που έχουν οι κάτοικοι της ηπειρωτικής Ευρώπης και αυτό θεωρείται βασικός πυλώνας δημοκρατίας.

Οι κάτοικοι των νησιών δεν μπορεί να αντιμετωπίζονται σαν πολίτες δεύτερης κατηγορίας.¹⁹ Ειδικότερα στη περίπτωση της χώρας μας, μιας κατεξοχήν νησιωτική χώρα, όπου παρουσιάζεται το φαινόμενο πολλές πολιτικές που αφορούν κάποιες φορές την οικονομική ανάπτυξη και κάποιες την κοινωνική πολιτική στην ουσία να μην εφαρμόζονται σε επίπεδο νησιών, γιατί δεν έχει προβλεφθεί από τον νομοθέτη η ιδιαιτερότητα άσκησης και αποτελεσματικής εφαρμογής τους στα νησιά και ειδικότερα στα μικρότερα απ'αυτά.

Η προτεραιότητα αυτή έχει υποχρέωση να οδηγήσει σε εκείνες τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις όπως είναι η μεγαλύτερη μεταφορά αρμοδιοτήτων στις αυτοδιοικήσεις των νησιών, η δυνατότητα δημιουργίας ευέλικτων και κατάλληλων δομών για να παρέχουν σειρά υπηρεσιών σε πολίτες και επιχειρήσεις σε επίπεδο νησιού που σε άλλες περιοχές παρέχονται από κεντρικές δημόσιες υπηρεσίες, η από Νομικά Πρόσωπα που η δεν υπάρχουν η δεν είναι σκόπιμο να συσταθούν σε επίπεδο νησιού και να λειτουργούν υπό την εποπτεία του Δήμου. Οι υπηρεσίες αυτές πρέπει να παρέχονται χωρίς οι κάτοικοι τους να είναι υποχρεωμένοι να μετακινηθούν έξω από τα όρια του νησιού τους και να είναι αντίστοιχης ποιότητας μ'αυτήν των κατοίκων της ηπειρωτικής χώρας και χωρίς το πρόσθετο κόστος που συνεπάγεται η νησιωτικότητα πχ υπηρεσίες υγείας, πολιτισμού, εκπαίδευσης, κατάρτισης και διαρκούς επιμόρφωσης, μεταφορών, επικοινωνιών, κοινωνικής ασφάλισης, κοινωνικής πρόνοιας, ενέργειας, υπηρεσίες υποστήριξης επιχειρηματικότητας, και ανάπτυξης καινοτομίας κλπ.

---

¹⁹ βλ (*Μαρκαντωνάτου-Σκαλτσά Α., (2007), <<ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΤΕ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΕΚ>>, Θεμελιώδη Δικαιώματα: Η αρχή της ισότητας σελ.124-140,159-170)

Προτείνω ενδεικτικές δράσεις που συνάδουν στη προτεραιότητα αυτή:

– Ανάπτυξη της προσβασιμότητας των νησιών με βελτίωση των υποδομών, της συχνότητας και της ποιότητας των μεταφορών ανθρώπων και εμπορευμάτων,

– Οργάνωση παροχής ποιοτικών υπηρεσιών πρωτοβάθμιας υγείας και πρόσβασης σε παροχή υπηρεσιών υγείας ανώτερου επιπέδου, χωρίς την απαραίτητη μετάβαση εκτός νησιού.

– Παροχή υπηρεσιών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας και κοινωνικών υπηρεσιών, ειδικά σε άτομα που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό ηλικιωμένοι, αλλοδαποί, άνεργοι και ΑΜΕΑ.

– Οργάνωση υπηρεσιών εκπαίδευσης, κατάρτισης, δια βίου επιμόρφωσης έτσι που να έχουν πρόσβαση οι νησιώτες και των μικρότερων νησιών.

– Ανάπτυξη ευρυζωνικών υπηρεσιών για την ηλεκτρονική εξυπηρέτηση διοικητικών και οικονομικών συναλλαγών π.χ. με αναβάθμιση και επέκταση του ρόλου των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών.

– Πρόσβαση σε τηλευπηρεσίες υποστήριξης της επιχειρηματικότητας.

– Παροχή υπηρεσιών δικτύων στην ενέργεια, ύδρευση, αποχέτευση κλπ, σε ποιότητα και τιμή αντίστοιχη των ηπειρωτικών περιοχών.

– Ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και του εθελοντισμού.

– Κίνητρα προσέλκυσης υπαλλήλων και λειτουργών με αυξημένα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα, ειδική εκπαίδευση ή με ειδικό καθεστώς για κάλυψη των ειδικών αναγκών των νησιών, ειδικά των μικρότερων.

Η σύνθεση των παραπάνω προτάσεων σε τομείς δράσης μπορεί να αναφερθεί περιληπτικά:

– Ηλεκτρονική διακυβέρνηση για πρόσβαση σε υπηρεσίες δημοσίου συμφέροντος. Διεύρυνση αρμοδιοτήτων των ΚΕΠ.

– Πρόσβαση στην εκπαίδευση και δια βίου μάθηση, στην ενημέρωση, στην ψυχαγωγία, στον πολιτισμό, στις υπηρεσίες με ευέλικτα και από απόσταση συστήματα.

– Υποστήριξη πολύ μικρών επιχειρήσεων, νέας επιχειρηματικότητας σε απομονωμένες περιοχές.

– Δημιουργία δικτύων για υποστήριξη μικρών πληθυσμιακών ομάδων και ευαίσθητων οικοσυστημάτων.

Ανάθεση πρόσθετων αρμοδιοτήτων στις νησιωτικές περιοχές.

Ανάθεση των απαιτούμενων πρόσθετων αρμοδιοτήτων που είναι απαραίτητες για τη λειτουργία των Δήμων και των δευτέρου βαθμού Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης στα νησιά. Συνεργασίες μεταξύ μικρών νησιών με ρόλο σε κάθε νησί ανάλογα με την αρμοδιότητα.

Με βάση τα παραπάνω έγινε προσπάθεια δημιουργίας ενός συνεκτικού προγράμματος για τον νησιωτικό χώρο που θα αναδεικνύει τα πλεονεκτήματα των νησιών και τις διεθνείς προκλήσεις, ενώ παράλληλα να αντιμετωπίζει τα μειονεκτήματα τους και τους νέους εξωτερικούς κινδύνους με βάση τους κάθετους άξονες που πρέπει να αποτελούν την σπονδυλική στήλη της στρατηγικής, βασισμένης στους παρακάτω λειτουργικούς στόχους :

Αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων για την αναβάθμιση του μαζικού τουρισμού και την δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων.

Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας με στροφή σε προϊόντα ποιότητας.

Ανάδειξη των νησιών σε πολιτιστικά, περιβαλλοντικά και ερευνητικά πάρκα, με την ανάπτυξη νέων υπηρεσιών προς την παγκόσμια

κοινότητα σε συνεργασία και αξιοποιώντας τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα που έχουν νησιωτική έδρα.

Προστασία και βελτίωση ποιότητας του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και της ποιότητας του αστικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Αναβάθμιση υπαρχουσών ήδη υποδομών και υπηρεσιών κοινής ωφέλειας και βελτίωσης της προσβασιμότητας των κατοίκων σ'αυτές.

Δημιουργία υπηρεσιών υποστήριξης του πληθυσμού για την άρση των παραγόντων που οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Οριζόντιες δράσεις που αναφέρονται στη συμπλήρωση υποδομών, στη κατάρτιση, στην απασχόληση, στην έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία και την προώθηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνιών αποτελούν δράσεις απαραίτητες για την ολοκλήρωση της πολιτικής.

Για την επιτυχία αυτών των λειτουργικών στόχων χρειάζεται:

Η προσαρμογή των επιμέρους πολιτικών, ώστε από την μια πλευρά να λαμβάνουν υπόψη τις προτεραιότητες του κάθε υπουργείου και από την άλλη να λαμβάνουν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας

Προσαρμογή των προδιαγραφών των τρεχόντων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων και Χρηματοδοτικών Εργαλείων με τρόπο ώστε να μπορούν να χρηματοδοτηθούν οι δράσεις στο νησιωτικό χώρο.

Η προς εφαρμογή νησιωτική πολιτική δεν μπορεί να είναι μονόπλευρη, με έμφαση μόνο στη κατασκευή υποδομών, στην ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών και στη μεταφορά πόρων, αλλά πρέπει να έχει ταυτόχρονα δύο σκέλη:

– το «αναπτυξιακό» σκέλος με μια βιώσιμη πρόταση οικονομικής ανάπτυξης, βασισμένη στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και πλεονεκτήματα των νησιών που θα έχει στόχο τη βελτίωση της ελκυστικότητας των νησιών σαν τόπους εργασίας και επιχειρηματικότητας. Το «αναπτυξιακό σκέλος» πρέπει να ανατεθεί κύρια στους ιδιωτικούς φορείς, που θα πρέπει να αναλάβουν

επιχειρηματικές πρωτοβουλίες «νέας γενιάς», αλλά και τους δημόσιους φορείς που πρέπει να αναλάβουν και να συντονίσουν δράσεις υποστήριξης της επιχειρηματικότητας, όπως είναι πχ. η κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού, οι υποδομές και υπηρεσίες προς τις επιχειρήσεις).

– το «κοινωνικό» σκέλος που θα έχει σαν στόχο τη βελτίωση της ελκυστικότητας των νησιών σαν τόπους μόνιμης κατοικίας. Εδώ σχεδόν αποκλειστικά το βάρος ανήκει σε δράσεις δημόσιων φορέων όπου με κέντρο τον νέο ισχυρό νησιωτικό Δήμο θα πρέπει να εξασφαλίζουν στους κατοίκους τις υπηρεσίες εκείνες που θα τους βοηθήσουν να μείνουν και να δημιουργήσουν στα νησιά.

Σε κάθε περίπτωση, για να μην μείνει ο σχεδιασμός της νησιωτικής πολιτικής μόνο στα χαρτιά θα πρέπει να έχει συμφωνηθεί ένα <<κοινωνικό συμβόλαιο>> με όλα τα αρμόδια Υπουργεία και φορείς, την Αυτοδιοίκηση και τους άλλους εμπλεκόμενους κοινωνικούς εταίρους.

Η βελτίωση της ελκυστικότητας των νησιών σαν τόπος εργασίας, παραγωγής και κατοικίας με την ανάδειξη των νέων συγκριτικών πλεονεκτημάτων, των ιδιοτήτων και των φυσικών τοπικών τους πόρων, αποτελεί στρατηγικό στόχο.

Συνεπώς η προτάσεις δεν στοχεύουν απλά σε μια σειρά μεμονωμένων ενεργειών που μπορεί και να περάσουν απαρατήρητες, αλλά στη δημιουργία ενός συνολικού προγραμματικού στόχου για τον νησιωτικό χώρο, που προφανώς στη συνέχεια θα εξειδικευθεί στο κάθε νησί ξεχωριστά, με την γνώση των αναγκών και των δυνατοτήτων και την ευθύνη των Περιφερειακών και Δημοτικών Αρχών και των άλλων τοπικών κοινωνικών δυνάμεων, αλλά θα έχει και σαν επιδίωξη την δραστηριοποίηση των μελών της κοινωνίας, τους νησιώτες, προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση.

Το πρόγραμμα αυτό θα πρέπει να έχει σαν κύρια χαρακτηριστικά:

- την ποιότητα τόσο στη παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών όσο και στην ζωή των κατοίκων, προϋπόθεση απαραίτητη για τη δημιουργία συνθηκών ανταγωνιστικότητας. Καινοτομία και δια βίου μόρφωση του ανθρώπινου δυναμικού αποτελούν αναγκαία συμπληρώματα-προϋποθέσεις.

- την τοπικότητα δηλαδή την έμφαση στην ανάδειξη των τοπικών χαρακτηριστικών, έχοντας κατ'αρχή υπόψη ότι βρισκόμαστε μέσα σε μία παγκοσμιοποιημένη διεθνή κοινωνία.

Το πρόγραμμα αυτό θα πρέπει να λειτουργεί σαν πυξίδα που θα κατευθύνει τη συνολική ατομική δράση, έχοντας περισσότερο ρεαλιστικούς στόχους, θα πρέπει να γίνεται κατανοητό από όλους όσους θα συμμετέχουν να υλοποιήσουν, ο καθένας από τη δική του θέση: πολιτικά πρόσωπα, δημόσιοι λειτουργοί, επιχειρηματίες, αυτοαπασχολούμενοι, εργαζόμενοι, γεωργοί και απλοί πολίτες.

Οι λειτουργικοί αναπτυξιακοί στόχοι όπως αναφέρθηκαν προηγούμενα είναι οι εξής :

α. Αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων για την αναβάθμιση του μαζικού τουρισμού και τη δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων (ειδικών μορφών τουρισμού συνεδριακός θρησκευτικός κ.α) σαν κινητήριο μοχλό της τοπικής οικονομίας με πολλαπλές διασυνδέσεις με τους άλλους τομείς.

β. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας με στροφή σε προϊόντα ποιότητας τόσο για υποστήριξη της ποιοτικής εξέλιξης του τουρισμού, αλλά και σαν αυτόνομη λειτουργία.

γ. Ανάδειξη νησιών και νησιωτικών συμπλεγμάτων σαν πολιτιστικά, περιβαλλοντικά και ερευνητικά πάρκα με την ανάπτυξη παροχής υπηρεσιών προς τη παγκόσμια κοινότητα, δηλαδή με τη παροχή νέων υπηρεσιών εκπαίδευσης και πολιτισμού, πέρα από τη στήριξη της αναπτυξιακής διαδικασίας των νησιών.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσω το σκεπτικό των παραπάνω λειτουργικών στόχων ώστε να γίνουν αντιληπτές οι δράσεις που θα πρέπει να αποτελέσουν το επιχειρησιακό πρόγραμμα.

A. Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος με έμφαση τη ποιότητα και την αξιοποίηση των τοπικών χαρακτηριστικών.

Ο τουρισμός αποτελεί κύρια πηγή συναλλάγματος στην Ελληνική Οικονομία και ειδικά τη νησιωτική στην οποία και κυριαρχεί εδώ και πολλά χρόνια.

Το κυρίαρχο εθνικό μας τουριστικό πρότυπο είναι η προσέλκυση τουριστών σε μαζική συνήθως κλίμακα με έντονη εποχικότητα τους θερινούς μήνες, σημαντική εξάρτηση από τους εξωτερικούς παράγοντες και περιορισμένη ένταξη και αξιοποίηση τοπικών ιδιαιτεροτήτων σε αγαθά και υπηρεσίες που περιλαμβάνονται στο παρεχόμενο τουριστικό πακέτο. Η εμφάνιση εδώ και αρκετά χρόνια νέων ανταγωνιστικών τουριστικών προορισμών που παρέχουν ποιοτικότερες υπηρεσίες σε συνδυασμό με χαμηλότερες τιμές, καθιστά πλέον την Ελλάδα έναν ακριβό προορισμό μειώνοντας την ανταγωνιστικότητά της. Αυτή η εξέλιξη έχει οδηγήσει σε συμπίεση των τιμών και υποβάθμιση της παρεχόμενης ποιότητας υπηρεσιών.

Τα Ελληνικά νησιά σαν βασικός προορισμός διακοπών, τόσο για τους Έλληνες, όσο και για τους ξένους τουρίστες, εμφανίζουν συνεχώς μία στερεότυπη προς τα έξω <εικόνα> με ελάχιστες κάθε φορά αλλαγές. Περιορισμένη έχει υπάρξει η διαφοροποίηση των νησιών και η ανάδειξη τους σαν πολιτιστικούς τόπους, και τόπους ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς. Η εγκατάλειψη των παραγωγικών δραστηριοτήτων του πρωτογενούς και κυρίως του δευτερογενούς τομέα στα νησιά, σε συνδυασμό με τις συνθήκες αυτές έχουν δημιουργήσει και επιβάλλει την εξαιρετικά επικίνδυνη, για τις τοπικές οικονομίες αλλά και την ελληνική συνολικά, μονοκαλλιέργεια του μαζικού ομοιόμορφου και χαμηλού οικονομικού επιπέδου τουρισμού.

Πίνακας 4 : Κατανομή μορφών τουρισμού, σύμφωνα με το θέμα και το μέγεθος που προσδιορίζουν.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
	ΣΥΜΒΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	<ul style="list-style-type: none"> • ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ (3S) • ΟΡΕΙΝΟΣ (ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ 	<u>ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ</u> <ul style="list-style-type: none"> • ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ • ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ • ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ • ΦΥΣΗΣ • ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ <u>ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ</u> <ul style="list-style-type: none"> • ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ • ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ • ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ • ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ • ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ/ ΥΓΕΙΑΣ • ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ • ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ • ΠΕΡΙΠΙΕΤΕΙΑΣ
ΤΡΟΠΟΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ (ΖΗΤΗΣΗ)	<ul style="list-style-type: none"> • ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ • ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ • ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ • ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΜΟΣ 	<ul style="list-style-type: none"> • ΜΙΚΡΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ • ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ • ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ
ΜΕΓΕΘΟΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (ΠΡΟΣΦΟΡΑ) ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	<ul style="list-style-type: none"> • ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ • ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΟΣ 	ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΟΣ
	ΜΗ ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	<ul style="list-style-type: none"> • ΠΡΑΣΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ • ΗΠΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ • ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΒΙΩΣΙΜΟΣ • ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ	ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ	ΥΠΕΥΘΥΝΟΤΗΤΑ

Πηγή: Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Η ποιοτική προσέγγιση και εξειδίκευση εμφανίζονται πλέον σαν αναπόφευκτοι στόχοι στους οποίους η αγορά οδηγείται αναγκαστικά.

Μια μεγάλη δεξαμενή που λίγο έχει αξιοποιηθεί και προβληθεί προς αυτή την κατεύθυνση είναι ο Λαϊκός Πολιτισμός. Σαν Λαϊκός Πολιτισμός νοούνται όλα αυτά τα στοιχεία που διαχρονικά ορίζουν και ορίζονται από την παρουσία του ανθρώπου σ' ένα τόπο και εκφράζονται με την ύπαρξή τους

στη χρονική στιγμή του παρόντος. Δευτερευόντως μπορούν να ληφθούν ως στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού αυτά που εντοπίζονται μόνο στη βιβλιογραφία.

Σήμερα οι κύριοι "καταναλωτές" των προϊόντων και υπηρεσιών του Λαϊκού Πολιτισμού είναι οι ίδιοι οι Έλληνες και μάλιστα περιορίζονται στην κατανάλωση οικείων προϊόντων και υπηρεσιών που συνήθως έχουν σχέση με τον τόπο καταγωγής των καταναλωτών.

Η πρόταση που ακολουθεί, μέσα από την οπτική της στρατηγικής των ποιοτικών νησιών, στοχεύει σε τρεις τομείς :

- τον Τουρισμό,
- τον Πολιτισμό και
- την Αγροτική Οικονομία,

Με εμπλοκή άμεσα και έμμεσα όσο το δυνατόν περισσότερων παραγωγικών επιπέδων, πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα.

Δημιουργεί συνέργια και των τριών για την προβολή και παροχή ποιοτικών προϊόντων και υπηρεσιών τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή αγορά. Δημιουργεί συνθήκες για αύξηση της απασχόλησης και καλλιεργεί και προβάλλει την αξία του Λαϊκού Πολιτισμού σε αντίθεση με την εμμονή στην μονόπλευρη Αρχαιοελληνική Πολιτιστική ταυτότητα, που αποκλείει και επισκιάζει όλα τα άλλα.

Ο Τουρισμός δεν αποτελεί βάσει αυτής της προσέγγισης αποκομμένο σκοπό, αλλά μια συνιστώσα που συμπληρώνει και υποβοηθά τις παραγωγικές διαδικασίες μέσα από την διαφοροποίηση της άμεσης και της έμμεσης τουριστικής ζήτησης με προϊόντα και υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας, πάνω απ' όλα δημιουργεί πλατφόρμα (αρχική ζήτηση) για βελτίωση της παραγωγής, προώθησης και διάθεσης των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών στην ανταγωνιστική ελληνική και διεθνή αγορά.

Βασικό σημείο στη βελτίωση αλλά και προώθηση των προϊόντων και υπηρεσιών είναι η αύξηση της αναγνωρισιμότητας και η ταύτιση αυτών με συγκεκριμένους τόπους-προορισμούς, με βασικό εργαλείο τη δημιουργία

τοπικών ταυτοτήτων (brand names) βασισμένων σε στοιχεία καθαρά τοπικά αλλά και αναγνωρίσιμα και ανταγωνιστικά διεθνώς.

Η χρήση της εκάστοτε ταυτότητας μπορεί και πρέπει να στοχεύει σε πολλά επίπεδα, έτσι ώστε κάθε νησί να μπορεί να έχει τη δική του ταυτότητα αλλά και αυτή μαζί με των υπολοίπων νησιών να αποτελεί στοιχείο μιας ευρύτερης νησιωτικής και ελληνικής ταυτότητας. Οδηγούμαστε έτσι στο σχεδιασμό ενός δικτύου ταυτοτήτων που θα στηρίζεται σε τοπικές ταυτότητες αλλά θα προβάλλει ταυτόχρονα την ενιαία ταυτότητα ή και ταυτότητα ομάδων νησιών.

Η υλοποίηση αυτής της πρότασης περιλαμβάνει τη μελέτη και προβολή των ιδιαιτεροτήτων των νησιών, όχι όπως συνήθως αυτές γίνονται κατανοητές από τους τοπικούς παράγοντες, αλλά βάσει των τοπικών στοιχείων που διαθέτει ο Λαϊκός Πολιτισμός, όπως ορίσθηκε πιο πάνω.

Βασική και κρίσιμη συνιστώσα του όλου εγχειρήματος αποτελεί ο καθορισμός προτύπων που θα υιοθετηθούν για να δημιουργηθεί η τοπική ταυτότητα ποιότητας.

Προβλήματα που στοχεύει να επιλύσει η πρόταση:

Η νησιωτικότητα αντιμετωπίζεται συχνότατα σαν «πρόβλημα» που οφείλεται στη φυσική απομόνωση των νησιών και τις περιορισμένες δυνατότητες για μαζική παραγωγή, ενώ εκφράζεται μέσα από ακριβές, για να είναι σωστές, ή υποβαθμισμένες, για να είναι φτηνές, υπηρεσίες και προϊόντα. Ο τομέας των κατασκευών αποτελεί την «ατμομηχανή» του όλου συστήματος που βασίζεται στην εκποίηση γης, στην επέκταση των δομημένων περιοχών ειδικά παραθεριστικής κατοικίας που δημιουργεί κοινωνίες δεισιμόφρονων, την χειμερινή και την θερινή, ενώ στόχος πρέπει να είναι οι κοινωνίες των 365 ημερών.

Η νησιωτικότητα στα πλαίσια της πρότασης πρέπει να αντιμετωπίζεται και να παρουσιάζεται όχι άλλο πια σαν μειονέκτημα αλλά σαν πλεονέκτημα, επειδή είναι κάτι εξαιρετικό και σπάνιο και η όλη προσέγγιση αφενός προσφέρει υψηλότερου κόστους υπηρεσίες, αφετέρου όμως είναι αναγκαίο να αναγνωρίσουμε την ανώτερη ποιότητα των προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Βάσει της οπτικής αυτής παρέχονται συγκεκριμένα

εργαλεία προς τους φορείς των εμπλεκόμενων παραγωγικών διαδικασιών, έτσι ώστε να καθορίζεται με σαφήνεια η πορεία κάθε φορέα προς το ποιοτικό πρότυπο.

Οι παραγωγικές μονάδες σήμερα έχουν στη διάθεσή τους εργαλεία τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και από την Ελληνική νομοθεσία για να ενισχύσουν και να προστατεύσουν τα προϊόντα τους στην αγορά. Μια σειρά από νόμους, αποφάσεις και διατάξεις θα αποτελέσουν χρήσιμα και υποστηρικτικά εργαλεία στην προσθήκη ποιοτικών στοιχείων στην προώθηση και ποιότητα των προϊόντων.

Η μέχρι τώρα έλλειψη καθορισμένων με σαφήνεια και συγκεκριμένες διαδικασίες τουριστικών προτύπων και συνακόλουθων στόχων ανά νησί οδηγεί σε άναρχη ανάπτυξη των τοπικών τουριστικών «προϊόντων» αλλά και της εικόνας των νησιών. Ελάχιστες εξαιρέσεις επαγγελματιών και φορέων έχουν κατά καιρούς ακολουθήσει πρότυπα αντίστοιχης λογικής καθώς ο μεμονωμένος χαρακτήρας τους δεν δημιουργεί τις προϋποθέσεις να γίνουν τα προϊόντα και υπηρεσίες τους ευρύτερα γνωστά και αναγνωρίσιμα στην τουριστική αγορά.

Ακολουθεί εύλογα σαν ζήτημα ο ορισμός και η αξιοποίηση της βασικής συνιστώσας της πρότασης, του Λαϊκού Πολιτισμού. Η αγορά έχει χορτάσει με τη χρήση της λέξης «παραδοσιακό» διαστρεβλώνοντας όχι μόνο τη λέξη αλλά και τον ίδιο τον Λαϊκό Πολιτισμό. Τόσο οι διαδικασίες του Λαϊκού Πολιτισμού (είτε είναι παραγωγικές είτε ανήκουν σε άλλες σφαίρες της ανθρώπινης ύπαρξης) όσο και τα εκάστοτε τελικά του «προϊόντα» διαθέτουν σημαντική ενσωματωμένη αξία που κοντεύει πια να χαθεί, καθώς δεν υπάρχει εμφανής και θεσμοθετημένη προστασία τους στην Ελλάδα.

Ο εντοπισμός των στοιχείων του Λαϊκού Πολιτισμού που μπορεί να χρησιμοποιηθούν αναμένεται να συμβάλει στην αντιμετώπιση των παραπάνω, ωστόσο δεν αποτελεί ένα εύκολο εγχείρημα για τους τοπικούς εμπλεκόμενους φορείς. Πολύ συχνά, αρκετά από αυτά αντιμετωπίζονται με αδιαφορία καθώς γίνονται αντιληπτά σαν ασήμαντα υπολείμματα ενός φθίνοντα τρόπου ζωής και όχι σαν μοναδικά και αξιοποιήσιμα στοιχεία στη διαμόρφωση και ανάδειξη της ιδιαίτερης σύγχρονης ταυτότητας των τόπων.

Είναι απαραίτητη η εμπλοκή φορέων και μελετητών που ασχολούνται με το πεδίο του Λαϊκού Πολιτισμού με προφανή τα μεσοπρόθεσμα οφέλη για ολόκληρη τη χώρα.

Τελικά ένα σημαντικό ζήτημα που η πρόταση έχει σαν σκοπό να αντιμετωπίσει είναι η εικόνα της Ελλάδας μέσα από αυτή του τουρισμού της. Τα υπάρχοντα μη ολοκληρωμένα, πρότυπα ποιότητας δεν παρέχουν στον τουρίστα ικανές εγγυήσεις για τη διασφάλιση των διαδικασιών ποιότητας, ενώ δεν υπάρχουν σημεία ή χώροι αναφοράς όπου θα μπορεί κανείς να αναζητήσει αυτά τα προϊόντα με αναγνωρίσιμη ένδειξη. Είναι υπαρκτή η ανάγκη δημιουργίας ενός δικτύου πιστοποιημένων, με στοιχείο την ταυτότητα, φορέων και επιχειρήσεων που μέσω αυτού και της σύγχρονης πολιτιστικής και άλλης παραγωγής θα μπορούν να έχουν πρόσβαση στην διεθνή και ελληνική αγορά.

Προτείνονται οι ακόλουθες δράσεις μέσα από σχετικό πρόγραμμα:

Συνοπτικά οι δράσεις περιλαμβάνουν:

- δράσεις καθορισμού ταυτότητας (brand name) ποιότητας και
- δράσεις διακίνησης και προβολής των προϊόντων και υπηρεσιών με χρήση της ταυτότητας.

Αναλυτικά προτείνονται :

Η ανάπτυξη προδιαγραφών και διαδικασιών για να είναι δυνατή η έρευνα, συλλογή και μελέτη των στοιχείων του Λαϊκού Πολιτισμού για τη δημιουργία της τοπικής ταυτότητας.

Η ανάπτυξη μεθοδολογίας κανόνων εφαρμογής συστήματος προτύπων για τη δημιουργία ανταγωνιστικής ταυτότητας.

Ο καθορισμός της τοπικής ταυτότητας βάσει κανόνων ποιοτικών προτύπων για τη προβολή των νησιών.

Η ανάπτυξη εργαλείου για gap ανάλυση της παρούσας κατάστασης με το ποιοτικό πρότυπο της ταυτότητας.

Η ανάπτυξη δικτύου για τη προώθηση της ταυτότητας/ταυτοτήτων και μέσω αυτών των συνεργαζόμενων φορέων παροχής υπηρεσιών και παραγωγής προϊόντων.

Ταυτόχρονα, αλλά και σε συνδυασμό με τον Λαϊκό Πολιτισμό μπορούν να αναπτυχθούν και τουριστικά προϊόντα που έχουν τη βάση τους στο φυσικό περιβάλλον και προσελκύουν ανθρώπους που θέλουν να γνωρίσουν τη φύση και να έρθουν σε επαφή με αυτή σε διάφορες εποχές του χρόνου. Η φύση των νησιών που είναι ιδιαίτερα πλούσια από πλευράς βιοποικιλότητας με πολλά σπάνια είδη και τοπία φυσικού κάλους, και για το λόγο αυτό έχει πολλές περιοχές χαρακτηρισμένες στο δίκτυο Natura. Οι περιοχές αυτές παρά τη σημασία τους όχι μόνο δεν έχουν αναδειχθεί για να προσελκύσουν ειδικούς τουρίστες, πρόθυμους να τις επισκεφθούν εκτός τουριστικής εποχής πληρώνοντας υψηλότερα ποσά ανά ημέρα αφού ενσωματώνουν ειδικευμένες υπηρεσίες και δραστηριότητες, αλλά αντίθετα υφίστανται σοβαρότατες πιέσεις από την άναρχη τουριστική ανάπτυξη και την εκτός οικισμού δόμηση. Πέρα από τα στοιχεία του χερσαίου περιβάλλοντος, το μοναδικό και ασφαλές θαλάσσιο περιβάλλον των νησιών παρέχει την δυνατότητα ανάπτυξης ειδικών τουριστικών προϊόντων και παράλληλα τη προστασία της θαλάσσιας χλωρίδας και πανίδας.

Περιβάλλον και φυσικά τοπία αποτελούν ένα σύνθετο και μοναδικό πολιτιστικο-περιβαλλοντικό πακέτο, αφού έχουν δεχτεί την επίδραση του ανθρώπου μέσα από το πέρασμα των αιώνων, η οποία και αποτυπώνεται σ'αυτά με διάφορους τρόπους όπως αναβαθμίδες, αγροτικά οικοδομήματα, μονοπάτια, αλώνια, στάνες, φυτικά είδη που φανερώνουν τη παρουσία των ανθρώπων. Η αντίληψη αυτών των σύνθετων τοπίων αποτελεί από μόνη της ένα ειδικό τουριστικό προϊόν στο οποίο θα προστεθούν και τα άλλα στοιχεία του Λαϊκού Πολιτισμού που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Η ανάδειξη όλων των προηγούμενων στοιχείων της ιστορικής διαδρομής του κάθε τόπου σε τουριστικά προϊόντα με τη σφραγίδα (brand name) του κάθε νησιού είναι μια διαδικασία σύνθετη που χρειάζεται σειρά

οργανωτικών παρεμβάσεων και μικρής κλίμακας έργων και δράσεων που θα αξιοποιούν τα υπάρχοντα στοιχεία μέσα από:

- τη βελτίωση της ποιότητας προσφερόμενων υπηρεσιών από επιχειρήσεις και αυτοδιοίκηση με την εφαρμογή συστημάτων ποιότητας που να ενσωματώνουν τοπικά χαρακτηριστικά και προϊόντα

- τη διαφοροποίηση των προσφερόμενων τουριστικών προϊόντων με την ανάδειξη των τοπικών πολιτιστικών και φυσικών χαρακτηριστικών

- τη διαφοροποίηση της διαχείρισης και προβολής των νησιωτικών προορισμών.

Πολιτική ανάπτυξης της νησιωτικής υπαίθρου για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας με στροφή στα προϊόντα ποιότητας.

Η αγροτική παραγωγή στο παρελθόν αποτελούσε μια από τις κύριες πηγές παραγωγής των τροφίμων στα νησιά. Σε πολλά από τα μικρότερα νησιά δεν έφτανε για να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού, αλλά ήταν αναπόσπαστο μέρος της παραγωγικής βάσης. Εξαιτίας των περιορισμένων πόρων όπως περιορισμένο επιφανειακό και υπόγειο νερό, ελάχιστες επίπεδες εκτάσεις, φτωχά και αβαθή εδάφη κλπ, η αγροτική παραγωγή στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στις μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις και σχετικά χαμηλής έντασης συστήματα, με αποτέλεσμα χαμηλή παραγωγικότητα (σιτηρά, ψυχανθή, ελαιώνες και αιγοπρόβατα). Όμως οι ποικιλίες και τα ζώα ήταν σχετικά μόνο προσαρμοσμένα στις τοπικές συνθήκες.

Το άνοιγμα των τοπικών αγορών και ο εκσυγχρονισμός και εκμηχάνιση της αγροτικής παραγωγής στην Ελλάδα περιθωριοποίησε τα συστήματα αυτά, καθώς δεν μπορούσαν τα τοπικά προϊόντα να ανταγωνιστούν τα φθηνότερα που έρχονταν από περιοχές στις οποίες η εκμηχάνιση ήταν δυνατή (κυρίως αρδευόμενες πεδιάδες και ημιορεινές περιοχές).

Το αποτέλεσμα είναι η εγκατάλειψη σε πολύ μεγάλο βαθμό, η καλλιεργούμενη γη στα νησιά έχει μειωθεί σε ποσοστό 40% περίπου από το

1961 και οι εκμεταλλεύσεις κατά 33%, κυρίως των ετήσιων καλλιεργειών μείων 54% από το 1961 και μείων 60% στα Δωδεκάνησα, αλλά και τοπικά σημαντική εντατικοποίηση κυρίως της κτηνοτροφίας π.χ. στη Λέσβο τα πρόβατα έχουν τριπλασιαστεί από το 1961, με αφορμή τις ευρωπαϊκές επιδοτήσεις.

Ταυτόχρονα, τουρισμός και οικοδομή αλλά και πιο πρόσφατα οι νέες προοπτικές χρήσης της γης για παραγωγή ενέργειας (κυρίως φωτοβολταϊκά συστήματα) καθιστούν την αγροτική παραγωγή ακόμη περισσότερο μη αποδοτική βραχυπρόθεσμα, καθώς η οικονομική απόδοση της γης έχει τεράστια διαφορά μεταξύ της μακροχρόνιας χρήσης για γεωργία – κτηνοτροφία και της άμεσης εκμετάλλευσης από τουρισμό ή την οικοδομή, συνήθως μέσω εκποίησης. Αυτή η εξέλιξη όμως δεν συνιστά μια βιώσιμη προοπτική (ούτε σε ατομική βάση ούτε συνολικά) δεδομένου ότι τα χρήματα από την εκποίηση χρησιμοποιούνται συνήθως για κάλυψη καταναλωτικών δαπανών και όχι για στρατηγικές παραγωγικές επενδύσεις.

Συνολικά, οι εξελίξεις αυτές, μαζί με μια γενικότερη περιθωριοποίηση της ενασχόλησης με την αγροτική παραγωγή στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες, έχουν επιφέρει μεγάλη απώλεια τοπικών πόρων: έχουν χαθεί σε μεγάλο βαθμό τεχνικές διαχείρισης – πρακτικές που ήταν σχετικά ήπιες, μακροπρόθεσμα αποδοτικές, αλλά με μεγάλη εξάρτηση από εργασία που σήμερα δεν είναι πια διαθέσιμη σε αφθονία, τοπικές ποικιλίες που ήταν προσαρμοσμένες σε τοπικές συνθήκες και τοπικά προϊόντα.

Κάποια ΠΟΠ – ΠΓΕ συνεχίζουν να υπάρχουν και να παράγονται, αλλά είναι πολύ λίγα σε σχέση με τον πλούτο των τοπικών προϊόντων που υπήρχαν πχ. στο Νότιο Αιγαίο. Πολλά ακόμη τοπικά προϊόντα συνεχίζουν να παράγονται, αλλά σε μικρές ποσότητες, τοπικά μόνο και σύντομα θα χαθούν, καθώς οι πρώτες ύλες τους κινδυνεύουν να μην παράγονται πια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης.

Κατηγορία	A/A	Ονομασία Προϊόντος	Πιστοποίηση	Περιοχή παραγωγής	Γεωγραφική συνέχεια	% ΛΕΠ*
Τυριά	1	Γραβιέρα Νάξου	ΠΟΠ	Νήσος Νάξος (Ν. Κυκλάδων)	Ναι	100,0
	2	Καλαθάκι Λήμνου	ΠΟΠ	Νήσος Λήμνος (Ν. Λέσβου)	Ναι	100,0
	3	Κασέρι	ΠΟΠ	Μακεδονία, Θεσσαλία, Ν. Λέσβου, Ξάνθης	Όχι	80,9
	4	Κοπανιστή	ΠΟΠ	Ν. Κυκλάδων	Όχι	100,0
	5	Λαδοτύρι Μυτιλήνης	ΠΟΠ	Νήσος Λέσβος (Ν. Λέσβου)	Ναι	100,0
	6	Σαν Μιχάλη	ΠΟΠ	Νήσος Σύρος (Ν. Κυκλάδων)	Ναι	100,0
	7	Φέτα	ΠΟΠ	Ηπειρωτική Ελλάδα και Ν. Λέσβου	Όχι	79,7
Ελαιόλαδα	1	Θάσος	ΠΓΕ	Νήσος Θάσος (Τμήμα του Ν. Καβάλας)	Ναι	100,0
	2	Λέσβος	ΠΓΕ	Ν. Λέσβου	Όχι	100,0
	3	Ρόδος	ΠΓΕ	Ν. Δωδεκανήσου	Όχι	99,2
	4	Σάμος	ΠΓΕ	Νήσοι Σάμος, Ικαρία (Ν. Σάμου)	Όχι	100,0
Επιτραπέζιες ελιές	1	Θρούμπα Θάσου	ΠΟΠ	Νήσος Θάσος (Τμήμα του Ν. Καβάλας)	Ναι	100,0
	2	Θρούμπα Χίου	ΠΟΠ	Νήσος Χίος (Ν. Χίου)	Ναι	100,0
Φρούτα, λαχανικά	1	Μανταρίνι Χίου	ΠΟΠ	Νήσος Χίος (Ν. Χίου)	Ναι	100
	2	Πατάτα Νάξου	ΠΟΠ	Νήσος Νάξος	Ναι	100
	3	Ντοματάκι Σαντορίνης	ΠΟΠ	Νήσος Σαντορίνη	Ναι	100
	4	Φάβα Σαντορίνης	ΠΟΠ	Νήσος Σαντορίνη	Ναι	100
Μη βρώσιμα προϊόντα και άλλα	1	Μαστίχα Χίου	ΠΟΠ	Τμήμα της Χίου (Ν. Χίου)	Ναι	100,0
	2	Τσίκλα Χίου	ΠΟΠ	Τμήμα της Χίου (Ν. Χίου)	Ναι	100,0
	3	Μαστιχέλαιο Χίου	ΠΟΠ	Τμήμα της Χίου (Ν. Χίου)	Ναι	100,0
Οίνοι	1	Σάμος	ΟΠΕ	Τμήμα της Σάμου (Ν. Σάμου)	Ναι	100,0
	2	Μοσχάτος Λήμνου	ΟΠΕ	Νήσος Λήμνος (Ν. Λέσβου)	Ναι	100,0
	3	Μοσχάτος Ρόδου	ΟΠΕ	Τμήμα της Ρόδου (Ν. Δωδεκανήσου)	Όχι	94,4
	4	Ρόδος	ΟΠΑΠ	Νήσος Ρόδος (Ν. Δωδεκανήσου)	Ναι	98,6
	5	Σαντορίνη	ΟΠΑΠ	Νήσοι Θήρα, Θηρασία (Ν. Κυκλάδων)	Όχι	100,0
	6	Πάρος	ΟΠΑΠ	Νήσος Πάρος (Ν. Κυκλάδων)	Ναι	100,0
	7	Λήμνος	ΟΠΑΠ	Νήσος Λήμνος (Ν. Λέσβου)	Ναι	100,0

* Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (ΛΕΠ).

Η αποτίμηση των επιπτώσεων της Κοινοτικής Αγροτικής Πολιτικής, αναγνωρίζει ότι γενικά, ιδιαίτερα η πολιτική αγορών, έχει ευνοήσει σημαντικά περιοχές εντατικής γεωργίας και κτηνοτροφίας σε σχέση με λιγότερο ευνοημένες και περιφερειακές – απομονωμένες περιοχές, όπως είναι και τα νησιά. Αντίθετα, φαίνεται ότι η Πολιτική Ανάπτυξης της Υπαίθρου έχει επιπτώσεις περισσότερο θετικές σε μειονεκτικές περιοχές, όπως και το μέτρο των ΛΕΠ (που παρέχει εξισωτικές αποζημιώσεις σε παραγωγούς τέτοιων περιοχών), κάποια αγροτοπεριβαλλοντικά μέτρα και δράσεις τύπου Leader, στις οποίες το πρόγραμμα και οι δράσεις διαχειρίζονται τοπικά σε μεγάλο βαθμό.

Η εφαρμογή λοιπών τέτοιων μέτρων στα νησιά της Ελλάδας φαίνεται να αποτελεί μια ευκαιρία για την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων τους, αλλά και να είναι συμβατή με τους γενικότερους στόχους της νησιωτικής πολιτικής.

Αυτά που δεν πρέπει να γίνουν στα νησιά

Συνέχιση της απώλειας γης, της αλλοίωσης του αγροτικού τοπίου και της κατασπατάλησης των τοπικών πόρων (νερό και έδαφος) από την εκτός σχεδίου δόμηση σε αγροτική γη χωρίς έλεγχο και σχέδιο: Παράδειγμα Μύκονος. Μακροπρόθεσμα η εξέλιξη αυτή υποβαθμίζει και τον τουρισμό.

Κατάχρηση των φυσικών πόρων:

- Παράδειγμα φυτικής παραγωγής: Ιεράπετρα.
- Παράδειγμα ζωικής παραγωγής: υπερβόσκηση στη Δυτική Λέσβο.

Εντατική εφαρμογή των πολιτικών μόνο σε ότι αφορά τις υποδομές, όπως είναι για παράδειγμα: φράγματα, δρόμοι και λιμνοδεξαμενές που δεν ποτίζουν καλλιεργήσιμη γή (χωράφια) όπως π.χ. Μόλυβος, Μύκονος, Σαντορίνη κ.α.

2.6 Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΗΣΙΑ

Οι στόχοι μιας πολιτικής ανάπτυξης της υπαίθρου στα Ελληνικά νησιά περιλαμβάνουν:

- Αναζήτηση της ποιότητας.
- Επιστροφή στην τοπική τεχνογνωσία και παράδοση.
- Εκμετάλλευση με άλλες σύγχρονες τάσεις για τοπικά, ποιοτικά, ασφαλή και επώνυμα προϊόντα που δεν διακρίνονται για τη χαμηλή τους τιμή αλλά για την υψηλή ποιότητά τους και μοναδικότητά τους, αφού στηρίζονται σε τοπικούς πόρους και τοπικούς τρόπους παραδοσιακής παραγωγής.

Απλά εκείνο που πρέπει να εφαρμοστεί είναι: ήπια εκμετάλλευση φυσικών, ανθρώπινων και πολιτιστικών πόρων, ποιότητα, για μακρόχρονα περιβαλλοντικά και οικονομικά οφέλη και ειλικρινής δημιουργική συνεργασία μεταξύ ομοειδών και ετερογενών επιχειρήσεων και επιμέρους παραγωγών για ποιοτική συνεκμετάλλευση των τοπικών πόρων με στόχο την σωστή ανταμοιβή (υλική και ηθική) όσων συνεχίζουν να εργάζονται στον πρωτογενή τομέα διαφυλάσσοντας ταυτόχρονα τη περιβαλλοντική ισορροπία των νησιών.

Πρέπει να καταλάβουμε όλοι ότι η τοπική ανάπτυξη σημαίνει άνθρωποι και επίσης ότι η τοπική ανάπτυξη σημαίνει αλληλεγγύη, κατανόηση, συναίνεση.

Οι άνθρωποι είναι ο σημαντικότερος παράγοντας, αλλά την ίδια στιγμή και το σημαντικότερο πρόβλημα. Το ανθρώπινο δυναμικό σήμερα, ιδιαίτερα στην αγροτική παραγωγή, είναι γερασμένο και ιδιαίτερα αρνητικό απέναντι σε πρακτικές και καινοτομίες που αμφισβητούν το έως σήμερα μοντέλο της επιδοτούμενης γεωργίας και κτηνοτροφίας. Είναι απαραίτητο να προσελκυστούν άνθρωποι που μπορούν να ξεκινήσουν νέα και διαφορετικά πράγματα από τα οποία θα κερδίζουν αρκετά χρήματα από τη δραστηριότητά τους αυτή και δεν θα είναι αναγκασμένοι να πωλούν τα προϊόντα τους σε χαμηλές τιμές προκειμένου να είναι ανταγωνιστικά, αλλά ανάλογα με τη ποιότητα και χαρακτηριστικά αυτών που παράγουν, ενώ θα ζουν

απολαμβάνοντας ποιότητα ζωής, οικογενειακή ευημερία αλλά και προσωπική ικανοποίηση.

Σίγουρα αντικειμενικά προβλήματα είναι υπαρκτά και πρέπει να αντιμετωπιστούν, όπως είναι: η απομόνωση, το αυξημένο κόστος παραγωγής, συντήρησης και μεταφοράς, η ανυπαρξία υπηρεσιών υποστήριξης στη μεταποίηση και διακίνηση, πολύ ανταγωνιστική και μικρή αγορά που ελέγχεται από άλλες μεγαλύτερες κτλ. Σήμερα ο παραγωγός για να είναι επιτυχημένος πρέπει να έχει σημαντικές γνώσεις γεωπόνου για να καλλιεργεί και τεχνολόγου τροφίμων για να μεταποιεί, επιχειρηματία για να διαχειρίζεται την επιχείρησή του και διαφημιστή για να προωθήσει ο ίδιος τα προϊόντα του.

Η Κοινοτική Αγροτική Πολιτική προσφέρει ευκαιρίες, αλλά με όρους και περιορισμούς, κυρίως σε σχέση με την ηλικία, αλλά και με το είδος της επαγγελματικής ενασχόλησης ή της αγροτικής παραγωγής. Πρέπει να τονιστεί εδώ ότι η αγροτική παραγωγή και γενικά ο υγιής οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά πρωτογενής τομέας είναι ιδιαίτερα σημαντικός και απαραίτητος για τη βιώσιμη ανάπτυξη των νησιών. Για το σκοπό αυτό απαιτείται μια σειρά από μικρότερες ή μεγαλύτερες παρεμβάσεις:

- Τροποποίηση του καταλόγου των Λιγότερο Ευνοημένων Περιοχών (ΛΕΠ) στα πλαίσια των οποίων δίνονται οι εξισωτικές αποζημιώσεις, με πραγματική διαφοροποίηση των ποσών υπέρ των παραγωγών ορεινών και νησιωτικών περιοχών.

- Ένα ξεχωριστό πλάνο ενισχύσεων στη παραγωγή και στη διακίνηση προϊόντων ποιότητας.

- Ενίσχυση των αγροτοπεριβαλλοντικών μέτρων και διαφοροποίηση των πλαισίου χορήγησης τους.

- Αναβάθμιση των υποστηρικτικών ενεργειών για ενημέρωση των παραγωγών και εδώ οι συνεταιρισμοί και οι ενώσεις παραγωγών αλλά και οι υπόλοιποι τοπικοί φορείς μπορούν και πρέπει να παίξουν ρόλο.

- Ενδυνάμωση της συνεταιριστικής ιδέας ανάμεσα σε τουριστικές επιχειρήσεις και δραστηριότητες και μεμονωμένους παραγωγούς για την

κατανάλωση τοπικών προϊόντων και δημιουργία δεσμών με αυτά από τους επισκέπτες - τουρίστες.

- Ενίσχυση ολοκληρωμένων τοπικών προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης (σχεδίαση – εκτέλεση) τύπου LEADER.

Η προώθηση μέτρων χωροταξικού χαρακτήρα²⁰ (καθορισμός χρήσεων γης, απαγόρευση στην εκτός οικισμού δόμηση) για προστασία των περιορισμένων εύφορων ζωνών, την προστασία των υδροφόρων οριζόντων, την προστασία των οικοσυστημάτων, την προστασία των τοπίων είναι αναγκαία.

Χρειάζεται όμως μηχανισμούς στήριξης που να μπορούν να λειτουργήσουν στο κατακερματισμένο νησιωτικό χώρο αποτελεσματικά: τα δίκτυα, οι ομάδες παραγωγών και οι συνεταιρισμοί είναι ιδιαίτερα σημαντικοί σε αυτό το πλαίσιο. Μπορούν να προσφέρουν ευκαιρίες για αύξηση άλλες προστιθέμενης αξίας των προϊόντων και του μέρους που καρπώνεται ο παραγωγός μεταποιώντας τα προϊόντα ή συγκεντρώνοντας τα για μεγαλύτερη διαπραγματευτική ισχύ, να πληρώσουν για παροχή υπηρεσιών συλλογικά επιμερίζοντας το κόστος (π.χ. ολοκληρωμένα συστήματα διαχείρισης, συστήματα διασφάλισης ποιότητας, επενδύσεις, προώθηση, κτλ.) και να προσφέρουν ασφάλεια άλλες παραγωγούς.

Μια Ευρωπαϊκή και Ελληνική νησιωτική πολιτική για το πρωτογενή τομέα είναι απαραίτητη, μια πολιτική η οποία θα προβλέπει ειδική αναφορά στις επιπτώσεις όλων των πολιτικών στα νησιά και τρόπους ή ειδικές δράσεις για να είναι οι επιπτώσεις αυτές θετικές ή έστω ουδέτερες.

---

²⁰ βλ *Παπαρηγορίου Βλ., (2011), << ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ, Εισαγωγή-Θεσμοί-Πολιτική >>, όπ.π σελ. 242.

Τα νησιωτικά Πανεπιστήμια και ΤΕΙ, αλλά και τα άλλα ερευνητικά ιδρύματα (πχ. ΕΘΙΑΓΕ) μπορούν να έχουν σημαντικό ρόλο, καθώς μπορούν να προσφέρουν:

- Τεκμηρίωση για τοπικά προϊόντα με δράσεις ανάδειξης των χαρακτηριστικών άλλες και άλλες ιδιοτυπίας άλλες,
- Τεκμηρίωση για ποιότητα με ανάδειξη των ποιοτικών χαρακτηριστικών των προϊόντων,
- Αναβάθμιση του υπάρχοντος ανθρώπινου δυναμικού με δράσεις εκπαίδευσης, κατάρτισης και ενημέρωσης,
- Εισαγωγή και πιλοτική εφαρμογή καινοτομιών στην παραγωγή, μεταποίηση, τυποποίηση και προώθηση των προϊόντων, αξιοποιώντας την πρόσφατη ανακήρυξη της Μεσογειακής Διατροφής σαν στοιχείο άυλης παγκόσμιας κληρονομιάς (UNESCO)
- Υποβοήθηση άλλης δικτύωσης με τουριστικές επιχειρήσεις άλλης περιοχής για την προώθηση των προϊόντων αλλά και για αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος
- Σύνδεση άλλης τοπικής παραγωγής με υλικά και άυλα στοιχεία του τοπικού πολιτισμού (κτίσματα, εργαλεία, ήθη, έθιμα, τραγούδια, διατροφή, κλπ) εμπλουτίζοντας το τοπικό τουριστικό προϊόν
- Τεκμηρίωση και πρακτικές σχετικά με τη σύνδεση άλλης αγροτικής παραγωγής με την περιβαλλοντική διατήρηση (διαχείριση νερού, διατήρηση εδαφών, περιορισμός πυρκαγιών κλπ).

Ενδεικτικές δράσεις που μπορούν να συμβάλουν προς αυτή τη κατεύθυνση:

- Τεκμηρίωση της ποιότητας προϊόντων-ποικιλιών, ανάδειξη της ιδιοτυπίας τους, υποστήριξη της παραγωγής τους (διατήρηση και προώθηση των ποικιλιών, διατήρηση εύφορων γαιών, βελτίωση βοσκοτόπων, βελτίωση της εκπαίδευσης των αγροτών, υποστήριξη αγροτών από ειδικά εκπαιδευμένους συμβούλους αγροτικής ανάπτυξης), της τυποποίησης άλλες και της απόκτησης του σήματος ποιότητας (ΠΟΠ, ΠΓΕ ή άλλο).

- Δικτύωση των τοπικών παραγωγών με τον τουρισμό (ειδικά με ενοικιαζόμενα δωμάτια, μικρά ξενοδοχεία και εστιατόρια – δημιουργία ειδικού σήματος) που να αναδεικνύουν καλύτερα τον τοπικό τους χαρακτήρα.

- Προώθηση αγροτοπεριβαλλοντικών μέτρων ειδικά προσαρμοσμένων για τον νησιωτικό χώρο, όπως ειδικές καλλιέργειες και ποικιλίες φυτών που δεν είναι υδροβόρες, μέτρα για την αντιμετώπιση της ερημοποίησης, προστασία και εμπλουτισμό του φυσικού τοπίου, συντήρηση και αναπαλαίωση των παραδοσιακών κτισμάτων, κατασκευή αναβαθμίδων σε καμένες δασικές εκτάσεις κλπ

- Δημιουργία μικρών βιοτεχνιών, όπως κρεατοπαραγωγικών μονάδων, τυροκομείων, οινοποιείων, τυποποιητηρίων κλπ, με προδιαγραφές για μικρής κλίμακας ποιοτική παραγωγή.

Στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και ειδικά των πολύ μικρών νησιωτικών επιχειρήσεων ιδιαίτερα σε συνδυασμό με τους προηγούμενους λειτουργικούς στόχους, αλλά και άλλες τοπικές πρωτοβουλίες.

Γνωρίζοντας ότι η επιχειρηματικότητα των νησιών είναι συγκεντρωμένη κατά κύριο λόγο στη μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων του πρωτογενή τομέα και στον τουρισμό, θα πρέπει να τονίσουμε ότι στα νησιά χρειάζεται:

- η θέσπιση ειδικά αυξημένων κινήτρων για όσες νησιωτικές επιχειρήσεις άρχονται από κριτήρια εναρμονισμένα με τις αρχές των «ποιοτικών νησιών» και των «πράσινων νησιών», δίνοντας έμφαση στις οικογενειακές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, όσες απασχολούν κάτω από δέκα των 10 εργαζομένους .

- η δημιουργία θεσμών για την υποστήριξη των ατομικών και πολύ μικρών επιχειρήσεων σε θέματα σχεδιασμού προϊόντων, οργάνωσης παραγωγής, χρηματοδότησης, προβολής και προώθησης προϊόντων που αδυνατούν να υλοποιήσουν με τον περιορισμένο αριθμό εργαζομένων που διαθέτουν.

Στην ανάδειξη των νησιών σαν πολιτιστικά, περιβαλλοντικά και ερευνητικά πάρκα με την ανάπτυξη παροχής υπηρεσιών προς τη παγκόσμια

κοινότητα, δηλαδή με τη παροχή νέων υπηρεσιών εκπαίδευσης και πολιτισμού, πέρα από τη στήριξη της αναπτυξιακής διαδικασίας των νησιών

Τα Πανεπιστήμια με νησιωτική έδρα, πρέπει να προάγουν την καινοτομία, τόσο σε εκπαιδευτικό-ερευνητικό επίπεδο όσο και σε επιχειρηματικό, αλλά και σε επίπεδο ανάδειξης των ιδιαίτερων τοπικών χαρακτηριστικών για την υποστήριξη βιώσιμης αναπτυξιακής διαδικασίας.

Μέσα από αυτή τους τη δράση θα πρέπει να συμβάλλουν:

– στην παραγωγή καινοτομίας απαραίτητης για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη.

– στην ανάπτυξη σταθερών ερευνητικών δικτύων διεθνούς εμβέλειας, τόσο σε επίπεδο ερευνητών, όσο και σε επίπεδο ινστιτούτων και εργαστηρίων, αξιοποιώντας τα νησιωτικά Ιδρύματα.

– στην ανάδειξη των πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων των νησιών σε στοιχεία ποιότητας ζωής και ελκυστικότητας των νησιών αντί να σπαταλούνται στο φτηνό και μαζικό τουρισμό, σε μια προσπάθεια οικονομικής στήριξης των νησιών.

– στην συστηματική σύνδεση της εκπαίδευσης με την έρευνα και τη παροχή σχετικών υπηρεσιών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και με τις ανάγκες των τοπικών παραγωγικών μονάδων και της κοινωνίας γενικότερα.

– στην αναβάθμιση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού με την ανάπτυξη προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης εξ αποστάσεως σε θέματα τοπικού ενδιαφέροντος και σχετικά με τις ιδιαίτερες ανάγκες των νησιών.

– στην παροχή επιστημονικής και ερευνητικής υποστήριξης στην αυτοδιοίκηση, σε επιχειρήσεις και σε άλλους θεσμούς.

– στην πολιτισμική αναβάθμιση της περιοχής μέσα από σειρά δράσεων ανάδειξης, ανανέωσης και ενίσχυσης της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης.

– στην συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και την προσέλκυση νέου ανθρώπινου δυναμικού, μέσα από την οργανωμένη συνεργασία με την πολιτεία και την τοπική αυτοδιοίκηση καθιστώντας τα νησιά περισσότερο ελκυστικά.

- στην αξιοποίηση κτιρίων ιδιαίτερης ιστορικής και αρχιτεκτονικής αξίας για την δημιουργία κέντρων έρευνας και καλλιτεχνικής δημιουργίας.
- στην ανάπτυξη του θρησκευτικού, εκπαιδευτικού και συνεδριακού τουρισμού.
- Στην δημιουργία και ανάπτυξη Πανεπιστημιακών προγραμμάτων ελληνικών σπουδών για την προσέλκυση αλλοδαπών σπουδαστών με καταβολή διδάκτρων.
- στη διοργάνωση πολιτιστικών και επιστημονικών εκδηλώσεων διεθνούς εμβέλειας για την προβολή της χώρας.

2.7 ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ιστορική εξέλιξη έως τις μέρες μας.

Ο Ιταλοτουρκικός πόλεμος του 1911, είχε σαν αποτέλεσμα την κατάληψη των Δωδεκανήσων από τους Ιταλούς. Οι κάτοικοι των νησιών αυτών, επειδή υπέφεραν τα πάνδεινα από τους Τούρκους (κυρίως, μετά την επικράτηση των Νεότουρκων το 1908, δέχτηκαν με σχετική ανακούφιση τον νέο κατακτητή.

Η κατοχή των Δωδεκανήσων από τους Ιταλούς, δεν διακόπηκε και δεν επηρεάστηκε από τα ελληνοτουρκικά του 1922 που είχαν για κατάληξη την Μικρασιατική Καταστροφή, και στη συνέχεια από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης το 1923..

Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι εκείνη την περίοδο, η Ιταλία, με τη Συνθήκη της Λωζάνης, οριστικοποίησε την κυριαρχία της στα Δωδεκάνησα, έχοντας υπόψη ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος, με τα τόσα έντονα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Ελλάδα μας, έπαψε να ανακινεί με πάθος στα διεθνή φόρα το αίτημα της Ελλάδος για την ένωση των Δωδεκανήσων με την μητέρα Ελλάδα.

Εκείνη την περίοδο, η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα άλλαξε πολλές φορές. Οι σημαντικότερες περιόδους ήταν, τόσο η τετραετία του

Ελευθέριου Βενιζέλου από το 1928 έως το 1932, όσο και στη συνέχεια η επιβολή της δικτατορίας Μεταξά το 1936.

Τον επόμενο χρόνο, το 1937 δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ο αναγκαστικός νόμος AN 660/1-5-1937 «Περί του Φόρου επί του Κύκλου Εργασιών». Πρόκειται για την ισχύουσα από τότε νομοθεσία για την επιβολή έμμεσης φορολογίας, η οποία εφαρμόστηκε μέχρι το 1986, είναι ο γνωστός Φ.Κ.Ε. με αυτά τα δεδομένα μπαίνουμε στην μεγάλη περιπέτεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με ενδυνάμωση της Ιταλικής κυριαρχίας στα Δωδεκάνησα. Μετά την λήξη του πολέμου και την επικράτηση των συμμάχων και την ενεργό συμμετοχή της Ελλάδος στον πόλεμο, η οποία υπέστη τεράστιες ζημίες σε υλικές μα κυρίως σε ανθρώπινες απώλειες, οπότε μετά από διάφορες κινήσεις στη πολιτική Ευρωπαϊκή σκηνή και μετά από στοχευόμενες αντιδράσεις της Σοβιετικής Ένωσης τότε, οι οποίες αργότερα τροποποιήθηκαν, στο πλαίσιο των πολιτικών επιρροής, καθώς και μετά τις διαπραγματεύσεις της Ιταλικής πλευράς που, παρά του ότι δεν αντιδρούσε στο αίτημα για την παράδοση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα, είχε ως στόχο θέμα με την πολεμική αποζημίωση, η Ελληνική προσπάθεια τελεσφόρησε και η ένωση των Δωδεκανήσων με την Μητέρα Ελλάδα έγινε πραγματικότητα τον Φεβρουάριο του 1947, οπότε και υπογράφηκε η Συνθήκη Ειρήνης στο Παρίσι.

Η ιστορική αυτή αναδρομή, είναι απαραίτητη για να συνδέσει την χρονική στιγμή επιβολής ενός έμμεσου φόρου του ΦΚΕ το 1937, με τη διαπίστωση ότι αυτός ο φόρος δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστεί στα Δωδεκάνησα, αφού αυτά δεν ανήκαν στο Ελληνικό Κράτος.

Όμως και μετά την ενσωμάτωση των Δωδεκανήσων στην Ελληνική Επικράτεια το 1947, ο φόρος αυτός δεν επεκτάθηκε, ακόμα και μετά την λήξη του καταστροφικού εμφυλίου που ακολούθησε και στην περιοχή αυτή.

Η εφαρμογή του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ) στην χώρα μας αργεί ακόμα. Οι κυβερνήσεις που ακολούθησαν μετά την μεταπολίτευση και την πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1981, ζητούσαν και ελάμβαναν συνεχώς παρατάσεις, με το αιτιολογικό της δυσκολίας προσαρμογής από το ένα σύστημα στο άλλο, χωρίς όμως και να εφαρμόζουν και τον ΦΚΕ, ο οποίος εφαρμόζονταν στην ηπειρωτική χώρα και τα λοιπά νησιά.

Ο νόμος για την επιβολή του ΦΠΑ, δημοσιεύεται στο ΦΕΚ την 21^η Αυγούστου 1986, με εφαρμογή από 1/1/1987. Από αυτό το σημείο ξεκινά για τη χώρα μας το ειδικό καθεστώς των νησιών. Με το άρθρο 17 του παραπάνω νόμου, προβλεπόταν νέος νόμος, ο οποίος θα καθόριζε και τους μειωμένους συντελεστές φόρου στην περιοχή αυτή της χώρας. Στην ερμηνευτική Εγκύκλιο 10/27-10-1987 για την εφαρμογή του ΦΠΑ, η οποία συνιστά μία από τις πλέον επιτυχημένες προσπάθειες ερμηνείας νόμου, αναφέρει (άρθρο 17), παρ. 67, ότι καθιερώνονται μειωμένοι συντελεστές στην περιοχή της Δωδεκανήσου, «όπου ως γνωστό δεν είχε επεκταθεί ο ΦΚΕ».

Το ειδικό καθεστώς συντελεστών φόρου.

Έτσι, με το άρθρο 1 του Ν 1676/29-12-1986 ανακοινώνονται οι συντελεστές ΦΠΑ από 1/1/1987, ενώ με το άρθρο 2 καθιερώνονται οι μειωμένοι για τα Δωδεκάνησα, κατά 30% ή 15%, με εξαίρεση τα καπνοβιομηχανικά προϊόντα, το ηλεκτρικό ρεύμα, τα πετρελαιοειδή και την παροχή υπηρεσιών.

Τον Μάρτιο του 1990 επί Οικουμενικής Κυβερνήσεως, ψηφίζεται ο Ν 1881/1990, με το άρθρο 8 του οποίου επεκτείνονται τα γεωγραφικά όρια των μειωμένων συντελεστών φόρου κατά 30%, εκτός από την περιοχή της Δωδεκανήσου και στο νησί της Σαμοθράκης του Νομού Έβρου, όπως και στους νομούς Λέσβου, Χίου και Σάμου. Η εξαίρεση πλέον παραμένει μόνο στα καπνοβιομηχανικά προϊόντα.

Τέλος φθάνουμε στον Ν 2093/1992, με τον οποίο γίνονται εκτεταμένες αλλαγές στον αρχικό νόμο 1642/1986, λόγω της κατάργησης των συνόρων στη διακίνηση των αγαθών, οπότε επεκτείνεται το ιδιαίτερο καθεστώς των μειωμένων συντελεστών φόρου σε Κυκλάδες, Θάσο, Βόρειες Σποράδες και Σκύρο και σχεδόν σε ολόκληρο το Αιγαίο, ενώ οι εξαιρέσεις περιορίζονται μόνο στα βιομηχανοποιημένα καπνά και στα μεταφορικά μέσα.

Με εξαίρεση την Εύβοια, την Κρήτη και τα νησιά του Ιονίου πελάγους, μη αναγνωρίζοντας ο νομοθέτης, ατυχώς κατά τη γνώμη μου, προβλήματα νησιωτικότητας στις νησιωτικές αυτές περιοχές, **αν και πλήττονταν εξίσου με τους κατοίκους των άλλων νησιωτικών συμπλεγμάτων, όπως οι κάτοικοι των νησιών του Αιγαίου ή των νησιών**

Αλαντ της Φιλανδίας ,της Κορσικής, των νησιών Αζόρες και άλλων, όπου αναγνωρίζεται η μειονεκτικότητα τους εξαιτίας των προβλημάτων της νησιωτικότητας.

Οι γεωγραφικοί "παράδεισοι" του ΦΠΑ στην Ευρώπη			
Χώρα	Περιοχή	Συντελεστές που εφαρμόζονται	Κανονικοί συντελεστές της χώρας
Πορτογαλία	Αζόρες	5%, 10%, 18%	6%, 13%, 23%
	Μαδέρα	5%, 12%, 22%	6%, 13%, 23%
Ισπανία	Κανάριες Νήσοι	Δεν συμπεριλαμβάνονται στον ΦΠΑ	4%, 10%, 21%
	Θέουτα		
	Μελίγια		
Ιταλία	Λιβνιο	Δεν συμπεριλαμβάνονται στον ΦΠΑ	4%, 10%, 22%
	Καμπιόνε ντ' Ιτάλια		
	ύδατα λίμνης Λουγκάνο		
Γερμανία	νήσος Ελιγολάνδης	Δεν συμπεριλαμβάνονται στον ΦΠΑ	7%, 19%
	Μπύσινγκεν		
Δανία	Νήσοι Φερόες	Δεν συμπεριλαμβάνονται στον ΦΠΑ	25%
	Γροιλανδία		
Ελλάδα	Άγιο Όρος	Απαλλάσσεται του ΦΠΑ	6,5%, 13%, 23%
	Κυκλάδες, Δωδεκάνησα, Λέσβος, Χίος, Σάμος, Θάσος, Βόρειες Σποράδες, Σαμοθράκη, Σκύρος	5%, 9%, 16%	
Γαλλία	Κορσική	0,9%, 2,1%, 10%, 13%, 20%	5,5%, 10%, 20%
	Γαλλικά υπερπόντια διαμερίσματα	2,1%, 8,5%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Οι γεωγραφικοί "παράδεισοι" του ΦΠΑ στην Ευρώπη

Οι διατάξεις του άρθρου αυτού (άρθρο 17), μεταφέρθηκαν αυτούσιες με την κωδικοποίηση του ΦΠΑ στο Ν. 2859/2000, άρθρο 21, παρ. 4 και ισχύουν μέχρι σήμερα και για την ακρίβεια , μέχρι την ψήφιση του Ν. 4336/14-8-2015. (ΦΕΚ Α΄ 94/15).

Στην υποπαράγραφο Δ2 του νόμου αυτού, με τον οποίο συνυπογράφεται το Μνημόνιο για το τριετές πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας προς την χώρα μας και στην παρ. 3, αναφέρεται σχετικά ότι: «Οι προβλεπόμενες στις παραγράφους 4, 5 και 6 του άρθρου 21 του Ν 2859/2000 μειώσεις των συντελεστών Φ.Π.Α. καταργούνται σταδιακά...

Οι θεσμοί (δανειστές) ήδη από το 2011 πίεζαν να καταργηθεί το ειδικό φορολογικό καθεστώς που επιτρέπει σε νησιωτικές περιοχές να επιβάλλουν ΦΠΑ κατά 30% μειωμένο, σε σχέση με ότι ισχύει στις άλλες περιοχές. Έτσι έως πρόσφατα ίσχυαν τα εξής: Κυκλάδες, Δωδεκάνησα, Λέσβος, Χίος, Σάμος, Θάσος, Βόρειες Σποράδες, Σαμοθράκη και Σκύρος (βλ παραπάνω Πίνακα) συντελεστές 5%, 9% και 13% με διαφορά απ'αυτούς που ισχύουν στη λοιπή χώρα αντίστοιχα 6,5%, 13%, και 23%.

Το ειδικό φορολογικό καθεστώς για τα νησιά του Αιγαίου υιοθετήθηκε προκειμένου να αντισταθμιστούν οι αρνητικές συνέπειες της «νησιωτικότητας» και ιδιαίτερα το αυξημένο κόστος διαβίωσης και αναπτυξιακής δραστηριοποίησης στις νησιωτικές περιοχές.

Εδώ πρέπει να επαναλάβουμε, ότι στο νησιωτικό χώρο οι εσωτερικές περιφερειακές ανισότητες έχουν εντονότερη σημασία απ' ότι στην ηπειρωτική χώρα, επειδή η φυσική απομόνωση που δημιουργεί η θάλασσα, δεν επιτρέπει σχεδόν κανενός είδους <<επικοινωνία>> μεταξύ των νησιών, όπως γίνεται μεταξύ των γειτονικών πόλεων και γενικότερα στην ενδοχώρα. Ταυτόχρονα, η φέρουσα ικανότητα του κάθε νησιού δεν μπορεί να συνδυαστεί με εκείνη των γειτονικών, έτσι ώστε να «εκτονωθούν» προβλήματα έλλειψης πόρων, ανθρώπινων και φυσικών.

Στα νησιά του Αιγαίου οι ελλείψεις στον ζωτικής σημασίας τομέα της υγείας είναι δραματικές σήμερα. Ο αριθμός των γιατρών και του νοσηλευτικού προσωπικού είναι συρρικνωμένος σε σύγκριση με πάντα με την ηπειρωτική Ελλάδα. Ανάλογες ελλείψεις υπάρχουν στους τομείς της

κοινωνικής πρόνοιας και της παιδείας (δασκάλους-καθηγητές), οι μεταφορές έχουν υποστεί ισχυρότατο πλήγμα, μέσω των δραστικών περιορισμών των κονδυλίων για την επιδότηση των ακτοπλοϊκών συνδέσεων στις άγονες γραμμές, με αποτέλεσμα τον περιορισμό των ακτοπλοϊκών δρομολογίων, ενώ παράλληλα είναι πύλη και σύνορο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καλούνται να σηκώσουν το δυσανάλογο βάρος της παράτυπης εισόδου μεταναστών και προσφύγων.

Στο πλαίσιο των ανωτέρω, είναι αναγκαίο να προχωρήσουμε σε οργανωμένη διαβούλευση με τους κοινωνικούς και επιχειρηματικούς φορείς, προκειμένου να συζητήσουμε μαζί τους τα κριτήρια εξισορρόπησης για να αντιμετωπιστεί όσο γίνεται πιο αποτελεσματικά, στο πλαίσιο της υφιστάμενης οικονομικής κατάστασης της χώρας, ο κίνδυνος που ενέχει η κρίση για τον κοινωνικό και επιχειρηματικό ιστό των νησιών μας.

Απαραίτητη είναι η ένταξη των νησιών σε οικονομικές ζώνες, με ορθολογικά κριτήρια, με την εφαρμογή των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας να σχεδιαστούν και εφαρμοστούν οι κατάλληλες πολιτικές που να προωθούν τη στοχευόμενη σύγκλιση όχι μόνο των νησιών με την ηπειρωτική χώρα, αλλά και των νησιών μεταξύ τους. Ασφαλώς και υπάρχουν <<πλούσια>> νησιά που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ορθολογικότερη κατανομή των φορολογικών βαρών στους διοικούμενους πολίτες και <<φτωχά>> νησιά στα οποία πρέπει να θεσπιστούν φορολογικά και άλλα κίνητρα, και εκτός της διατήρησης του μειωμένου ΦΠΑ, με σκοπό την εξάλειψη των αρνητικών συνεπειών της νησιωτικότητας, όπως περιγράφονται προηγούμενα με την εφαρμογή των προτεινόμενων πολιτικών που συνοπτικά αναφέρω:

Ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης για τους νέους στη νησιωτική μας χώρα, προκειμένου όχι μόνο να παραμείνουν σε αυτά, αλλά να αναπτυχθούν κίνητρα που θα προσελκύσουν και άλλους στην επιλογή της αξιοποίησης των δυνατοτήτων των νησιών μας.

Να προστατευθεί η ελληνική μας ταυτότητα και η πολιτιστική μας κληρονομιά.

Ολοκλήρωση των μελετών διαχείρισης προστατευομένων περιοχών, καθώς και εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Κανονισμού για τη προστασία του τοπίου, ενώ κρίνεται σκόπιμη η εξέταση δημιουργίας και διαχείρισης Θαλασσίων Πάρκων & Αποθεμάτων.

Διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου Ενεργειακού Σχεδιασμού των νησιών μας, με την ανάπτυξη των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και των Έξυπνων Ενεργειακών Συστημάτων. Ολοκληρώνοντας το σχεδιασμό της διαχείρισης των υδάτων, μέσω των Προγραμμάτων Διαχείρισης Θαλασσίων και Εσωτερικών Υδάτων με την παράλληλη αξιοποίηση των Προγραμμάτων Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων στα νησιά μας, και την αναβάθμιση της ενεργειακής κατάστασης των κτιρίων των νησιών μας, θα εξοικονομηθούν σημαντικά χρηματικά ποσά, ενώ δεν θα επιβαρύνουμε περαιτέρω το φυσικό μας περιβάλλον, βελτιώνοντας παράλληλα το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού μας.

Στήριξη της απασχόλησης των ανέργων και των ευπαθών κοινωνικών ομάδων στα νησιά μέσω τοπικών σχεδίων για την απασχόληση, την αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων στον νησιωτικό χώρο (πχ. ξενοδοχειακές επιχειρήσεις), για την εξυπηρέτηση εργαζομένων, ανέργων και γενικότερα πολιτών στον χώρο αυτό.

Πρώθηση Προϊόντων Ποιότητας στα νησιά, μέσω της ανάπτυξης σχεδίου για την εφαρμογή ειδικών ρυθμίσεων στα νησιά, στο πλαίσιο των Λιγότερο Ευνοημένων Περιοχών (ΛΕΠ).

Αναβάθμιση α) της πρωτοβάθμιας υγείας: για μόνιμους κατοίκους και επισκέπτες των νησιών μας, η οποία εστιάζεται κυρίως στην αντικατάσταση αγροτικών ιατρών με ιατρούς γενικής ιατρικής, στην εξασφάλιση τουλάχιστον του απαραίτητου εξοπλισμού των ιατρείων για αποφυγή μετακίνησης ασθενών, αλλά και β) της δευτεροβάθμιας υγείας που στοχεύει στη διατήρηση της μέγιστης αυτονομίας των νησιωτικών νοσοκομείων.

Για την υδροδότηση των άνυδρων νησιών, να ολοκληρώσουμε τα έργα κατασκευής μικρών τοπικών φραγμάτων και λιμνοδεξαμενών

Προώθηση των ΠΔ και ΥΑ που τροποποιούν τα ρυμοτομικά σχέδια και τις πολεοδομικές μελέτες σε διάφορα νησιά του Αιγαίου με παράλληλες δράσεις για τη προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος, καθαρή ναυσιπλοΐα, έλεγχος και διαχείριση των αποβλήτων των πλοίων.

Κατά συνέπεια, κάθε μέτρο που έρχεται να εξισορροπήσει αντικειμενικές δυσκολίες, δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται σαν «ιδιαίτερη ευνοϊκή φορολογική ρύθμιση» και ασφαλώς δεν μπορεί, ανάλογα με τις συγκυρίες κάθε φορά, να τίθεται σε αμφισβήτηση

2.8. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗ ΧΑΡΑΞΗ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Από τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα επικράτησε η άποψη ότι η χρήση από τον άνθρωπο των εύθραυστων φυσικών οικοσυστημάτων, όπως είναι αυτά των νησιών, πρέπει να διατηρείται «στα όρια της φέρουσας ικανότητας»²¹. Αποδίδεται έτσι η έννοια της πεπερασμένης χωρητικότητας και αντοχής των οικοσυστημάτων αλλά και των ανθρωπογενών συστημάτων, ώστε να μην επέλθει σοβαρή και ανεπανόρθωτη βλάβη σε αυτά. Στα μέσα της δεκαετίας του '60 έγινε ευρέως παραδεκτή η κοινωνική διάσταση της φέρουσας ικανότητας, η οποία αποτελεί βασικό κριτήριο των ερευνών που αφορούν την οικιστική, κυρίως την τουριστική ανάπτυξη και κάθε είδος ανθρώπινης δραστηριότητας που θα μπορούσε να διαταράξει τις φυσικές ισορροπίες ξεπερνώντας τα όρια αντοχής, ιδίως των ευαίσθητων νησιωτικών περιοχών.

---

²¹*Παπαγρηγορίου Βλ., (2011), << ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ, Εισαγωγή-Θεσμοί-πολιτική >>, όπ.π, σελ.114.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας στην υποχρέωσή του να επιτελέσει σε υψηλό βαθμό το λειτούργημά που του έχει αναθέσει ο Συντακτικός νομοθέτης, σαν ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Χώρας και χωρίς να έχει στόχο, με τις αποφάσεις του να οικοδομήσει τοίχο φραγής στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του τόπου, αλλά να προφυλάξει κατά το δυνατόν το περιβάλλον από μη επανορθώσιμες βλάβες, συνέδεσε από νωρίς την έννοια της φέρουσας ικανότητας με τη βιώσιμη στην αρχή και την αιεφόρο λίγο αργότερα ανάπτυξη και με τα προβλήματα που παρουσιάζονται από την απουσία χωροταξικού σχεδιασμού, σε συνδυασμό με την ανεκτικότητα της Πολιτείας στην κατά παρέκκλιση εκτός σχεδίου δόμησης.

ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Με τα Πρακτικά Επεξεργασίας (ΠΕ) 246 και 586/1992 και 398/1993 που αφορούσαν σχέδια διαταγμάτων για την έγκριση πολεοδομικών μελετών σε παραθεριστικούς οικισμούς και πιο συγκεκριμένα στο Κρανίδι και στην **νησιωτική Κάρυστο**, το Ε' Τμήμα του ΣΤΕ τόνισε ότι το περιεχόμενο του προβλεπόμενου στο άρθρο 24 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος χωροταξικού σχεδίου είναι η ορθολογική θέση και στάση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον και ότι μόνο μέσα σ' αυτόν τον ευρύτερο σχεδιασμό επιτρέπεται η χωροταξική θεμελίωση νέων οικισμών²², κατά την οποία πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνεται υπόψη μια σειρά από κριτήρια, όπως χαρακτηριστικά τα ανώτατα όρια ανοχής στην ανάπτυξη μιας περιοχής (φέρουσα ικανότητα) χωρίς την αντίληψη αλλοίωσης της φυσιογνωμίας του τοπίου ή της υποβάθμισης της ποιότητας της ζωής γενικότερα και τον κορεσμό τομέων και αναγκών κλπ.

---

^{22*}Λαγός, Δ., Σταματίου, Ε. (2004), 'Χωρικοί μετασχηματισμοί και χωροταξική οργάνωση των μικρών νησιών του ελληνικού χώρου με δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης', στο *7ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας*, Μυτιλήνη: Τμήμα Γεωγραφίας Πανεπιστημίου Αιγαίου, 545-552.

Μέχρι να έρθει το πλήρωμα του χρόνου που θα καταρτισθούν τα προβλεπόμενα χωροταξικά σχέδια, δασικοί χάρτες, περιουσιολόγιο του δημοσίου κλπ, τα αναγκαία στοιχεία μπορούν να τεκμαίρονται από άλλα κείμενα χωροταξικού ή πολεοδομικού σχεδιασμού ή από ειδικές μελέτες. Σε ότι αφορά την γέννηση νέων οικισμών υπογραμμίστηκε η ανάγκη ο χωροταξικός σχεδιασμός να προκύπτει μετά από ένταξη πάνω σε επίσημο χάρτη της ευρύτερης περιοχής, όπου θα είναι ορατοί όλοι οι προϋφιστάμενοι οικισμοί, αστικοί και δευτερεύουσας εξοχικής κατοικίας και οι περιοχές όπου προβλέπεται να ιδρυθούν νέοι, με γενικότερη εκτίμηση όλων των στοιχείων που υπάρχουν και είναι στη διάθεση της κρίσης του Δικαστηρίου, όπως στοιχεία δημογραφικά, οικονομικά κλπ, μεταξύ των οποίων και οι μελέτες για ότι αφορά την φέρουσα ικανότητα (αντοχή στην περαιτέρω ανάπτυξη) της υπό κρίση περιοχής.

– Το πέμπτο (Ε΄) τμήμα του ΣτΕ, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του για τον Συνταγματικό έλεγχο και την επεξεργασία σχεδίων διαταγμάτων και με τη νομολογία του, επιδεικνύοντας μεγάλη ευαισθησία στα περιβαλλοντικά θέματα, έφερε στην επιφάνεια και προβλημάτισε την επιστημονική κοινότητα και γενικότερα την κοινωνία σχετικά με τη σπουδαιότητα των ευαίσθητων οικοσυστημάτων, όπως είναι τα νησιά και ο παράκτιος χώρος. Ιδιαίτερα για τα μικρά νησιωτικά συμπλέγματα, όπως οι Σποράδες, οι Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα κλπ, τόνισε την ξεχωριστή ιδιότητά τους σαν απομονωμένα οικοσυστήματα με πλούσια βιοποικιλότητα και μεγάλο ανάπτυγμα ακτών, με χαρακτηριστικό το ενιαίο και το απόλυτο συμμετρικό του τοπίου τους, τα οποία, εξ' αυτού του λόγου, έχουν εύθραυστη ισορροπία και εύκολα αποσταθεροποιούνται από ανθρώπινες και μη συμβατές παρεμβάσεις.

– Η πρωτόλεια νομολογία βασίστηκε και σε διατάξεις που διατυπώθηκαν σε διεθνή κείμενα (Agenda '21) για τη βιώσιμη ανάπτυξη των μικρών νησιών, που είναι οικολογικά ευπαθή και έχουν ελάχιστες επιλογές ανάπτυξης, για τα οποία υπάρχει άμεση ανάγκη να παρακολουθούν τη φέρουσα ικανότητά τους και να καταρτίζουν σχέδια αειφόρου ανάπτυξης. Ύστερα από τα παραπάνω, κατατίθενται από το Ε' Τμήμα οι σκέψεις ότι σοβαρότερη απειλή για τη αειφορία των νησιών αποτελεί η άναρχη

οικοδομικοί δραστηριότητα, έχοντας υπόψη ότι ασκούνται σ' αυτά μεγάλες οικιστικές πιέσεις για τη δημιουργία νέων οικισμών δευτερεύουσας παραθεριστικής κατοικίας και για χωρίς πρόγραμμα τουριστική ανάπτυξη (ΠΕ 273/1998). Η περαιτέρω βιωσιμότητα των νησιών και ιδιαίτερα των μικρών νησιών είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη διατήρηση του παραδοσιακού τους χαρακτήρα σε συνδυασμό με το νησιώτικο - ανθρωπογενές φυσικό περιβάλλον του τοπίου.

- Είναι λοιπόν απαραίτητο οι συνεχώς αυξανόμενες οικιστικές «ανάγκες» να διαχέονται μέσα στους ήδη υπάρχοντες και σε πολλές περιπτώσεις ερειπωμένους παραδοσιακούς οικισμούς, με τη συνολική αναβάθμισή τους με περιβαλλοντικά έργα σύγχρονης τεχνολογίας, όπως η βιολογική επεξεργασία των λυμάτων τους κ.α και με την προϋπόθεση ότι δεν έχουν υπερβεί τα επιτρεπτά όρια της φέρουσας ικανότητάς τους, αποκλείοντας πάντως κάθε νέα ίδρυση οικισμών με τον θεσμό της ιδιωτικής πολεοδόμησης (ΠΕ 432/2001).

- Οι προτάσεις για την στοχευμένη ανάπτυξη των νησιών, είναι απαραίτητες για τη βιωσιμότητά τους, με τη δέσμευση ότι η οικιστική ανάπτυξη συνδέεται άμεσα με τη διατήρηση του παραδοσιακού τους χαρακτήρα, του νησιωτικού ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος και τοπίου καθώς δεν μπορεί να παραβιάζει η ανάπτυξη τη φέρουσα ικανότητά τους σαν παραδοσιακά ανθρωπογενή συστήματα και ευαίσθητα οικοσυστήματα, ενώ αποτελούν πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (ΣΤΕ 1588/1999, 3406/2001 και 3628/2009). Με την 2805/1997 απόφαση του Ε' Τμήματος κρίθηκε ότι στα αντικειμενικά όρια της φέρουσας ικανότητας των μικρών νησιών εμπίπτουν ιδιαίτερα οι πηγές ενέργειας που πρέπει να παραμείνουν μικρής κλίμακας, τοπικού χαρακτήρα και φιλικές προς το περιβάλλον.

- Με τον τρόπο αυτό, η εγκατάσταση συστημάτων «μείζονος δικτύου υψηλής τάσεως», όπως ανεμογεννήτριες, φωτοβολταϊκά πάρκα κ.α καταστρατηγεί τη φέρουσα ικανότητα του νησιωτικού οικοσυστήματος με αποτέλεσα αρνητική επίδραση στη βιωσιμότητα του νησιού. Με αφορμή τη Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου της Μυκόνου τονίζεται στη σχετική χωροταξική μελέτη του προγράμματος ENVIREG, ότι ο γεωγραφικός χώρος της χώρας

Μυκόνου θεωρείται περιοχή που έχει υπερβεί κατά πολύ τη φέρουσα ικανότητά της και οι πιέσεις για εντονότερη οικιστική ανάπτυξη εκτονώνονται στη παρόδια περιαστική δόμηση κατά μήκος του οδικού δικτύου της νήσου, αλλά και σε άλλες περιοχές όπου η δόμηση έχει τάσεις να κατακλύσει διάσπαρτα το τοπίο και σε ορισμένες περιπτώσεις να αλλοιώσει ανεπανόρθωτα τη χαρακτηριστική του μορφολογία. Δεν εγκρίθηκαν διατάξεις της ΖΟΕ που επέτρεπαν τη δόμηση σε περιοχές ορεινές και περίοπτες, σχετικά αδόμητες, που είχαν χαρακτηριστεί με μελέτη σαν προστατευμένες περιοχές (ΣΤΕ 3628/2009).

– Όπως είναι γνωστό, με την οικιστική ανάπτυξη και τη φέρουσα ικανότητα των ανθρωπογενών συστημάτων συνδέονταν η νομολογία σχετικά με τη πρακτική εφαρμογή της μεταφοράς συντελεστή δόμησης και την τροποποίηση του πολεοδομικού σχεδιασμού σε περιοχές όπου ο υπερκείμενος σχεδιασμός προέβλεπε περιορισμό της τάσης για εξάπλωση της πόλης. Για το ζήτημα της μεταφοράς του συντελεστή δόμησης κρίθηκε ότι η εφαρμογή του μέτρου αυτού, που συνεπάγεται απόκλιση από τους πάγιους όρους δόμησης και χρήσης των ακινήτων της οικιστικής ζώνης υποδοχής έχει από τη φύση του δυσμενείς επιπτώσεις στο οικιστικό περιβάλλον της βαρυνόμενης περιοχής και αυτό προϋποθέτει την αναγκαία θέσπιση κριτηρίων καθαρά πολεοδομικών, που να αναφέρονται στην ευρύτερη περιοχή υποδοχής, με γνώμονα τον βαθμό της οικιστικής της ανάπτυξης, τα περιθώρια επιβάρυνσής της(φέρουσα ικανότητα), τις ιδιαιτερότητες και τη φυσιογνωμία της, ώστε η μεταφορά να μην υπερβαίνει ένα προκαθορισμένο όριο, με την υπέρβαση του οποίου αλλοιώνεται η οικιστική φυσιογνωμία της βαρυνόμενης περιοχής (ΣΤΕ Ολ 1071/1994 και 6070/1996).

– Έχοντας υπόψη την τροποποίηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) στο Δήμο Αμαρουσίου έχει κριθεί ότι το βιώσιμο αστικό περιβάλλον δεν μπορεί να διασφαλισθεί στη περίπτωση που δεν είναι προκαθορισμένα τα όρια ανάπτυξης των μεγάλων πόλεων και τα οποία συμπίπτουν με τα όρια της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων, με τα οποία υποστηρίζεται η ζωή σ' αυτές, πάνω απ'αυτά απαγορεύεται η υπέρβαση των ορίων αυτών με την καθ' ύψος ή κατ'έκταση επέκτασή τους ή με την ένταση των χρήσεων (ΣΤΕ 1027/1999).

Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

– Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, το πέμπτο τμήμα, εξετάζοντας περίπτωση ξενοδοχειακής μονάδας στο Πάπιγγο του Νομού Ιωαννίνων, είχε επισημάνει ότι τα αρμόδια όργανα του ΕΟΤ, στο πλαίσιο της οργάνωσης και προαγωγής του τουρισμού και της αξιοποίησης των σχετικών δυνατοτήτων της χώρας, έχουν υποχρέωση να στοχεύουν στην ορθολογική κατανομή της τουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, μέσα στα πλαίσια σχεδιασμένης ρυθμίσεως των κάθε μορφής ανάπτυξη επιχειρηματικών δράσεων και, χρήσεων γης, χωρίς υπέρβαση των ορίων κορεσμού κάθε περιοχής, που εκτιμώνται σε σχέση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και ιδίως της ιδιαιτερότητας της περιοχής και πάντα σε εναρμόνιση προς τη φυσιογνωμία της (ΣτΕ 50/1993).

– Με αφορμή την ανέγερση κατοικίας στην περιοχή Τριάνταρος της νήσου Τήνου δημοσιεύτηκε η 2637/2013 απόφαση του πέμπτου τμήματος, στην οποία επαναλήφθηκαν οι σκέψεις για τη σπουδαιότητα των νησιών σαν ευαίσθητα οικοσυστήματα και ότι η ανάπτυξη τους πρέπει να είναι τέτοιου επιπέδου ώστε όχι μόνο να μη διαταράσσει, αλλά να διατηρεί αμείωτο το φυσικό και πολιτιστικό τους κεφάλαιο, υπογραμμίστηκε επίσης ότι η διατήρηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και φυσιογνωμίας των νησιωτικών οικισμών υποστηρίζει και την κατά το άρθρο 106 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της περιφερειακής ανάπτυξης των νησιών, διότι η ανάδειξη της ιδιαίτερης μικρής κλίμακας των οικισμών τους, συμβάλλει καθοριστικά στον βιώσιμο τουρισμό των νησιών.

ΆΛΛΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Η νομολογία του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου της χώρας, ερμηνεύοντας τις διατάξεις του άρθρου 24 του Συντάγματος, του ν. 360/1976 «περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος» και του ν. 1650/1986 «για την προστασία του περιβάλλοντος», έκρινε ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής που υλοποιείται μέσα από τον

δημοκρατικό προγραμματισμό. Στους επιδιωκόμενους στόχους των διατάξεων αυτών περιλαμβάνονται η προστασία του εδάφους και η λήψη των αναγκαίων μέτρων, ώστε οι χρήσεις του να μην παραβιάζουν τις φυσικές του ιδιότητες και την παραγωγική του ικανότητα.

Ιδιαίτερα, στόχος των ζωνών ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων (άρθρο 24 ν. 1650/1986) είναι ο ορθολογικός έλεγχος των χρήσεων γης, σύμφωνα με τη φέρουσα ικανότητα (αντοχή) της κάθε περιοχής, η αποφυγή ή ρύθμιση των συγκρούσεων από τις πιέσεις που εκδηλώνονται για την ανάπτυξη μιας περιοχής και η προστασία των μη ανανεώσιμων και των ευαίσθητων φυσικών πόρων από δυσχερώς ή μη επανορθώσιμες βλάβες.

Στην νήσο Κεφαλονιά, με την 2844/1993 απόφαση του πέμπτου τμήματος κρίθηκε πλημμελής η χωροθέτηση ιχθυοτροφείου σε περιοχή, όπου είχαν ήδη οριοθετηθεί ζώνες ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Στη νήσο Ρόδο για τον ίδιο λόγο, με την 5933/1996 όμοια απόφαση ακυρώθηκε, η άδεια εγκατάστασης βιομηχανίας ετοίμου σκυροδέματος. Με σειρά αποφάσεων κρίθηκε, περαιτέρω, ότι από την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης πηγάζει η υποχρέωση σχεδιασμού και προγραμματισμού σε ότι αφορά την εξόρυξη πρώτων υλών και αδρανών υλικών, ώστε να περιορίζεται αφενός μεν η μείωση των δυσμενών για το περιβάλλον επιπτώσεων και ο σεβασμός της φέρουσας ικανότητας της περιοχής, στην οποία αναπτύσσεται η σχετική δραστηριότητα, αφετέρου δε να μην αποτελεί αυτό τροχοπέδη στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου με την ορθολογική και με περίσκεψη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Μετά τα παραπάνω, κρίθηκε αντισυνταγματική η λειτουργία λατομείων εκτός των ορίων λατομικών περιοχών (ΣΤΕ Ολ 734/1997 και 1569/2005).

ΝΗΣΙΩΤΙΚΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ

ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΟΡΙΩΝ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ (ΑΠΕ).

Σοβαρή κατάκτηση για την προστασία των νησιών είναι τα ειδικά χωροταξικά σχέδια, τα οποία, δεδομένου ότι τα νησιά είναι δεκτικά μόνο ήπιας και μικρής κλίμακας ανάπτυξης, πρέπει να προβλέπουν και να επιτρέπουν στον χώρο των νησιών μόνον εκείνες τις μορφές ανάπτυξης που είναι συμβατές με τη διατήρηση αμείωτου του φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου τους. Σοβαρότατος παράγοντας για τον καθορισμό των ορίων της φέρουσας ικανότητας των μικρών νησιών είναι το ενεργειακό τους σύστημα, από το οποίο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η βιώσιμη ανάπτυξή τους. Τα μικρά νησιά αποτελούν το πιο κατάλληλο πεδίο εφαρμογής των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, με την προϋπόθεση ότι λαμβάνεται υπόψη η ιδιαιτερότητα του νησιωτικού χώρου (ΣτΕ 1421/2013).

ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΜΟΝΑΔΩΝ ΥΔΑΤΟΚΑΛΛΕΡΓΕΙΑΣ

Η φέρουσα ικανότητα του οικοσυστήματος περιλαμβάνεται στις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη χωροθέτηση μονάδων και υποδοχέων υδατοκαλλιέργειας, όσον αφορά τον βαθμό συγκέντρωσης των μονάδων και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που επιβάλλουν αυτές στο οικοσύστημα, η οποία (φέρουσα ικανότητα) προσδιορίζεται ύστερα από αξιολόγηση σειράς παραμέτρων, όπως τα χαρακτηριστικά των υδάτων, η παραγωγικότητα του οικοσυστήματος, η οικολογική κατάσταση των υδάτων κλπ (ΣτΕ 4982/2014).

ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Βασικό κριτήριο κατά τη χωροταξική οργάνωση της τουριστικής δραστηριότητας αποτελεί η φέρουσα ικανότητα. Σημαντικά θέματα ανακύπτουν σε ότι αφορά το κριτήριο αυτό στα μικρά νησιά,

προστατευόμενες και κορεσμένες περιοχές κατά τον σχεδιασμό του τουρισμού και την ανάπτυξη Ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων κλπ. Τα θέματα αυτά δεν έχουν ακόμη αντιμετωπισθεί σε ικανό βαθμό από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου, καθώς οι σχετικές με τα θέματα αυτά ήδη ασκηθείσες αιτήσεις ακυρώσεως, τόσο κατά του ειδικού πλαισίου του 2009 όσο και κατά του νεώτερου του 2013, εκκρεμούν η δεν κατέστησαν αμετάκλητες. Οι μελέτες πάντως επιτάσσουν την ανάγκη ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Επιπρόσθετα προβλήματα αναφύονται από την ψήφιση των νόμων ν. 4179/2013 και 4276/2014 για την ενίσχυση της τουριστικής επιχειρηματικότητας, με ρυθμίσεις που ανήκουν στο πεδίο του ειδικού πλαισίου για τον τουρισμό και ενδεχομένως δημιουργούν συγκρούσεις και ασάφειες κατά την πρακτική εφαρμογή τους.

Στην πατρίδα μας, μια χώρα με μικρή γεωγραφική έκταση και μεγάλη χρονική υστέρηση στη διοικητική οργάνωση και, στο σχεδιασμό του χώρου, με επακόλουθο τις συγκρούσεις για τις χρήσεις γης, ο σεβασμός της φέρουσας ικανότητας των ανθρωπίνων συστημάτων και των φυσικών οικοσυστημάτων αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αειφόρο ανάπτυξη και την ίδια της την υπόσταση .

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Με δεδομένο το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού στο νησιωτικό χώρο και της αδυναμίας έναρξης ειδικά στοχευμένης έρευνας και καινοτομίας που έχουν ανάγκη τα νησιά, τα ανώτατα εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα έχουν κρίσιμο ρόλο να διαδραματίσουν, μελετώντας τα ειδικά προβλήματα του νησιωτικού χώρου και προτείνοντας λύσεις προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους (μικροί πληθυσμοί, περιορισμένοι πόροι, απομόνωση). Η ανάπτυξη υπηρεσιών εξ αποστάσεως μπορεί να αντιμετωπίσει πολλά από τα προβλήματα της απομόνωσης που έχει οδηγήσει ανθρώπους και επιχειρήσεις σε μη βιώσιμες πρακτικές.

Επιτακτική είναι η ανάγκη για άνοιγμα σε νέες ιδέες.

Ουσιαστικός διάλογος και διαβούλευση με όλες τις παραγωγικές δυνάμεις των νησιώτικων τοπικών κοινωνιών και κυρίως πραγματικό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα και τόλμη χρειάζεται για μία νέα επανεκκίνηση του οράματος ανάπτυξης στον νησιώτικο χώρο, τον κρίσιμο αλλά και τόσο γοητευτικό χώρο της ελληνικής περιφέρειας.

Γνωρίζουμε τις ιδιαιτερότητες των νησιωτικών περιοχών, τους λόγους που οδήγησαν σε υπανάπτυξη και τις δυνατότητες που παρουσιάζονται σήμερα, καθώς και την αναγκαιότητα εφαρμογής ειδικής νομικής προστασίας των νησιωτικών περιοχών προκειμένου να βρουν τον αειφόρο αναπτυξιακό τους δρόμο στη διευρυμένη σήμερα Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΠΙΝΑΚΕΣ:

1. Ταξινόμηση των νησιών της Ευρώπης σύμφωνα με την έκτασή τους.....σελ. 14
2. Ταξινόμηση των νησιών της Ευρώπης σύμφωνα με την πληθυσμό τους.....σελ. 15
3. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ στις νησιωτικές περιφέρειες της ΕΕ.....σελ. 17
4. Κατανομή μορφών τουρισμού, σύμφωνα με το θέμα και το μέγεθος που προσδιορίζουν.....σελ. 68
5. Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης.....σελ. 76
6. Οι γεωγραφικοί «παράδεισοι» του ΦΠΑ στην Ευρώπη..... σελ. 87

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ. 3

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- 1.1 ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....σελ. 8
- 1.2 ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ.....σελ. 18
- 1.3 ΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ.σελ. 23

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- 2.1 ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΕΙΔΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ .....σελ. 33
- 2.2. Η ΧΑΡΑΞΗ ΜΙΑΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....σελ. 40
- 2.3. Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ.....σελ. 53

Η ΕΘΝΙΚΗ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- 2.4. ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ.....σελ. 55
- 2.5. ΕΘΝΙΚΑ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ.....σελ.57
- 2.6. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΡΘΟΥ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΗΣΙΑ.....σελ. 78
- 2.7. ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....σελ. 84
- 2.8. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ ΣΤΗ ΧΑΡΑΞΗ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ .....σελ. 88

ΑΝΤΙ-ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....σελ. 96

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

*Andrews, K., (1971), The Concept of Corporate Strategy, Homewood, R.D. Irwin.

*Βιοποικιλότητα στην Ελλάδα (2014), <http://www.biodiversity.gr/>

*Blue Plan Notes (2012), 20 years of sustainable development in the Mediterranean: review and outlook, Sophia Antipolis, France: Plan Bleu, http://www.planbleu.org/publications/8p22_20ans_dd_EN.pdf

*Ελληνική Στατιστική Αρχή, ΕΛ. ΣΤΑΤ (2014), <http://www.statistics.gr/>

*ESPON (2011α), European Perspective on Specific Types of Territories, Interim Report, ESPON & University of Geneva, http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/GEOSPECS/2013-1-12_-_Inception_Report_xGEOSPECSx.pdf

*ESPON (2011β), The Development of the Islands: European Islands and Cohesion Policy (EUROISLANDS), Final Report, ESPON & University of the Aegean, http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/TargetedAnalyses/EUROISLANDS/FinalReport_foreword_CU-16-11-2011.pdf

*Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001), Οι διαρθρωτικές πολιτικές και τα εδάφη της Ευρώπης - Τα νησιά και οι παράκτιες περιοχές, Λουξεμβούργο Geodata (2014), <http://geodata.gov.gr/geodata/>

* Επιμελητήρια των Νησιωτικών περιοχών της ΕΕ, 1995, Μανιφέστο "Γιά μια κοινοτική πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης των νησιωτικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης", 27-28 Οκτωβρίου, Palma de Mallorca.

* Επιτροπή Ε.Κ. 1991, Οι περιφέρειες κατά τη δεκαετία του '90: τέταρτη περιοδική έκθεση της Επιτροπής για την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση και εξέλιξη των περιφερειών της Κοινότητας, Βρυξέλλες.

* Επιτροπή Νησιών της CRPM, 1994, Για μια ευρωπαϊκή πολιτική των νησιών, Τελική Διακήρυξη, της 15ης Διάσκεψης, 7-8 Απριλίου, Κέρκυρα.

* Επιτροπή Νησιών της CRPM, 1996, Τελική Διακήρυξη της 17ης Διάσκεψης, 25-26 Απριλίου, Μάλτα.

*Επιστημονικό Συνέδριο- 2013 Ελληνικό τμήμα της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης (ERSA- GR), Πάτρα. <http://grsa.prd.uth.gr/index.php/el/component/content/article/19-ergsageneralgr/83-praktika-conf11>

*Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, Παντείου Πανεπιστημίου (2012), Συνοπτική παρουσίαση του Στρατηγικού Σχεδίου της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, Τεύχος Χ, Αναθεωρημένο, Αθήνα.

*Καραγεώργου, Β. (2005), Θεσμικό Πλαίσιο, Άξονες και Αρχές για την Αειφόρο Ανάπτυξη των Νησιωτικών Περιοχών, σε Διεθνές και Περιφερειακό Επίπεδο, Γ. Τσάλτας (επ.) Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21ο αιώνα, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σ 89- 104.

*Κοκκώσης, Χ., Μέξα, Α. (2002), Τα Νησιά, στο Χ. Κοκκώσης (επ.) Άνθρωπος και Περιβάλλον στην Ελλάδα, Αθήνα: Καπόν, σ. 82- 89.

*Κόνσολας, Ν. (1997) Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

*Κουτσοπούλου, Αστ. Αντ. (2013), Δυναμική των νησιωτικών συστημάτων: Προς μία στρατηγική ολοκληρωμένης ανάπτυξης του ελληνικού μικρονησιωτικού χώρου, 11ο Τακτικό *Επιστημονικό Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης (ERSA-Gr) Πανεπιστήμιο Πατρών.

*Λαγός, Δ., Σταματίου, Ε. (2004), 'Χωρικοί μετασχηματισμοί και χωροταξική οργάνωση των μικρών νησιών του ελληνικού χώρου με δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης', στο 7ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας, Μυτιλήνη: Τμήμα Γεωγραφίας Πανεπιστημίου Αιγαίου, 545- 552.

*Μαρκαντωνάτου-Σκαλτσά Α., (2007), <<ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣτΕ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΕΚ>>, Η αρχή της αναλογικότητας, σελ 87-118 και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Η αρχή της ισότητας σελ124-140,159-170.

*Μέργος, Γ., Παπαδασκαλόπουλος, Α., Χριστοφάκης, Μ. (2005), Αναπτυξιακή Στρατηγική για το Νησιωτικό Χώρο, Επιστημονικές Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Ν. Κόνσολα, Αθήνα: Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου.

*Παπαγρηγορίου Βλ., (2011), << ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ, Εισαγωγή-Θεσμοί-πολιτική >>, Δ' Έκδοση, (Α' Μέρος: αρχή της αειφορίας η βιώσιμης ανάπτυξης), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

*Παπαγρηγορίου Βλ., (2005), <<Εισηγήσεις Διοικητικού Δικαίου>>, τεύχος πρώτο, Β' Έκδοση (Κεφάλαιο τρίτο: Η αρχή της αναλογικότητας, σελ. 219-229), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

*Παπαδασκαλόπουλος Αθ., Μέργος Γ., Χριστοφάκης Μ. (2005), <<Αναπτυξιακή Στρατηγική για το Νησιωτικό Χώρο>>, Επιστημονικές Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Ν. Κόνσολα, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου 2007- 2013 (2007), Αθήνα.

*Παπακωνσταντίνου Α., (2004), <<Η συνταγματική Αρχή της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Νησιωτικών Περιοχών>>, διαθέσιμο στο: <http://www.nomosphysis.org.gr>.

*Σοφούλης, Μ. (1990), <<Για ένα κοινοτικό πρόγραμμα ανάπτυξης των νησιών>>, Εκτελεστική Περίληψη, Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Τμήμα Περιβάλλοντος.

* Σοφούλης (επιστ. υπεύθυνος), 1990, <<Για ένα κοινοτικό πρόγραμμα ανάπτυξης των νησιών>>, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.

*Σπιλάνης Ι., Ακριβοπούλου Ι., Γάκης Κ., Μιχαηλίδης Γ., Νιάρχος Α., (2011), <<Ο Καλλικράτης στα Νησιά>>.

* Σπιλάνης Γ., 1993,<< Νησιωτική ανάπτυξη και δίκτυα συνεργασίας των νησιών της Ευρωπαϊκής κοινότητας>>, Περιοδικό "Τόπος", τ 6, σ.5-28.

* Σπιλάνης Γ., 1995, <<Το πλαίσιο μιας πολιτικής για τα ευρωπαϊκά νησιά>>, Μυτιλήνη, σ.31.

* Σπιλάνης Γ., <<Ευρωπαϊκά Νησιά και Πολιτική Συνοχή>>, Νησιωτική πολιτική με στόχο την αξιοποίηση των ειδικών χαρακτηριστικών της νησιωτικότητας σ.28, Αποκαλύπτοντας τα ισχυρά σημεία και τις ευκαιρίες των νησιών σ.157. Εκδόσεις GUTENBERG.

*Τσάλτας, Γ. (2005), 'Οι Νησιωτικές Περιοχές στο Διεθνές Σύστημα- Ανθρώπινο Περιβάλλον και Αειφορική Προσέγγιση. Η Συνδιάσκεψη των Μπαρμπάντος', στο Γ. Τσάλτας (επ.) Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21ο αιώνα, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σελ.67- 76.

* Χατζημιχάλης Κ, 1996, <<Τα νότια άκρα της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση>>, Τόπος, 11/96, σ.3-22.

* Vernikos N, 1990, <<The islands of Greece>>, in Beller W. d' Ayala P. and Hein P. "Sustainable development and environmental management of small islands, Paris, Unesco, pp.141-167.

N.2742/1999, ΦΕΚ 207/Α/07.10.1999, Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη & άλλες διατάξεις.

N.4179/2013, ΦΕΚ 175/Α/2013, Απλούστευση διαδικασιών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τουρισμό, αναδιάρθρωση του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού και λοιπές διατάξεις.

N. 3894/2010, ΦΕΚ 204/Α/2010, Επιτάχυνση και διαφάνεια υλοποίησης Στρατηγικών Επενδύσεων.

N. 2971/2001, ΦΕΚ 285/Α/2001, Αιγιαλός, παραλία και άλλες διατάξεις.

N.3201/2003, ΦΕΚ 282/A/2003, Αποκατάσταση, προστασία και ανάδειξη του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος των νησιών που υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Αιγαίου.

*Natura 2000 NetworkViewer (2014), <http://natura2000.eea.europa.eu/>

United Nations (2005), Report of the International Meeting to Review the Implementation of the Programme of Action for the Sustainable Development of Small Island Developing States, New York: United Nations, <http://www.unohrrls.org/UserFiles/File/SIDS%20documents/mauritius.pdf>

United Nations (2011), Review of United Nations system support to Small Island Developing States, http://www.un.org/esa/dsd/dsd_aofw_sids/sids_documents.shtml
Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (1999), Σχέδιο Ανάπτυξης 2000- 2006 – Περιφερειακό Σκέλος και Σχέδιο Ανάπτυξης Νησιωτικού Χώρου, Αθήνα
Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής, ΥΠΕΚΑ (2014), Κατάλογος Περιοχών Natura 2000, <http://www.minenv.gr/1/12/121/12103/g1210300.html>

ΦΕΚ 1487/B/2003, Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

ΦΕΚ 128/A/03.07.2008, Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.

ΦΕΚ 2464/B/2008, Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού.

ΦΕΚ 1138/B/2009, Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού.

ΦΕΚ 151/A/2009, Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για την Βιομηχανία και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού.

ΦΕΚ 2505/B/2011, Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Υδατοκαλλιέργειες και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού.

ΦΕΚ 3155/B/2013, Έγκριση τροποποίησης Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού.